

Etiketsiz Eğitim

Projesi

Analiz alışması
ve
alıřtay Raporu

Hayat Sende
Gençlik Akademisi
Derneği

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR

ETİKETSİZ EĞİTİM PROJE EKİBİ

Zeynep YILDIZ Koordinatör/ Eğitimci
Rahmiye BOZKURT Koordinatör Yardımcısı/Sosyal Hizmet Uzmanı

ANALİZ GRUBU

Danışman

Prof. Dr. Neşe EROL

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

Asistanlar

Psikolog Ebru ERGİN

Psikolog Dr. Muazzez Merve Yüksel

Sosyal Medya Yöneticisi

Ahmet KURNAZ

Yayına Hazırlayan

Etiketsiz Eğitim Proje Ekibi

Tasarım

Safiye Özkan - Engin Aygün

HAYAT SENDE GENÇLİK AKADEMİSİ DERNEĞİ

Meşrutiyet Caddesi, Konur 2 Sokak No:31/1, Kızılay - ANKARA
0534 704 01 44 • hayatsendegenclik@gmail.com

TEŞEKKÜR

Etiketsiz Eğitim Projesi kapsamında;

Analiz Raporunu oluşturan Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği Kurucu Başkanı Prof. Dr Neşe EROL'a, Psikolog Ebru ERGİN'e, Psikolog Dr. Muazzez Merve YÜKSEL'e çalışmalarından dolayı teşekkür ederiz.

Etiketsiz Eğitim Çalıştayı'nın düzenlenmesinde emeği geçen Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 4. sınıf öğrencileri ve Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği stajyerleri Meryem AKINCI, Leyla ÖZDEMİR, Çiğdem ERDOĞAN, Melisa İNÇELİ'ye, çalıştayda görev alan Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği gönüllülerine, çalıştaya katılan ve katkı sağlayan Proje Ortaklarımız Gündem Çocuk Derneği, Denizli Koruyucu Aile Derneği, İstanbul Koruyucu Aile Derneği, Öğretmen Akademisi Vakfı'na (ÖRAV) ve tüm katılımcılara teşekkür ederiz.

Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği'nin kurumsallaşma sürecinde değerli katkıları ve destekleri için Sabancı Vakfı'na teşekkür ederiz.

Sunuş.....	5
Etiketsiz Eğitim Projesi ve Proje Ortakları.....	7
1.Bölüm: Etiketsiz Eğitim Projesi Analiz Çalışması Raporu.....	10
Önsöz.....	11
Tanımlar ve Anahtar Kelimeler.....	13
a. Devlet Korumasındaki Çocuk.....	13
b. Koruyucu Aile.....	13
c. Evlat Edinme.....	13
d. Etiketleme.....	13
e. Eğitimde Etiketleme.....	13
f. Okula Bağlanma.....	13
g. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.....	13
h. Etik İlkeler.....	14
1. Genel Bilgiler.....	15
1.1 Etiketlenme ve Sosyal Dışlanma.....	16
1.1.1 Etiketlenme Durumunun Bileşenleri.....	16
1.1.2 Eğitim Sisteminde Etiketlenme ve Ruh Sağlığı.....	16
1.1.3 Etiketleme Tutum, Tavır, Davranış vb Göstergelerine İlişkin Araştırmalar.....	17
1.1.4 Kurum Bakımındaki Çocukların Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilmeleri: Ruh Sağlığı, İlişkili Faktörler ve Etiketleme.....	18
1.1.5 Devlet Korumasındaki Çocuk ve Gençlerin Davranış ve Duygusal Sorunları ve İşlevlerine Yönelik Araştırmalar.....	20
1.2 Okula Bağlanma.....	23
2. Gereç ve Yöntem.....	25
2.1 Katılımcılar ve Sosyodemografik Özellikleri	26
2.2 İşlem (Tablo 2.1).....	26
3. Bulgular.....	29
3.1 Devlet Korumasında Yetişmiş Erişkinlerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti (Tablo 3.1).....	30
3.2 Evlat Edinen ve Koruyucu Ailelerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti (Tablo 3.2).....	39
3.3 Alanda Çalışan Deneyimli Profesyonellerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti(Tablo 3.3).....	46
3.4 Öğretmenlerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti (Tablo 3.4).....	51
4. Sonuçlar ve Öneriler.....	57
5. Öğretmen Eğitim Çalıştayı İçin Öneriler	64
5.1 Öğretmenlerin Kullanabileceği Stratejiler/Yaklaşımlar.....	66
5.2 Bağlanma Kuramının Eğitim Modülünde Kullanılması.....	67
6. Yararlanılan Kaynaklar.....	70
2. Bölüm: Etiketsiz Eğitim Projesi Çalıştayı.....	73

Sunuş

Heykeltıraş mermere ne ise; öğretmen de çocuğa odur.
Thomas Edison

Bir ülkenin geleceği o ülke insanların göreceği eğitime bağlıdır.
Albert Einstein

Gelecek gençlerin, gençler ise öğretmenlerin eseridir.
Kemal Atatürk

Eğitim, bireyin kendini tanımasını ve gerçekleştirmesini sağlayan bir süreçtir. Eğitim aynı zamanda bireyin ve toplumun sosyal ve ekonomik değişimlere uyum göstermesini sağlar. Bu süreçte öğrenme ve öğretme eğitim programları aracılığıyla gerçekleşir. Günümüzde her alanda eğitimin etkisi görülmekte ve önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Eğitim öğretim ortamında bulunan çocukların akademik alanda gelişimlerinin yanı sıra kişisel, duygusal, mesleki ve ahlaki olarak da gelişmeleri desteklenmelidir. Bu konuda da en önemli görev öğretmenlere ve eğitim sisteminde yer alan görevlilere düşmektedir. Okul sisteminin en temel ögesi öğretmendir. Öğretmenlik sürekli yenilenmeyi ve gelişmeyi gerektirir. Öğretmen akademik olarak kendini geliştirirken aynı zamanda psikolojik olarak da geliştirmelidir. Bu anlamda etkili bir öğretmenin en temel yetkinliği tutarlı bir iletişim ve yönetim biçimine sahip olmaktır. Öğrencilerin çalışmalarını ve gelişimlerini izlemeli, problemleriyle baş etmede onlara rehberlik etmelidir. Sağlam ahlaklı karaktere sahip olmalı, çocuklarla bir arada olmaktan hoşlanmalı, öğrenciye duyarlılık ve sebat göstermelidir.

Etkili öğretmenler, destekleyici, işbirliğine dayalı bir sınıf iklimi oluştururlar. Öğrencilerle güven ve saygıya dayalı bir ilişki kurarlar. Önyargılarından kurtulmuş, objektif ve bireysel farklılıklara saygı duyarlar. Öğrencilerini utandırmamaya özen gösterirler. Etkin bir öğretmen geleceğimize sahip çıkmanın ilk adımının gençleri eğitmek olduğunun bilincindedir.

Ülkemizdeki eğitim tablosuna baktığımızda ne yazık ki bazı olumsuz durumlarla karşılaşırız. Okullarımız farklı çevrelerden ve yaşantılardan gelen öğrencilerin bulunduğu topluluklardır. Her bireyin farklı sosyal ve ekonomik alt yapısı bulunmaktadır. Okullarımızda devlet korumasında yetişen çocuk ve gençler de bulunmaktadır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre okullarımızda bulunan devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin eğitim-öğretim ortamında toplumsal yargılamalarla karşı karşıya kaldığı ve bu şekilde yargılanma ve etkilenme sonucunda, diğer çocuklarla kıyaslandığında, okul başarılarının ve liseyi tamamlama oranlarının düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Bunların sonucunda eğitim sisteminin dışında kalmak, her türlü ihmal ve istismar, kız çocukları için erken evlilikler, ruh sağlığı sorunları ortaya çıkmaktadır.

“Etiketsiz Eğitim” projesi ile devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin eğitim-öğretim ortamında etiketlenmesini önleme yolunda öğretmenlerin bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Öncelikle yapılan bir analiz çalışmasıyla etiketlenmenin kaynakları, bulguları incelenmiş; daha sonra oluşturulan bir grup ile gerçekleştirilen çalıştay ile soruna yönelik çözüm önerileri tartışılmıştır. Çalıştaydan sonra yaygınlaştırma aşamasında farklı illerde bulunan öğretmenlerle yapılacak eğitimlerle öğretmenlerin bu konuyla ilgili farkındalıklarının artırılması hedeflenmektedir. Gençlerin geleceğe doğru güçlü adımlarla yönlendirilmeleri öğretmenlerin en temel ve önemli sorumluluğudur. Bu yolculukta gençlerin en çok ihtiyaç duyduğu şey bilinçli rehberlerdir. Dileğimiz, öğrenme lideri olan tüm öğretmenlerimizin bu bilinçte olmaları ve yetiştirdikleri gençlerin sağlıklı, topluma yararlı birer birey olmalarıdır.

Etiketsiz Eğitim Projesi ve Proje Ortaklarımız

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün (ÇHGM) 2015 yılı Ocak ayı verilerine göre, 4,087'si koruyucu aile yanında olmak üzere toplam 15,127 çocuk ve genç devlet koruması ve bakımı altındadır. Bu gençlerin en önemli sorunu olarak ÇHGM ile yapılan görüşmelerde üç önemli alanda sıkıntı çekildiği görüldüğü belirtilmektedir:

- 1) 14-16 yaş arası eğitim sisteminin içinde tutma.
- 2) Reşit olarak ayrılınca hayata uyum.
- 3) İşe yerleştikten sonra işte tutunamama.

Eğitim sistemi içinde tutunamayan çocukların erken evlilik, erken anne olma, boşanmalar, evlilik dışı ilişki (para karşılığı ya da zorla girilen ilişkiler) ve sonrasında anne olma, sosyal dışlanma, madde kullanımı vb. risklerle karşı karşıya kaldıkları bilinmektedir. Bu sorunların sonuçlarının telafisi zor, bireyler üzerindeki harabiyeti yüksek, bireyin ve toplumun standartlarını aşağıya çeken unsurlar olduğu ortadadır.

Diğer taraftan, devlet korumasında yetişen çocuklara karşı 12 yaşına kadar olan acıma ve merhametle karışık bakış açısının 12 yaşından sonra kendisini korkuya bıraktığı görülmektedir. Bu yaş grubundaki çocuklar "sinirli", "öfkeli", "suça eğilimli" gibi önyargılarla ve etiketlemelerle baş etmeye çalışmaktadır. Öğretmenlerin ise konuya ilişkin farkındalığının düşük olduğu, kurum bakımından gelen çocuklar için ilgi ve hassasiyet göstermek yerine onları sınıflarda yaşanan tüm olumsuzlukların sorumlusu olarak algıladıkları görülmektedir. Ayrıca yaygın bir biçimde bu çocukların etiketlenmeye maruz kaldıkları, etiketleme eğiliminin öğrenci velilerinde de yaygın olduğu, öğretmenlerin velileri bilgilendirmede yetersiz kaldığı da gözlemlenmiştir.

Evlat edinenlerle ve koruyucu ailelerle yapılan görüşmelerde de koruyucu ailelerin karşılaştığı en büyük sorun olarak başta eğitim sistemi olmak üzere çocuk ve gençlerin etiketlenmesi olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, etiketlemenin koruyucu aile modelinin yaygınlaşmasındaki en önemli engel olduğu belirtilmektedir.

Konunun önemli bir başka boyutu da; kurumda yetişen gençlerde dikkat eksikliği, hiperaktivite bozukluğu, özgül öğrenme güçlüğü ve diğer ruh sağlığı sorunlarının yaygın olduğu, kurum bakımı kaynaklı bu konularda çocuklara destek olmak üzere öğretmenlerin sorunun farkına varmasının sağlanması gerektiği, kurum bakımı kaynaklı bu nedenlerin kökenine öğretmenler tarafından inilemediği gerçeğidir.

Etiketsiz Eğitim Projesi bu ihtiyaçtan ortaya çıkmış, devlet korumasında yetişen bireyleri hayata daha iyi şartlarda ve daha güçlü hazırlamanın önündeki engellerden biri olarak gördüğü eğitim sisteminde etiketlemenin ortadan kaldırılması amacıyla yürütülmektedir.

Etiketsiz Eğitim Projesi (EEP), Sabancı Vakfı Toplumsal Gelişme Hibe Programı kapsamında desteklenen, 15 Eylül 2014 – 15 Temmuz 2015 tarihleri arasında yürütülen bir projedir. EEP'nin hedef kitlesi öğretmenler, eğitim yöneticileri, Millî Eğitim Bakanlığı, YÖK, üniversitelerin eğitim fakülteleridir. Nihai yararlanıcılar ise, devlet korumasında yetişen 15,127 çocuk ve gençtir. Farkındalık eğitiminin ise örgün eğitimde yer alan öğretmenlere verilmesi, ülkemizin tüm sosyo-kültürel ve coğrafi temsilini sağlayacak şekilde belirlenen 10 farklı ilde yaygınlaştırılması planlanmıştır.

Yürütücülüğünü Ankara'da bulunan Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği'nin yaptığı EEP ortakları; Gündem Çocuk Derneği, Öğretmen Akademisi Vakfı (ÖRAV), İstanbul Koruyucu Aile Derneği ve Denizli Koruyucu Aile Derneği'dir.

EEP ulusal ve uluslararası düzeyde konuyu ele alan bir literatür taraması ile başlamış, devlet korumasında yetişen ve eğitimlerini sürdüren çocukların etiketlenmelerine ilişkin mevcut durumu tespit amacıyla bir analiz çalışması gerçekleştirmiştir. Analiz çalışması sonuçlarının ve alandaki deneyimlerin paylaşıldığı Etiketsiz Eğitim Çalıştayı 30 Ocak 2015'te Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Alanında yetkin profesyonellerin katılımı ile gerçekleşen çalıştayda, devlet korumasında yetişen ve eğitimde etiketlenmeye maruz kalan çocuklarla ilgili mevcut durum ve yapılabilecekler üzerinde detaylı bir çalışma ortaya konulmuştur. Kamu, akademik kurumlar, STK ve koruyucu aileler ile gönüllülerin katılımı konuya çeşitli perspektiflerden bakılmasını sağlamıştır.

Analiz çalışması ve çalıştay sonuçları doğrultusunda 28-29 Mart 2015'te İstanbul'da 10 farklı ilden (Adana, Ankara, İstanbul, Bursa, Diyarbakır, İzmir, Samsun, Erzincan, Gaziantep ve Kayseri) gelecek 30 öğretmene verilecek iki günlük eğitimle, öğretmenlere bu konuda farkındalık kazandırılarak, her birinin kendi bölgelerinde 40'ar öğretmene yaygınlaştırmaları ve bu şekilde 1200 öğretmene ulaşılması planlanmaktadır. Proje ortağı ÖRAV tarafından gerçekleştirilecek olan yaygınlaştırma eğitimlerinin geri bildirimleri yapılacak webinarlar ve dış gözlemci raporları aracılığı ile alınacaktır.

Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği

Hayat Sende Gençlik Akademisi, 2007 yılında devlet korumasında yetişen bir grup idealist genç tarafından kurulmuştur. Vizyonu Devlet korumasında

da kalan çocuk ve gençlerin temel yaşam becerilerini kazanmış şekilde eşit ve ayrımcılığa uğramadan hayata atılmasıdır. Hayat Sende Gençlik Akademisinin amaçları arasında;

- Gençlik Akademisi aracılığıyla hedef kitlesinin insan kaynakları kalitelerini artırarak hayata entegrasyonu yönünde çalışmalar yapmak,
- Sosyal Hizmetler Proje Atölyesi aracılığıyla ÇHGM bünyesinde bulunan yuva ve yurtlara ilişkin proje kapasitesini artırmak,
- Hedef kitlesinin sorunları hakkında farkındalık artırıcı çalışmalar yapmak,
- Kamuoyunda yaygın bir şekilde gözlenen hedef kitlesine yönelik olumsuz söylemlerle

mücadele etmek amacıyla iletişim kampanyaları tasarlamak,

- Devlet koruması altında kalan çocukların ve ayrılan gençlerin haklarını lobi ve savunuculuk faaliyetleri aracılığıyla korumak, olarak gösterilebilir.

Öğretmen Akademisi Vakfı - ÖRAV

Eğitimcilere destek sağlamak amacıyla bu alana odaklanmış ilk ve tek sivil toplum kuruluşu olan Öğretmen Akademisi Vakfı

Ağustos 2008 de kurulmuştur. Düşünen sorgulayan ve araştıran bir eğitim modelinin uygulanmasına katkıda bulunmak amacıyla projeler yürüten ÖRAV, Türkiye'nin yaklaşık tüm illerinde binlerce eğitimcinin kişisel ve mesleki gelişimlerini sürdürebilmeleri için destek vermektedir. Bu

kapsamda projelerine devam eden ÖRAV gelen talepler doğrultusunda eğitimlerini çeşitlendirmeye başlamış ve daha çok eğitime ulaşmak için bireysel başvuru sistemini hayata geçirmiştir.

Gündem Çocuk Derneği

Gündem Çocuk

Derneği, her çocuğun hak sahibi, eşit, özgür ve onurlu birer birey olarak, barış içerisinde,

iyi ve mutlu bir yaşam

sürmesi için çocukların yararına

bütüncül bir dönüşümü ısrarla savunan bir sivil toplum örgütüdür. Çalışmalarını çocuk hakları alanında yaşanan sorunların temelindeki paradigmanın değişmesi, savunuculuk, ağ çalışmaları ve katılım programları altında, öncelikli çalışma arkadaşları olan çocuklarla birlikte sürdürür. Uzun yıllardır doğrudan ya da dolaylı olarak çocuklarla çalışan farklı meslek gruplarından uzmanlar tarafından, 2005 yılında birlikte hareket etmek amacıyla Ankara'da kurulmuştur. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Dernek tüzüğü'nün doğal eki ve çalışmalarının temel dayanağıdır.

Denizli Koruyucu Aile Derneği

Çocuğun yüksek yararını, sevgi dolu, güvenli ve donanımlı bir aile ortamında yetişmesi olarak algılayan Denizli Koruyucu Aile Derneği 30 Haziran 2009 tarihinde kurulmuş olup, aile temelli bakım sistemi olan koruyucu aile sisteminin hak ettiği yere ulaşması için çalışmaktadır.

Dernek, tüm çocukların mutlu aile ortamlarında büyüme şansı bulabilmeleri için çalışmakta, hizmet modelinin gelişmesine yönelik faaliyetlerini sürdürmektedir. Dernek, Koruyucu aile hizmet modelinin ülkemizde gelişmesi ve yerleşmesi adına akademik çalışmalara katılmakta, çocuğa yönelik yapılan tüm çalışmalarda, ulusal ve uluslararası koruyucu aile örgütleriyle paylaşımlarda bulunmaktadır. Aynı zamanda dünya koruyucu aile örgütü İFCO üyesidir.

Dernek, nitelikli ve donanımlı koruyucu ailelerin hizmet modeli içerisinde yer almasını hedeflemektedir.

İstanbul Koruyucu Aile Derneği

İstanbul Koruyucu Aile

Derneği, çocukların sevgi dolu bir ortamda büyümelerinin onların en doğal yaşam hakkı olduğuna inanan koruyucu aileler tarafından 13 Aralık 2012

tarihinde kurulmuştur. İstanbul Koruyucu Aile Derneği, nitelikli koruyucu aileliğin tanıtılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır. Var olan koruyucu ailelerin bir araya

getirilmesini koordine edip bilgi ve paylaşım grupları oluşturulmaktadır. Koruyucu aile yanındaki çocukların eğitim ve sosyal alanda yaşadıkları ortak sorunların çözümüne yönelik üniversiteler, STK'lar, okullar ve diğer ilgili kurumlar ile işbirliği yapmaktadır. Çocukların topluma entegre olmasını kolaylaştırmak ve sosyal gelişimlerine yardımcı olabilmek için çeşitli aktiviteler düzenlemektedir.

1 ■ Bölüm

Etiketsiz Eğitim Projesi Analiz Çalışması Raporu

“Devlet Korumasında Yetişen Çocuk Ve
Gençlerin Eğitim Sistemi İçinde Etiketlenmesi”

Önsöz

DÜNYANIN BÜTÜN ÇİÇEKLERİ

Dünyanın bütün çiçeklerini diyorum,
Bütün çiçeklerini getirin buraya,
Öğrencilerimi getirin, getirin buraya,
Kaya diplerinde açmış çiğdemlere benzer
Bütün köy çocuklarını getirin buraya,
Dünyanın bütün çiçeklerini diyorum,
Ben köy öğretmeniyim, bir bahçıvanım,
Ben bir bahçe suluyorum, gönlümden,
Ceyhun Atuf Kansu

Devlet korumasında yetişen çocuk ve gençler pek çok alanda sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu alanlardan biri okul ve eğitim hayatıdır. Araştırmalar, diğer çocuklarla kıyaslandığında devlet korumasındaki çocukların okul başarılarının ve liseyi tamamlama oranlarının daha düşük olduğunu göstermektedir (Runyan & Gould 1985, Sawyer & Dubowitz 1994; Blome 1997; Kortenkamp & Ehrle, 2002; Vandivere, Chalk, & Moore, 2003).

Devlet korumasındaki çocukların eğitim hayatındaki karşılaştıkları güçlüklerinin en önemli nedeni olarak etiketleme gösterilmektedir. Eğitimde etiketleme, eğitim-öğretim ortamında bulunan kişiler tarafından, bir bireye veya grubun üyelerine önyargılar ve yaşamsal algılarla farklı tutum, davranış ve söylemlerle ayrımcılık yapılmasıdır. Etiketleme ise, bireyin sosyal statüsünü, sosyal ilişkilerini bozan, kendine güven duygusunu azaltan, onu yalnızlığa ve umutsuzluğa iten ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen bir zorlayıcıdır.

Ülkemizde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ÇHGM tarafından 14.800 çocuk ve gencin koruma altında olduğu bildirilmektedir (2014 Kasım ayı verileri). Koruyucu aile hizmet modelinde 3.890 çocuk, evlat edindirme hizmet modelinde ise 13.372 çocuk bulunmaktadır. Halen, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ÇHGM bünyesinde olan 14.800 çocuk ve gencin 2.500'ü (%17) eğitim sisteminin dışındadır (ASPB, 2014). Eğitim sisteminin dışında olmak kız çocuklar için, erken evlilikler, erken annelik, her türlü şiddet, ihmal ve istismar, boşanmalar, evlilik dışı ilişkiler, etiketlenme, sosyal dışlanma, madde kullanımı gibi pek çok soruna neden olabilmektedir. Erkek çocuk ve gençler için ise eğitim sisteminin dışında kalmak, her türlü ihmal, istismar, alkol ve madde kullanımına ve davranım bozuklukları gibi ruh sağlığı sorunlarına yol açabilmektedir. Personelinin yüzde 75'inin eğitimci olduğu bir kurumda 2.500 (%17) çocuk ve gencin eğitim sisteminin dışında kalması sorunun ciddiyetini, konunun önemini ve çocukların, kurum personelinin ve öğretmenlerin desteğe ne denli ihtiyacı olduğunu ortaya koymaktadır. Böylesine önemli bir konuda, ülkemizde ayrıntılı bir bilimsel inceleme, araştırma ve kaynak bulunmamaktadır. Bu çalışma, bilgi ve kaynak eksikliğinin giderilmesine katkıda bulunmak üzere gerçekleştirilmiştir.

Etiketsiz Eğitim Projesinin amacı; devlet korumasında kalan çocuk ve gençlerin eğitim sistemi içinde tutulması, eğitim ve öğretim alanında etiketlenme ile ilgili yaşadıkları güçlüklerin değer-

lendirilmesi, sorunların belirlenip çözüm bulunması ve toplumsal katılımların artırılarak tüm paydaşların katkısıyla çocuk ve gençlerin etiketlenmesiyle mücadele edilmesidir. Ayrıca çocuk ve gençlerin eğitim sistemi içinde gereksinimleri olan hak ve hizmetlere ulaşabilmelerinin sağlanması için geliştirilecek olan programlara ve bu alanda çalışan öğretmenlere kaynak oluşturmaktır.

Proje sürecinin ilk basamağında konuyla ilgili kaynaklar taranmıştır. Daha sonra devlet korumasında yetişen bireyler, koruyucu aile ve evlat edinen aileler, bu alanda deneyimli çalışanlar ve öğretmenlerle bir dizi görüşmeler yapılmıştır. Taranan kaynaklar ve çoklu bilgi kaynaklarından elde edilen birikim ve deneyimlerle anket formları oluşturulmuş, onam formları hazırlanmıştır. Formlar, dernekler (Hayat Sende Gençlik Akademisi, Denizli Koruyucu Aile Derneği, İstanbul Koruyucu Aile Derneği ve Ankara Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği) aracılığı ile devlet korumasında yetişmiş erişkinlere, evlat edinen ve koruyucu ailelere, alanda çalışan profesyonellere ve öğretmenlere ulaştırılmıştır. Katılımcılara, çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiş ve kendilerinden bilgilendirilmiş yazılı onam formu alınmıştır.

Projenin veri toplama aşamasında emeği geçen Devlet Korumasında Yetişmiş Erişkinlere, Evlat Edinen ve Koruyucu Ailelere, Öğretmenlere, Alanda Çalışan Profesyonellere ve Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği'ne, Denizli Koruyucu Aile Derneği'ne, İstanbul Koruyucu Aile Derneği'ne ve Ankara Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği'ne, analiz aşamasında katkı veren Psikolog Rana Unutmaz'a ve çalışmaya teknik destek sağlayan Sabancı Vakfı'na, teşekkürlerimizi sunarız.

Umudumuz, bu kitapta yer alan bulgu ve sonuçlar ışığında devlet korumasında olan çocuk ve gençlerin eğitim sisteminde etiketlenmeden hakları olan eğitimden yararlanmalarıdır. Yine umudumuz, okulların çocuklar için güvenli üsler olarak algılanmasının sağlanması ve "bağlanma kuramının" okullardaki önemi ile ilgili kanıta dayalı çalışmalar yapılmasıdır.

Prof. Dr. Neşe Erol

Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı
Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği Kurucu Başkanı

Psikolog Ebru Ergin
Türk Psikologlar Derneği

Psk. Dr. Muazzez Merve Yüksel
ODTÜ, Klinik Psikoloji Bölümü

TANIMLAR ve ANAHTAR KELİMELER

a. Devlet Korumasındaki Çocuk: Yoksulluk, aile içi sorunlar, anne babada bedensel, ruhsal hastalık ya da zihinsel engeller, annenin ya da babanın ölümü, ihmal ya da istismar, ergen evlilikleri ya da evlilik dışı doğumlar sonucu terkler gibi pek çok nedenle anne ya da babası veya her ikisi ve akrabalar tarafından da bakılmayan, dolayısıyla her türlü sosyal tehlikelere karşı savunmasız kalan ve bakımlarını devletin üstlendiği, devletin yuva, yurt veya çocuk evleri sitesinde yaşayan çocuktur.

b. Koruyucu Aile: Çeşitli nedenlerle biyolojik ailesi yanında bakımları sağlanamayan çocukların kısa veya uzun süreli olarak, anne-baba özelliklerini taşıyan kişilerin yanında bakılması, korunup kollanmasıdır. Koruyucu Aile Yönetmeliği'nde belirlenen esas ve usuller çerçevesinde korunmayı gerektiren duruma göre belirlenen sürede, Aile ve Sosyal Politikalar İl veya İlçe Müdürlükleri denetiminde, ödeme karşılığı ya da karşılıksız olarak çocuğun bakımını ve yetiştirilmesini üstlenen, aile ortamında yaşamını sağlayan, yine aynı yönetmelikte tanımlanan modeller kapsamındaki aile veya kişidir.

c. Evlat Edinme: Evlat edinme, biyolojik ailesi yanında büyümesi olanaksız olan bir çocukla durumu evlat edinmeye uygun bir birey arasında kalıcı ve yasal bağlar sağlanarak, çocuk-ebeveyn ilişkisinin kurulması şeklinde tanımlanmaktadır. Ülkemizde "Evlat Edinme" işleyişi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ÇHGM'nce (ÇHDB) Küçüklerin Evlat Edinilme-

sinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük ve Evlat Edinme Yönergesi hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilmektedir.

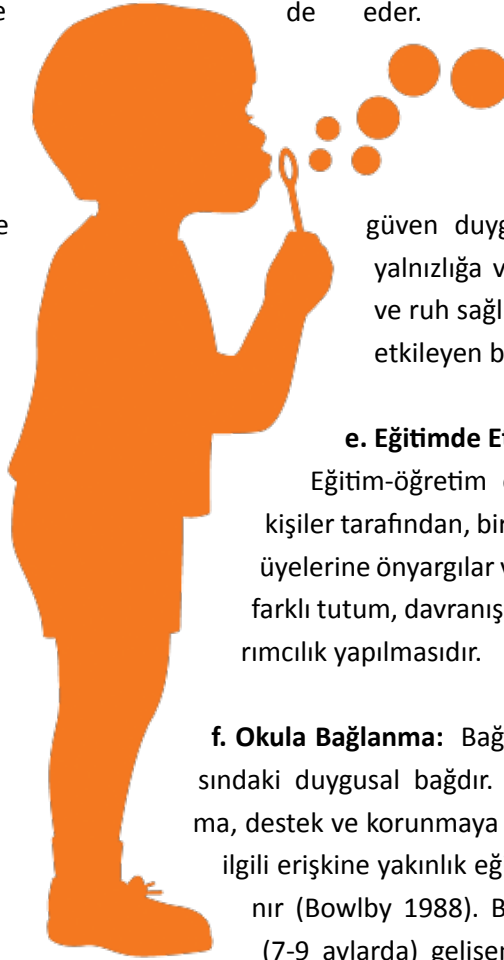
d. Etiketleme: Yaşamsal algılar ve önyargılarla, bireyi veya bir grubun üyelerini tam olarak tanımadan gösterilen aşağılayıcı tutumları, söylemleri ve farklı davranılmasını ifade eder.

Etiketleme, bireyin sosyal statüsünü, sosyal ilişkilerini bozan, kendine güven duygusunu azaltan, onu yalnızlığa ve umutsuzluğa iten ve ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen bir zorlayıcıdır.

e. Eğitimde Etiketleme:

Eğitim-öğretim ortamında bulunan kişiler tarafından, bir bireye veya grubun üyelerine önyargılar ve yaşamsal algılarla farklı tutum, davranış ve söylemlerle ayırmacılık yapılmasıdır.

f. Okula Bağlanma: Bağlanma, iki kişi arasındaki duygusal bağdır. Çocuğun rahatlatılma, destek ve korunmaya ihtiyaç duyduğunda ilgili erişkine yakınlık eğilimi olarak tanımlanır (Bowlby 1988). Bebeklik döneminde (7-9 aylarda) gelişen bağlanma, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bağlanma ihtiyacı sadece iki kişi arasındaki ilişkiyle karşılanmaz, daha geniş bir grup ya da sosyal sistemde de gerçekleşir. Sadece erken çocukluk döneminde ve aile sistemi içinde değil yaşamın her döneminde ve her alanında (okul, sosyal, iş ve sosyal ağlar vb.) etkilidir. Bağlanma, eğitim sistemi içinde de geçerli olan bir kuramdır. Öğrencilerin bağlanma gereksinme-

lerinin okul sistemi içinde karşılanması çocukların yararınadır (Parker, 2014).

g. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: Bu Sözleşme “Her çocuk ırk, renk, cinsiyet, dil, siyaset, ulusal, etnik ve sosyal köken, sakatlık, doğuş ve statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin eşittir, hiçbir çocuk diğerinden daha değerli değildir” der. Sözleşmeye göre “Çocuk, Eğitim Hakkına Sahiptir” (Madde 28). Devlet’in görevi, ilköğretimin zorunlu ve parasız olmasını sağlamak, her çocuğun yararlanabileceği değişik ortaöğretim kanallarını teşvik etmek ve yeteneklerine göre herkesi yüksek öğrenim imkânlarına kavuşturmak. Taraf Devletler, okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar. Okul disiplini, çocuğun haklarına ve saygınlığına uyumlu olmalıdır. Devlet, bu hakkın uygulanabilmesi için başka ülkelerle işbirliği içinde olacaktır (Madde 28). “Eğitim, çocuğun kişiliğinin, becerilerinin, zihinsel ve fiziksel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesini hedeflemektedir” (Madde 29).

h. Etik İlkeler

Etik ile ilgili temel kavramlar:

Barnett ve arkadaşları tüm yönetmeliklerin “İlke Etiği” (Principle Ethics) anlayışı üzerine kurulduğundan söz eder. İlke etiğinde yararlı olmak ve zarar vermemek gibi temel bazı değerler ve erdemler yer almaktadır (akt., Korkut. Y., 2014, s. 7). Etik söz konusu olduğunda, “Zorunlu Etik” ve “Hedeflenen (Erişilmeye Çalışılan) Etik” kavramlarından söz edilmektedir. Zorunlu etik, meslek mensuplarının hukuki kuralları da içerecek şekilde olası sorunlardan korunmak için izlemesi gerekli olan tüm kurallardır. Diğerisi ise, “Hedeflenen Etik” olup; var olan tüm etik kuralların anlaşılması ve bu kuralların hayat tarzımızın bir parçası olarak yaşanmasıdır (akt., Korkut. Y., 2014, s.7).

Etik, değerlerimiz ile yakından ilgilidir ve kurallardan çok bir süreçtir. Kişisel eylemlerimizden, neyin iyi veya doğru olduğuna dair daha yaygın kurallara dayanarak değerlendirme ihtiyacımızdan ve bunun toplumsal olarak herkesin iyiliği için ne kadar gerekli olduğundan söz edilmektedir. Değerler seçim ve eylemlerimize yön veren soyut kavramlardır. Yapılan çalışmalarda değerlerin, kendi içlerinde bir kıymetleri olduğu ve o değere sahip olanın dünya görüşü, kültürü ve dünyayı anlayışını yansıttığından söz edilmektedir. Tarihsel, bölgesel, dini, durumsal ya da mesleki olarak paylaşılan değerlerimiz olabilir. Öte yandan değerler, kişinin deneyimleri ve kültürü ile etkileşimlerinden hayatiyet bulsalar da bireysellik ve belli bir görecelilik de içerirler ve kişisel tercihlerimizin bir ifadesidirler. Tüm kültürler, öldürmeyi yasaklayıcı değerlere sahiptirler. Bu ortak ve paylaşılan bir değerdir (akt., Korkut. Y., 2014, s.7).

Yapılan araştırmalara göre genellikle aşağıdaki durumlar etik olmayan şekilde davranmanın altında yatmaktadır:

- Etik kuralları öğrenmemiş olmak
- Sunulan hizmet konusunda yeterliliğe sahip olmamak; eğitim eksikliği ya da ruhsal sıkıntılar sebebiyle bunun farkında olmamak
- Hasta, meslektaş, öğrencilerin haklarına, ihtiyaçlarına duyarsızlık
- Tüketici konumundakilere karşı sömürücü tutum
- Sorumsuz davranma (ihmal, yüzeysel iş yapma)
- İntikam duygusunun mesleki yargının önüne geçmesine izin vermek
- Yapılan hatadan korkuya, utanca kapılıp onu gizleyeceğim diye başka ve daha büyük etik hatalara sebep olmak
- Diğerlerince sorgulanan davranışları, akla yatkın hale getirip mantıklı açıklamalarla gizlemeye çalışmak
- Dikkati azaltan durumlar ve ortamlara maruz kalmak

1. Genel Bilgiler

I.1 Etiketlenme Ve Sosyal Dışlanma

Bu bölümde projenin çıkış noktası olan etiketlenme (stigma) sözcüğü kuramsal ve uygulamalı olarak ele alınacaktır. Antik Yunan kökenli olan ve “görünür işaret” anlamına gelen etiketlenme terimi, cezalandırılmış ya da ayrı tutulmuş bir grup üyeliği ile ilişkili olan utancın, dışlanmanın, sosyal uyum sıkıntısının görünmeyen, içsel bir işaretini belirtmektedir.

Etiketlenme kavramı, psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji, sosyal antropoloji ve siyaset bilimi gibi birden fazla sosyal bilim dalının kimi durumları açıklamak üzere başvurmakta olduğu bir kavramdır. Kavram, farklı disiplinler içinde farklı yönlerine odaklanılarak tanımlanmakta, tartışılmakta ve kullanılmaktadır. Kanserden ruhsal sorunlara, AIDS’ten işsiz olmaya, tekerlekli sandalye kullanmaktan yalnız ebeveyn olmaya, sol elini kullanmaktan aşırı kilolu olmaya, ailede büyümeyen çocuklardan evsizlere kadar geniş bir yelpazeye yayılan birçok bireysel/toplumsal konu etiketlenme kavramı çerçevesinde tartışılmaktadır.

Etiketlenme sosyolojik açıdan, bir bireyin toplumsal itibar yitimine uğraması ve sıradan bir birey iken, kendisine atfedilen farkla ötekileşmiş, değersizleştirilmiş bir bireye dönüşmesi sürecidir. Bu durumda, etiketlenen kişinin ya da grubun sosyal kimliği kötü, tehlikeli, zayıf noktalar barındıran, hatalı, yetersiz, elverişsiz nitelendirmeleriyle birlikte düşünülür (Goffman, 1963, s. 11). Etiketlenen kişi ya da grup, bir kişinin belli bir zamanda belli bir biçimde davranacağına ilişkin genel geçer toplumsal kabullere aykırı bir yerde konumlanır. Dolayısıyla, etiketlenen kişi, belirli bir toplumsal birimin genel geçer kurallarının dışında olmakla/davranmakla nitelendirilir (Bozkurt ve ark.,2014).

I.1.1 Etiketlenme Durumunun Bileşenleri

Etiketlenme durumu, bir süreç halinde ve birden çok bileşenin etkisiyle ortaya çıkar. İlk bileşen, insanların birbirleri arasındaki farklılıkları ayrıştırması ve işaretlemesidir. İkincisi, baskın kültürel/toplumsal kabuller/inanışlar doğrultusunda, işaretlenen kişiler ve istenmeyen nitelikler, olumsuz kalıp yargılar arasında bağlar kurulmasıdır. Üçüncüsü, etiketlenen kişilerin belli biçimde sınıflandırılması sonucu biz ve onlar ayrımının ortaya çıkmasıdır. Etiketlenenler ayrımın onlar tarafına dahil olurken, etiketleyenler biz tarafındadırlar. Dördüncüsü, etiketlenen kişilerin statü kaybı, ayrımcılığa maruz kalma durumlarını deneyimlemeleri ve bu deneyimlerin eşitsizliklere yol açmasıdır. Son olarak, sosyal, ekonomik, politik gücün hâkimiyetine dayalı olarak ayrımcılıklar yapılmaya başlanır, farklılıklar ayrıştırılır, kalıp yargılar oluşturulur, etiketlenen kişiler ayıplanır, beğenilmez, dışlanır, ayrımcılığa maruz bırakılır (Link ve Phelan, 2001, s. 367).

I.1.2 Eğitim Sisteminde Etiketlenme ve Ruh Sağlığı: Konuyla ilgili olarak aşağıdaki gruptandırma yapılabilir;

a. Gizlenebilirlik: Kuruluşlarda büyümek, koruyucu aile olmak ya da koruyucu aile yanında yaşayan çocuk olmak, evlat edinmiş ya da evlat edinilmiş olmak, çocuklar ve aileler tarafından gizlenmektedir. Gizlilik ve saklama çocukların ve ailelerin en belirgin baş etme mekanizması olmuştur. Etiketlenme korkusundan dolayı aileler gereksinim duydukları sosyal desteği ve tedaviyi alamamaktadır. Gizlilik ise doğal olarak belirgin bir kaygıya yol açmaktadır. Örneğin: “Yuvada büyüdüğümü anladılar mı? Durumumu açıklarsam benimle arkadaş olurlar mı? Acaba koruyucu aile olduğumu

söylesem nasıl karşılarlar?” gibi. Eğer sessizlik bir cevap olursa, çocuklar ebeveynlerinin utancını içselleştirmekte ve bu durum yardım arayışlarını engellemektedir.

b. Kronik durumlar: Ruhsal hastalıklar, özellikle kronik olanlar daha fazla etiketlenme eğilimindedir. Ruhsal sorunların, özellikle çocuklarda değişebilirliği ve tedavi edilebilirliğinin bilinmesi önemlidir. Hem çocukları hem de anne babaları/bakım verenleri ve toplumu genetik duyarlılığın “değişmezlik” anlamına gelmediği konusunda bilgilendirmeli ve eğitimleri sağlanmalıdır.

c. Tehlike ve tehdit: Korunma gereksinimi olan çocukları tehlikeli olarak gösterme ve tehlike ile eşdeğer görme eğiliminden kaçınılmalıdır. Eğer kaçınılmazsa bu durumun etiketlenmeyi artırmada anahtar rol oynayacağı unutulmamalıdır. Olumsuzlukların yerine güçlülük, esneklik, cesaret ve ailelerin sebat etmesinin önemi gibi konulara ağırlık verilmelidir.

d. Kontrol edilebilirlik: Kişisel kontrole atfedilen durumlar utanç ve öfkeye yol açmaktadır. Ruhsal sorunların belirtileri “istemli” ve “kontrol edilebilir” olarak gösterilmektedir. Bu durum etiketlenmeyi ve utancı artırmaktadır. Bu durumu azaltmak için ruhsal sorunları “gen defekti” ve “biyokimya”nın ürünü olarak gösterme çabasına yönelinmiştir (Hinshaw, 2005).

Ülkemizde, kurum bakımında yaşayan çocuk ve gençler toplumsal yargılamalarla sürekli olarak karşı karşıya kalır ve gündelik hayatın pek çok alanında etiketlenme deneyimini yaşarlar. Örneğin, okullarda “yuvalılar ayağa kalksın”, “yuvalıların servisi geldi” gibi günlük konuşma diline yansıyan birçok ayrımcı tutum mevcuttur. Bu tutumlar, kurum bakımında yaşayanları içinde buldukları topluluktan ayırır. İşaretlenme ve sosyal açıdan reddedilme çocukları çok incitmektedir. Bu deneyimin öznelere, haklı olarak, yuvada ve yurttaki büyüyen çocuklar olduklarını okuldaki öğretmenine, arkadaşlarına söylemekten kaçınma tutumunu benimserler. Kurum bakımındaki çocukların ve gençlerin bireyselliklerinin yok edilmesi, onların yekpare bir grup olarak anılması/algılanması, güçlü yanlarına odaklanmak yerine sorunlarına odaklanan bir bakışın tercih edilmesi, yurttaki yuvada kalıyor olmalarının ya da devlet korumasında olmalarının ön plana çıkartılması onları örselemektedir. Diğer taraftan, ne yazık ki kurum personeli iş yükü fazlalığından dolayı çocukların her birine yeterli zamanı ayıramamakta ve gerekli ilgiyi gösterememektedir. Örneğin, çocukların veli toplantılarına katılmamakta ve çocuklar kendilerini sahihsiz hissetmektedirler. Çocuklar, hem toplumsal değer yargılarıyla tek başlarına baş etmek durumunda kalmakta, hem de bireysel güçlüklerini yalnız yaşamaktadırlar (Erol, 2004).

Öte yandan, devlet korumasında yetişen çocuk ve gençler için hayattaki rollerini nasıl yerine getireceklerine, yaşamlarına nasıl devam edeceklerine ilişkin, aile içinde yetişmiş çocuklar için olduğu kadar yerleşik ve genel kabul gören bir yol haritası, bir güzergâh yoktur. Dolayısıyla, devlet korumasında büyüyen çocuk ve gençler toplumsal ve bireysel yaşantılarında, önceden denenmiş ve kabul görmüş güvenli bir yoldan değil, kendi çabalarıyla inşa ettikleri yollardan büyük ölçüde kendi kendine düşüp, kendi kendine doğrularak yürümek durumunda kalmaktadırlar. Bu yürüyüş, bir taraftan bireysel yaratıcılıklarla ve sıkı dostluklarla örülüyken, diğer yanlarıyla toplumsal kabullerin ve alışılmış tekrarların dışında seyredebilir. Etiketleme edimi, genel geçer olanın, çoğunlukta olanın, birbirine benzeyenin, her zaman tekrarlayanın “doğru” ve “geçerli” olduğu algısı ve elbette yanlılığı üzerine inşa edildiğinden, devlet koruması altındaki çocuk ve gençlerin deneyimleri ayrıksı/benzemez olarak nitelendirilir. Tam da bu durum, yukarıda etiketlenmenin unsurları arasında andığımız farklılığın işaretlenmesi, farklılığın olumsuzluklarla bağdaştırılması, biz ve onlar ayırımının ortaya çıkması durumlarıyla örtüşür.

11.3 Etiketleme Tutum, Tavır, Davranış vb. Göstergelerine İlişkin Araştırmalar

Devlet korumasında yetişen çocuk ve gençler pek çok alanda sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu alanlardan biri de okul ve eğitim hayatında yaşanan sorunlardır. Araştırmalar, devlet korumasındaki

çocukların diğer çocuklarla kıyaslandığında okul başarılarının ve liseyi tamamlama oranlarının daha düşük olduğunu göstermektedir (Runyan & Gould 1985, Sawyer & Dubowitz 1994; Blome 1997; Kortenkamp & Ehrle, 2002; Vandivere, Chalk, & Moore, 2003).

Devlet korumasındaki çocukların eğitim hayatındaki güçlüklerinin en önemli nedeni olarak öğretmenlerin etiketleyici tutumu olduğu öne sürülmektedir. Öğretmenlerin devlet korumasındaki çocuğa ilişkin olumsuz kanıları çocuğun okula karşı tutumunu ve okul başarısını etkilemektedir. Hatta zaman zaman öğretmenlerin bu olumsuz tutumları etiketlemeye kadar varabilmektedir. Etiketleme, stereotipik yargılama, önyargı ve ayırimcılık davranışlarını içermektedir (Link & Phelan, 2001). Bir insana, herhangi bir davranışından ötürü değil de sahip olduğu bir özellik, ya da kontrolü dışında gelişen/başına gelen bir durum sebebiyle olumsuz ithamlarda bulunmadır (Örn. Sen tehlikelisin, suça yatkınsın, sen zarar verebilirsin gibi). Etiketleme, sözlü olabileceği gibi davranışla da gerçekleşebilmektedir (O kişinin yanından uzaklaşma, belli ortamlarda bulunmasına izin vermeme gibi). Bunun yanı sıra, aşağılama, isim takma, özelliğinden ötürü teşhir etme, hedef gösterme, dalga geçme de etiketleme tanımı içinde yer almaktadır. Öğretmenlerin etiketleyici tutumları ile devlet korumasındaki çocuğun düşük akademik başarısı yakından ilişkili bulunmuştur.

Westwood (1984) tarafından yapılan bir araştırmada, öğretmenin devlet korumasındaki çocuktan beklentisinin düşük olmasının, çocuğun düşük akademik başarısı ile ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Bir diğer çalışmada ise öğretmenin devlet korumasındaki çocuktan beklentisinin düşük olması, düşük akademik başarı ve okula yönelik olumsuz tutumla ilişkili bulunmuştur (Brown & Pinel, 2003; Brown & Lee, 2005). Öğretmenlerin etiketleyici tutumları nedeniyle, okula yönelik tutumları olumsuz olan çocuklarda okul terki sıklıkla görülmektedir (Battin-Pearson et al., 2000; Simon-Morton, Crump, Haynie, & Saylor, 1999). Dolayısıyla, öğretmenin olumsuz tutumu ile çocuğun akademik başarısı ve okula yönelik tutumu ve okul terki arasında araştırma bulguları ile desteklenen bir ilişki saptanmıştır.

Devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin medyada etiketlenmesine karşı gerçekleştirilen "Sosyal Duvarları Yıkılım Projesi"nde medyada gençlerin ne düzeyde etiketlendiği ortaya konmuştur (Bozkurt, Oskay, Ergin, Erol, Bozok, Boyraz 2014). Çalışmada, çocuklara karşı 12 yaşına kadar olan acıma ve merhametle karışık bakış açısının 12 yaşından sonra kendisini önyargılara, etiketlemelere, sosyal dışlama ve ötekileştirmeye bıraktığı saptanmıştır.

1.1.4 Kurum Bakımındaki Çocukların Öğretmenleri Tarafından Değerlendirilmeleri: Ruh Sağlığı, İlişkili Faktörler ve Etiketleme

Türkiye ölçeğinde rastgele örnekleme yöntemiyle seçilen 12 çocuk yuvası ve yetiştirme yurdundan 674 çocukla ilgili çoklu bilgi kaynaklarından bilgi toplanmıştır. Devlet korumasında olan 6-18 yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin davranış ve duygusal sorunları ile ailesi yanında yetişen çocuk ve gençlerin davranış ve duygusal sorunları karşılaştırılmıştır (Erol, Şimşek 2008). Araştırmada; öğretmenlere uygulanan Öğretmen Bilgi Formundan elde edilen toplam problem puanıyla tekli analizlerde, çocuğun yaşı, cinsiyeti, kurum bakımına alınma nedeni, kurum bakımına alınma yaşı, kurum değişikliği sayısı, yeterlik durumu, ailenin hayatta olma durumu, aileyle/akrabalarla düzenli ilişki, okul-kurum arasındaki etkileşim, çocuğun okul etkinliklerine katılımı ve arkadaşları/aileler tarafından etiketlenme ve toplam problem arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ($p < 0.05$). Bu değişkenlerin toplam problemdeki değişimin %73'ünü açıkladığı belirlenmiştir. Bu modele göre, küçük yaşta olma, kurum bakımına küçük yaşta alınma, istismar ve ihmal nedeniyle kurum bakımına alınma ve etiketlenmenin tek başına sorun davranışları etkileyen ve ortalama 3-38 puan arasında arttıran risk faktörleri olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Modelde koruyucu faktörler olarak, çocuk-aile/akraba/yakınları ara-

sında düzenli iletişimin olması (istismar dışında), okul-kurum işbirliğinin sağlanması, çocuğun okul etkinliklerine katılması, bakım verenin destekleyici yaklaşımı ve çocuğun sosyal yeterlik düzeyinin yüksekliğinin sorun davranış puanını ortalama 4.1 – 20.8 arasında azaltan faktörler olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

Ergenlere uygulanan “Gençler İçin Kendini Değerlendirme Ölçeği- YSR/ 6-18” toplam problemi ile bağımsız değişkenler arasında ilişki olup olmadığı analiz edilmiştir. Tekli analizler sonucunda yaş, bakım verenin özelliği, ergenin kaderci düşünce anlayışı, problem çözme becerisi, akademik başarısı, sosyal ilişkileri, sigara ve alkol kullanma durumu ile toplam problem arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Toplam problem ile anlamlı ilişkide bulunan değişkenler çoklu regresyon analizi modeli ile test edilmiş, bu değişkenlerin toplam problem puanındaki değişimin yaklaşık %33’ünü açıkladığı saptanmıştır. Bakım verenlerin destekleyici yaklaşımı ve gencin problem çözme becerisinin sorun davranışları 4-6 puan arasında düşürdüğü, dolayısıyla koruyucu faktörler olduğu, kaderci düşünme şeklinin ve madde kullanımının sorun davranış puanını 13-15 puan arttırdığı ve önemli risk faktörleri olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Erol, Şimşek, Münir K., 2010).

Görüldüğü gibi, etiketlenme, bireyin sosyal statüsünü, sosyal ilişkilerini bozan, kendine güven duygusunu azaltan, onu yalnızlığa ve umutsuzluğa iten dolayısıyla ruh sağlığını olumsuz yönde etkileyen bir zorlayıcıdır (Erol, 2008; 2014). Etiketleyen tarafların ise bilinçli ya da bilinçsiz olarak yönelttikleri eylemin veya duygunun ardında yatan sebepler; kuşkuyla bakma, inanmama, güvenmeme, şüpheli görme, kötüleme, lekeleme, tehlikeli görmedir. Bu durum iki taraf için de çıkmaz bir sokak gibidir ve etiketlenmeye maruz kalanlar açısından git gide derinleşen sıkıntılı sonuçlar doğurmaktadır. Şöyle ki, devlet korumasında büyüyen bir birey topluluk içinde ayrıştırıldıkça yalnızlaşır ve yalnızlaştıkça daha çok ayrıştırılır ya da tehlikeli görüldükçe sosyal ilişkileri bozulur ve sosyal ilişkileri bozuldukça daha da çok tehlikeli görülür.

Toplumun çeşitli kesimlerini, örneğin, yuva/yurt personelini, okullardaki öğretmen, öğrenci ve idarecileri, anne ve babaları kısacası ilgili tüm kesimleri devlet koruması altındaki çocuk ve gençlerin etiketlenmesinin tehlikeleri konusunda duyarlı hale getirebilmek çok önemlidir.

Uluslararası sözleşmelere rağmen ne yazık ki dünyada ve ülkemizde aile dışı ortamlarda yaşayan çocuklar etiketlenmekte, ayrımcılığa uğramakta ve dışlanmaktadır. Sonuç olarak, etiketlenme söz konusu grubun üyelerinin hayatı yakalamasını, fırsatları değerlendirmesini engellemektedir. Bireyin, kendi hayatını kurabilmesi, potansiyellerini gerçekleştirebilmesi, gelir elde edebilmesi, istihdam edilmesi, sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşabilmesi, psikolojik esenliğini sağlayabilmesi, sosyal ve ekonomik refahını sağlayabilmesi, sosyal bağlar kurabilmesi, mesleğinde başarı kazanabilmesi engellenmektedir. Etiketlenme dolayısıyla toplumsal hiyerarşinin alt basamaklarında konumlandırılmak, devlet korumasında büyüyen çocuk ve gençleri, etiketlenmeyen bireylere oranla hayat içinde var olan şanslara, olanaklara ve elbette haklara ulaşmada dezavantajlı bir konuma hapsedmektedir.

1.1.5 Devlet Korumasındaki Çocuk ve Gençlerin Davranış ve Duygusal Sorunları ve İşlevlerine Yönelik Araştırmalar

a. Okul Çocuklarının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmeleri

Heath ve arkadaşları (1994) koruyucu aile yanında kalan çocukların da sorunları olduğunu, diğer öğrencilerle karşılaştırıldıkları zaman akademik başarılarının daha düşük olduğunu, okulla ilgili uygunsuz davranışların daha sık görüldüğünü, okula daha az devam ettiklerini ortaya koymuştur.

Üstüner, Erol ve Şimşek (2005) öğretmenlerle yaptıkları araştırmada kuruluştaki yaşayan çocukların, koruyucu aile ve biyolojik aile ile yaşayan çocuklardan daha fazla sorun davranış ortaya koyduklarını saptamıştır. Sorunların türüne bakıldığında öğretmenler dışa yönelim sorunlarını (Saldırgan Davranışlar ve Kurallara Karşı Gelme) ve içe yönelim sorunlarından somatik yakınmaların kuruluştaki yaşayan çocuklarda daha fazla olduğunu belirtmiştir. Çocukların okullarda daha pasif oldukları ve içlerine kapandıkları, kendilerini somatik sorunlarla ifade ettiklerini belirlemişlerdir. Öğretmenler, hem koruyucu aile hem de kuruluştaki yaşayan çocuklarda dikkat sorunları olduğunu belirtmişlerdir.

Yunanistan'da 9-11 yaş grubu, kuruluştaki yaşayan ve ailesiyle yaşayan çocukların öğretmen değerlendirmesine göre yapılan karşılaştırmalı çalışmada, öğretmenler kuruluştaki yaşayan çocuklarda daha fazla ruhsal sorun bildirmişlerdir. Dikkat eksikliği, hiperaktivite, sınıf aktivitelerine daha az katılım ve davranım bozukluğunun sıklıkla görüldüğünü saptamışlardır (Vorria ve ark. 1998).

Eğitimin, yüksek risk grubu çocukların ruh sağlığını koruduğu bilinmektedir. Kurum bakımı ve koruyucu aile çocuklarında eğitim beklentisinin ve akademik başarı düzeyinin oldukça düşük olduğu belirtilmektedir (Rushton ve Minnis 2002). Devlet korumasındaki çocuklarda okula devamsızlık ve okul sorunları sık görülmektedir. Oysa, eğitim başarısı ruh sağlığı ve yaşam doyumu ile ilişkili bulunurken; eği-

timsizlik, işsizlik, evsizlik ve tek ebeveynlik ile ilişkili bulunmuştur. Bakım altındaki çocukların eğitimlerindeki başarılarıyla ilişkili olan faktörler arasında, çocuğun bakım için en azından bir yerde sabit yaşaması, sık okul değiştirmemesi, eğitime değer veren bir bakım verenin ya da ailesinin olması, dışarıda da arkadaşlarının ve ilgi alanlarının olması, okumayı erken öğrenmesi ve okula düzenli gitmesi ve öğretmen tarafından desteklenmesi yer almaktadır. Çocuklar, kurum personelinin okul ve dersleriyle pek ilgilenmediklerini ve ev ödevleri için yeterli olanaklarının olmadığını belirtmişlerdir. Buna karşılık çocuklara okuyan, onları kitapların ve kütüphanelerin kullanımına özendirilen bakım verenler çocukların psikososyal gelişimi için çok önemli koruyucu faktörler sağlamaktadırlar. Tüm çocukları, özellikle de risk altında olan devlet korumasındaki çocukları okullarda tutmaya özen göstermeli ve bu konularda öğretmenlere ve çocuklara bakım verenlere destek verilmelidir.

b. Gençlere Yönelik Araştırmalar

Garland ve arkadaşları (2001) bakım veren aile ve gençlerden elde edilen bilgilere dayanarak çocukların % 42'sinde psikiyatrik sorun saptamışlardır. Dikkat Eksikliği/ Hiperaktivite en sık görülen sorun olarak bulunmuştur. Altsosyal hizmet uzmanları ve Poertner'in (2002) bir çalışmasında kurumlarda yaşayan gençlerin daha fazla risk aldıkları, kendilerini başarısız kılacak yaşantılara ittikleri ve olumsuz arkadaş etkilerine açık oldukları belirlenmiştir. Buna karşılık, davranım bozukluğu belirtilerinin ve suç davranışlarının yüksek oranda olduğu kurumlardan eğitilmiş koruyucu aile yanına verilen ergenlerin, psikiyatrik tedaviye daha olumlu yanıt verdikleri belirlenmiştir. Şimşek ve Erol tarafından 2004 yılında yapılan bir araştırmada, yetiştirme yurdunda büyüyen 13-18 yaşları arasındaki kız çocukları, ailesi yanında büyüyen kız çocukları ile annelerden/bakım verenlerden elde edilen bilgiler doğrultusunda karşılaştırılmış ve sorun davranışların yetiştirme yurdu gençlerinde 5,3 kat daha fazla olduğu saptanmıştır. Üstüner,

Erol ve Şimşek (2005) tarafından YSR kullanılarak gençlerin kendilerinden elde edilen bilgilerin çocuk bakım sistemlerine göre puan ortalamaları karşılaştırıldığında; toplam problem puan ortalamasının devlet korumasında büyüyen çocuklarda, koruyucu aile ve de kendi ailesi yanında büyüyen çocuklara göre anlamlı olarak yüksek olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$). Çalışmalar devlet korumasında yaşayan, yetişen çocuk ve gençlerin çeşitli ruhsal sorunlar açısından risk altında oldukları ve ruhsal açıdan desteğe ihtiyaç duyduklarını ortaya koymuştur. Sorunların görülme sıklığı yüksek olduğu halde ruh sağlığı hizmetlerinden yararlanma oranı % 2.4'tür. Toplum örneğinde bu oran daha da azdır (Erol & Şimşek, 2000). Bu sonuç, ülkemizde hem toplumda hem de kuruluşlarda yaşayan çocuk ve gençlerin ihtiyaç duydukları psikolojik yardımı alamadıklarını ortaya koymakta ve toplumda karşılanamamış ruh sağlığı ihtiyacının var olduğunu göstermektedir.

Araştırma sonuçları; ailelerin, kurumların ve okulların çocuk ve ergenlerin ruh sağlığına duyarlı olmaları, çocuk ve gençlik ruh sağlığı uzmanları ve klinik psikologlar ile ilişki içinde olmaları ve destek almaları, bekle-gör politikasını kesinlikle izlememeleri gereğini ortaya koymaktadır. Öte yandan sorunlarla bağlanma örüntüleri arasındaki ilişkilerin göz ardı edilmemesi ve çocukluk dönemindeki duygusal deneyimlerin, kendi annelik babalıklarını etkilediği unutulmamalıdır. Yine, bağlanma örüntülerinin zaman içinde değişebileceği de dikkate alınmalıdır.

c. Devlet Korumasında ve Evlat Edinme Hizmet Modelinde Yaşayan Çocuk ve Gençler
Çocuklar, birden çok bakım veren tarafından yetiştirilmiş, küçük yaşta ihtiyacı olan sevgi, şefkat ve ilgi gibi duygusal ihtiyaçları karşılanamamışsa yaşından daha küçük çocuklar gibi davranabilir, yaşitları kadar hızlı öğrenemeyebilir, fiziksel olarak sınıf arkadaşlarından daha kısa boylu olabilir ve aynı ders başarısını gösteremeyebilirler. Bu tür deneyimler çocuğun kendine güvenini olumsuz yönde etkileyebilir, otorite ile ilgili sorunlar, diğer çocuklarla geçinememe, yalan söyleme, çalma ya da sınıfın huzurunu bozma gibi davranım bozukluklarına

neden olabileceği gibi içe kapanmasına da yol açabilir. Bu gibi koşullarda çocukların aileleri/bakım verenlerinin çocuğun öğretmenini ile görüşmesi uygun olur. Böylece ailelerle birlikte, karşılaşılan güçlükler uygun müdahale planı düzenlenebilir.

Çocuk, geçmişte biyolojik ailesi ile yaşadığı ya da koruma altındayken karşılaştığı olumsuz deneyimlerden dolayı ciddi okul problemleri yaşıyorsa okul personeli ile bu problemleri çözmek için işbirliği yapılması uygun olur. Öğretmen, çocuğun sınıftaki davranışlarını anlayabilmesi için yeterli bir şekilde bilgilendirilmelidir.

d. Ailelerle İlgili Okul Ödevleri

Günümüzde çocuklar, evlat edinen ailelerle, koruyucu ailelerle, tek ebeveyn ile, boşanmış ailelerle, büyükanne ve büyükbaba gibi akrabalarla koruması altında olan ailelerle birlikte yaşayabilmektedir. Pek çok öğretmen, bu değişikliklerin farkındadır. Her aile tipinin "gerçek" aile olduğunu ve hiçbirinin diğerine göre üstün olmadığını belirtme fırsatları vardır. Çocuklara, ailelerin farklılıklarının yanı sıra birçok benzerliklerinin olduğu ailenin birbirini seven ve koruyan kişilerden oluştuğu vurgulanabilir.

e. Orta Öğretim

Tek öğretmenden sonra her ders için farklı bir öğretmenle karşılaşan genç, her öğretmenin beklentilerinin birbirinden farklı olduğunu gözlemler. Dersler ağır, ödevler fazla ve sınavlar ardı ardındır. Okul daha büyüktür ve çok sayıda çocuk vardır.

Bu dönemde, okulda arkadaşlar arasında devlet korumasında kalma, evlat edinilme, koruyucu ailede yaşama tartışmaları daha karmaşık olabilmektedir. Gençler bir kızın nasıl hamile kalabileceğini bilirler ve doğduktan sonra bir bebeğe neden bakılmadığını anlayabilirler. Ayrıca, çocuk istismarı ve ihmali kavramlarını ve toplumun çocukları korumak ve onlar için güvenli bir ortam, çevre sağlamak, güvenli bir üs oluşturmak zorunda olduğunu da bilmektedir. Ancak bu gençler için bu konular oldukça karmaşıktır.

Gençler bazen gri alanları fark etmeden sadece siyahı ve beyazı görerek kendileri hakkında acımasız değer yargılarına varabilirler. Aileler, çocuğun okulun son sınıflarına geldiğinde, devlet korumasında ya da evlat edinilmesinden dolayı okul başarısında ve okula uyum sağlamasında bir sorun olup olmadığını anlamak için öğretmenlerin yardımına ihtiyaç duyabilir. Okulda devlet korumasında olma, evlat edinme tartışmaları, aile hayatı, ev ekonomisi veya cinsel eğitim gibi konular tartışılabilir. Bazı uzmanlar, biyolojik aileleri, evlat edinen aileleri ve evlat edinilen ergenleri içeren bir panel yapılmasının gençler için yararlı olabileceğini düşünmektedir. Biyolojik aileler ve evlat edinilen aileler; duygularını, düşüncelerini ve deneyimlerini paylaşabilirler. Gençler, baş etmek zorunda oldukları sorunları tartışarak konuyla ilgili duygu ve düşüncelerini, arkadaşları, öğretmenleri ve aileleri ile konuşabilirler.

f. Belirli Eğitimsel Kaygılar

Yıllardır yapılan araştırmalar, devlet korumasında olan ve evlat edinilen çocukların diğer çocuklara oranla özellikle hiperaktivite, dikkat eksikliği bozukluğu ve özgül öğrenme güçlüğüne daha yatkın olduklarını ortaya koymuştur. Bu nedenle, çocukların ruh sağlığı sorunlarına yönelik çocuk ve ergen ruh sağlığı merkezleriyle ilişkiye girilmesi çocuğun yararınadır.

Çocuğun okuldaki başarısı için potansiyeli- ni, ilgi alanlarını ve motivasyonunu iyi bilmek önemlidir. Onun davranışlarındaki değişimleri en iyi fark edecek kişiler anne babalardır. Bir müdahale gerektiği düşünülüyorsa okul ile bağlantıya geçmek, anne babaların/çocuğa bakım verenlerin sorumluluğundadır. Uzmanlara başvurmadan kaçınılmamalıdır.

Olgu Örneği 1: Evlat edinilen oğlunun okula başlama ve devamı süresince yaşadıkları deneyimi bir anne şöyle aktarmaktadır: “Öğretmen en çok sınıfta ağlamasından şikâyetçiydi. Hatta öğretmen bana “Sizin çocuğunuza dayanacak gücüm kalmadı” gibi cümleler kullanıyordu. Ben de tabii ki çok üzülüyordum. İnanın ağlamadık günüm yoktu diyebilirim. Hatta bir gün öğretmen bana “Fazla ümit etmeyin, ondan bir şey olmaz, nasıl başlarsa öyle gider” gibi

bir cümle kullandı. Zaman zaman kendimi çok çaresiz hissettiğim anlar oldu. Onun için yapamayacağım yoktur, kış boyunca onun eğitimi için elimizden geleni yaptık. Dans, matematik ve drama kursuna gönderdik. Enerjisini dansla, kendini ifade etmesini drama ile sağlamaya çalıştık. Çok yoğun bir kış dönemi geçirdik. 6 yaşındaki oğlum bazen çok ilginç cümleler kurarak bizi şaşırtıyordu; “Üst üste istemediğim şeyler oldu, üst üste mutsuzluklar yaşadım” gibi. O da yaşadığı sıkıntıların farkındaydı.

Sonuç olarak diyebilirim ki oğlumun sosyal hayattaki zorlukları derslerde de devam etti. Şu anda ders yapmaya çok isteksiz. Hatta her gün yaptırdığım çalışmalarda ağlıyor, ders yapmayı reddediyor. Hatta yazı yazmak konusunda fobisi var bile diyebilirim. Ama ben ümitsiz değilim. Oğlumun eğitimi konusunda elimden ne geliyorsa yapmaya hazırım. Çünkü babası da ben de onu çok seviyoruz. Onun geleceğini şimdiden düşünüyoruz, çok değer veriyoruz. O bizim her şeyimiz. Bazen düşünüyorum da on- suz bir hayat bomboş olurdu. Bu dünyada herkesin bir misyonu var. Benim ve eşimin misyo- nu da oğlumuzu iyi yetiştirmek; mutlu, sağlıklı, ayakları yere basan, kendine güveni olan bir birey olmasını sağlamak. Var olan gücünü kullanmasını sağlamak. İYİ Kİ VAR HAYATIMIZDA!.. Keşke okullarda korunma ihtiyacında olan, ev- lat edinilen çocukların ve koruyucu ailelerin sorunlarına karşı herkes daha bilgili ve duyar- lı olabilse de çocuklar ve biz aileler hakkımız olan desteği alabilsek”

Olgu Örneği 2: Çocuğun gelişim döneminde model aldığı, onun için önemli olan kişiler tarafından uygun dilin kullanılmaması aile-çocuk-okul etkileşimini bozmakta ve çocukta sorun davranışlara neden olabilmektedir. Bir anne çocuğunu kliniğe getirme nedenini anlatırken, öğretmenin kullandığı dil ve yaklaşım toplumumuzda evlat edinen ve biyolojik aileye atfedilen değere ve sonuçta ortaya çıkan sıkıntılara bir örnektir. Annenin ifadesi: “Öğretmen, “ne olursa olsun senin gerçek annen doğuran annendir”, dedikten sonra çocuğun bana olan tavrı değişti ve benden uzaklaştı”. Toplumun bu gibi konularda duyarlılık kazanması son de- rece önemlidir (Erol, 2008).

1.2 Okula Bağlanma

"Her okul ve öğretmen bilinçli ve deneyimli olmalı, çocuk topluma değil, toplum çocuğa ayak uydurmalıdır." (M. Atkinson)

Bağlanma, iki kişi arasındaki duygusal bağıdır. Çocuğun rahatlatılma, destek ve korunmaya ihtiyaç duyduğunda ilgili erişkine yakınlık eğilimi olarak tanımlanır (Bowlby 1988). Bebeklik döneminde (7-9 aylarda) gelişen bağlanma, yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bağlanma ihtiyacı sadece iki kişi arasındaki ilişkiyle karşılanmaz, daha geniş bir grup ya da sosyal sistemde de gerçekleşir. Sadece erken çocukluk döneminde ve aile sistemi içinde değil yaşamın her döneminde ve her alanında (okul, sosyal, iş ve sosyal ağlar vb.) etkilidir. Bağlanmanın biyolojik fonksiyonu hayatta kalmayı sağlarken, psikolojik fonksiyonu güven oluşturmaktır (Schaffer 2004). Güvenli bebekler, tehlike anında bağlanma figürlerinin yakınlarında olacaklarına dair güven geliştirirler. Bu bebekler annelerini keşif yapmak için bir üs gibi kullanabilir, tehlike algıladıkları zaman ise tehlike geçene kadar aktif olarak anneyle/bakım verenle fiziksel temas ve yakınlık arayışına girerek anneye sığınır. Güvenli bağlanmalar, çocukların duygularını düzenleme, korkularını azaltma, başkalarına uyum sağlama, kendini anlama ve empati yapabilme gibi yetiler kazanarak zihinsel süreçlerini destekler. Öte yandan, güvensiz bebekler (kaçınan, dirençli, yönelim sorunlu/dezorganize) davranışlarında bu tarz bir organizasyon sergilemezler, bağlanma figürleriyle güven ilişkisi geliştiremedikleri ve bu figürleri güvenli bir üs gibi kullanamadıkları söylenebilir. Diğer bir deyişle, bu bebekler tehlike ve stres karşısında durumla başa çıkacak etkili stratejiler kullanamamaktadırlar dolayısıyla kendilerini yatıştırma öğrenemez, duygularını kontrol edemez ve ilişkilerinde başarısız olurlar.

Bağlanma, eğitim sistemi içinde de geçerli olan bir kuramdır. Öğrencilerin bağlanma gereksinmelerinin okul sistemi içinde karşılanması çocukların yararınadır. Bir çocuğun korunacağına dair okula, okuldaki birine bağlanması, ilerde çocuğun hayal kırıklıklarıyla baş etmesi, kendine olan güvenini geliştirmesi, sosyal ilişkiler kurması gibi öğrenmesini geliştiren becerilerini destekler. Araştırmalar, bağlanma ile okula hazır olma ve okul başarısı arasında önemli bağlantılar ortaya koymuştur. Bağlanmanın önemini bilen öğretmen, tehlike anında, zorlayıcı yaşam koşullarında (ölüm, ayrılık vb.) çocukların bağlanma ihtiyaçlarına duyarlı yanıtlar verecektir. Bu da, çocuğun sosyal yaşamda ve öğretmenle ilişkisinde fark yaratacaktır. Etkili bir okul sisteminde kurumsal kimlik çocukların okullarıyla özdeşleşmesini sağlar. Okul temelli spor etkinliklerinde ve yarışmalarda yaşanan o okulun öğrencisi olmanın, oraya ait olmanın heyecanı çocuklar arasında sıklıkla görülür. Okul kimliğinin benimsenmesi öğrencilerin yaşamıyla bütünleşirse okullar; eğitim, öğretim, entelektüel ve kültürel açıdan çocukların yaşamında güvenli bir üs ve sığınak olarak yerini alır. Devlet korumasındaki çocukların pek çoğu, aile içinde travmalar ve çözümlenmemiş yas süreci yaşadıkları için güvenli bağlanma ilişkileri geliştirebilmeleri onları yaşama ve okula bağlar.

2. Gereç Ve Yöntem

2.1 Katılımcılar ve Sosyodemografik Özellikleri

Çalışmanın örneklemini **devlet korumasında yetişmiş erişkinler (n=53), koruyucu aile ve evlat edinen aileler (n=20), alanda deneyimli çalışanlar (n=20) ve öğretmenler (n=30)** oluşturmaktadır. Devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin çoğunluğu erkektir, bekârdır, yaş ortalaması 30,8'dir ve çoğunluğu devlet hizmetinde memur olarak çalışmaktadır. Evlat Edinen ve Koruyucu Ailelerin çoğunluğu kadındır, evlidir ve yaş ortalaması 52.61'dir. Alanda Çalışan Deneyimli Profesyonellerin çoğunluğu kadındır, evlidir ve yaş ortalaması 43.94 dür. Öğretmenlerin çoğunluğu kadındır, evlidir ve yaş ortalaması 39.9'dur. Katılımcıların sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Analiz yöntemi olarak **"betimsel istatistik"** tekniğinden yararlanılmış ve katılımcıların yanıtları sayı/yüzde tabloları ile analiz edilmiştir.

2.2 İşlem

Devlet korumasında yetişen bireylerin eğitim sistemi içinde deneyimledikleri zorlukları, etiketlenmeleri ve koruyucu etmenleri belirlemek amacıyla **15 Eylül 2014 ve 15 Ocak 2015** tarihleri arasında yürütülen çalışmada **öncelikle konuyla ilgili yayınlar taranmıştır**. Daha sonra devlet korumasında yetişen bireyler, koruyucu aileler, evlat edinen aileler, devlet koruması kurumlarında deneyimli alan çalışanları ve öğretmenlerle bir dizi görüşmeler yapılmıştır. Çoklu kaynaklardan elde edilen bilgiler ve **literatür incelenmesi sonunda anket formları oluşturulmuş ve onam formları hazırlanmıştır**. Katılımcılara çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiş ve kendilerinden bilgilendirilmiş yazılı onam formu alınmıştır. Formlar, katılımcılara "Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği", "Denizli Koruyucu Aile Derneği", "İstanbul Koruyucu Aile Derneği" ve "Ankara Koruyucu Aile, Evlat Edinme Derneği" üyelerinin aracılığıyla ulaştırılmıştır.

Tablo 2.1 Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

			N	%	
Devlet Korumasında Yetişmiş Erişkinler	Cinsiyet	Kadın	14	26.4	
		Erkek	39	73.6	
	Medeni Durum	Bekâr	23	43.4	
		Evli	30	37.6	
		Dul	-		
	Yaş		Ort.	SD	Ranj
		30.8	9.23	18-57	
Evlat Edinen ve Koruyucu Aileler	Cinsiyet	Kadın	15	75	
		Erkek	5	25	
	Medeni Durum	Bekar	-	-	
		Evli	17	85	
		Dul	3	15	
	Yaş		Ort.	SD	Ranj
		52.61	8.4	43-73	
Alanda Çalışan Deneyimli Profesyoneller	Cinsiyet	Kadın	12	60	
		Erkek	8	40	
	Medeni Durum	Bekar	5	25	
		Evli	13	65	
		Dul	2	10	
	Yaş		Ort.	SD	Ranj
		43.94	5.17	40-49	
Öğretmenler	Cinsiyet	Kadın	21	70	
		Erkek	9	30	
	Medeni Durum	Bekar	4	13.3	
		Evli	25	83.3	
		Dul	1	3.3	
	Yaş		Ort.	SD	Ranj
		39.9	6.8	28-56	

3. Bulgular

3.1. Devlet Korumasında Yetiştirilmiş Erişkinlerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti

Devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin % 68'i okul hayatında etiketlenmeye maruz kaldıklarını belirtmiştir. Yuvada kalmak ve yurttan gelmenin, saçların diğer öğrencilere göre daha kısa olmasının, kurum servisi ile okula gidip gelmenin başlı başına etiketlenme nedeni olduğu belirtilmiştir. Etiketleme sözel (yurtlu, yuva çocuğu, kimsesiz, yetim fare, bakımsız, iskeletor, beslemeler prensesi), davranışsal (ortama girdiklerinde susulması, yokmuş gibi davranılması, ilgilenilmemesi, dışlanması, ayrımcılık yapılması, korkulması, okulda para toplanırken kendilerinden alınmaması) ve duygusal (acınma) olarak yapılmaktadır. Katılımcılardan birinin paylaştığı anekdot dikkat çekicidir; “Yeni gelen öğretmenin benim kılık kıyafetimi görüp **“ne bu halin, senin anan baban yok mu”** diye sorması, benim ağlamam ve arkadaşların **“o yurtlu”** diye cevap vermeleri hala aklımdan silinmez.” Bir diğer örnek; “Arka sıralarda bir hayat kurmak benim tercihim değildi. Okul kaydımı yaptırmaya gittiğimizde müdürün ilk başta çok sıcak karşılaması, yuvadan geldiğimizi öğrendiğinde ise tedirgin olması ve öğretmeni çağırıp **“Bu kız sizin sınıfa yuvadan geldi, bunu idare ediverin”** demesi daha ilk başta mesafeleri koymuştu önüme”.

Devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin % 49'u etiketlenmenin kimler tarafından yapıldığı sorusuna **“Herkes”** olarak yanıt vermiştir. Katılımcıların geri kalanı ise çoğunlukla okul arkadaşları, öğretmenleri, okul personeli ve veliler (yurt çocuğuyla arkadaşlık etme, onun yanına oturtmayın çocuğumu gibi) tarafından etiketlenmeye maruz kaldıklarını ifade etmiştir.

Öğretmenlerin ilgisizlik, ayrımcılık (kültürel faaliyetlere yurtlular gelmesin, yurtlu olanlar el kaldırsın) ve kendilerine iyi davranılmaması biçimindeki davranışları etiketlenmeye işaret eden ipuçları olarak sıralanmıştır.

“Kurum bakımında, bir sorunuz olsa öğretmeninizle paylaşır mıydınız?” sorusuna katılımcıların %70'inin hayır yanıtını verdiği saptanmıştır. Neden olarak **“anlayamayacakları ve paylaşmanın faydası olmayacağı için, samimi olmadıklarını bildiğim ve güvenmediğim için, öğretmenleri kendime yakın görmediğim için, kimseye kolay kolay derdimi söyleyemediğim için”** gibi gerekçeler sıralanmıştır. Evet yanıtı verenlerin %30'u “çözüm üretmesi için, başıma bir şey gelmesini önlemek için, başka kimse olmadığı için, şahit gösterebilecek bir kişi olsun diye, neden ödev yapmadığımı bilsin diye, öğretmene güvendiğim için, öğretmeni annem yerine koyduğum için” ifadesini kullanmıştır.

Okulla ilgili olarak, endişelendiğinizde veya üzgün olduğunuzda arayıp ulaşmaya çalıştığınız kişi(ler) var mıydı sorusuna katılımcıların %64'ü hayır, yanıtını vermiştir. Evet diyenler, ilk sırada yurt müdürü ve öğretmenlere, daha sonra yurt arkadaşlarına ve en son aileye ulaşmaya çalıştıklarını belirtmiştir.

Katılımcılar, eğitimlerinin hemen hemen her aşamasında etiketleme ile yoğun olarak kar-

şlaştıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, etiketlenmenin, öğretmen ve arkadaş ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini ancak katılımcıların %17'si okul başarılarını pek etkilemediğini ifade etmişlerdir.

Olumsuz etkilediğini söyleyenler (%15) in yanı sıra daha başarılı olmamı sağladı yanıtı verenler de vardır. Bir katılımcı okuldan ayrılmama neden oldu demiştir.

Okul hayatınız boyunca disiplin cezası aldınız mı? Sorusuna katılımcıların %72'si hayır, %23'ü evet yanıtını vermiştir. Evet, yanıtı verenler; “kavga, siyasi sorunlar, öğretmen bana vurunca bende ona vurdum” şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Sizce **etiketleme ihtiyacı nereden ve nasıl doğar sorusuna** katılımcıların çoğunluğu **bilgi eksikliği (%36), empati eksikliği (%26), sevgisizlik (%11)**, kendine güvenmeme, kendisi de maruz kaldığı için gibi yanıtlar vermiştir. **Etiketleme yapan bireylerin bunun farkında olduklarını düşünmüyor musunuz? Sorusuna katılımcıların çoğu (%28) hayır demiştir.**

Etiketlenme ile nasıl başa çıktıklarına ilişkin verdikleri yanıtlar “kimseyi dikkate almayarak/konuşmayarak”, “umursamayarak”, “yalan söyleyerek”, “korkutarak”, “kavga ederek”, “kaçarak”, “durumu gizleyerek” şeklindeki olumsuz başa çıkma yolları ve “her alanda başarılı olarak”, sosyalleşerek”, “iyi arkadaşlıklar kurarak”, “spor veya başka alanlarda kendimi ispat ederek” şeklindeki olumlu başa çıkma yolları olarak sıralanmıştır.

Sizce **etiketlenme ne şekilde engellenir** sorusuna katılımcıların çoğunluğu (%26) **eğitim ve bilgilendirme** yanıtını vermiştir. Diğer yanıtlar, yuvaların kapatılması, aile temelli hizmetlerin artırılması, çocuğun iyi yanlarının ön plana çıkarılması, bu türden araştırmaların sonuçları ile strateji belirlenmesi, önyargıların yıkılması, başarı hikâyelerinin medyada ve diğer iletişim kanallarında duyurulması şeklindedir. Bir katılımcı “etiketleme yaygın bir hastalık, farklı olan herkes etiketleniyor sadece biz değil” demiştir.

Etiketlenmenin engellenmesinde en önemli görevlerin kimlere düştüğü sorusuna katılımcıların %38'i öğretmenlere ve eğitimcilere; %30'u herkese, geri kalanı ise ailelere düştüğünü belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin **%27'si (N=14) okulu terk ettiğini** belirtmiştir. Okul terkinin nedenleri olarak; okuldaki öğrencilerle anlaşamama sonucu kavga etme ve yöneticiler tarafından suçlu bulunma, disiplin cezası, diğer çocukların dışlanması/şiddet uygulaması, sadece “yurtlu” olduğu için okuldan atılma, devamsızlık, “öksüz, yetim, annesiz” şeklinde sözel olarak dalga geçilmesi etkenlerini sıralamışlardır.

Devlet korumasında yetişen erişkinlerin **%45'i (N=24) okulunun değiştirildiğini** belirtmiştir. Bu erişkinlerin %30'u 1-3 kez, %11'i 4-6 kez, %7'si ise 7-8 kez okul değiştirmiştir. Yukarıda sözü edilen ve okulu terk eden on dört erişkinin yarıya yakını en az üç kez okulunun değiştirildiğini belirtmiş ve bunların ikisi şu an işsiz olduklarını bildirmiştir.

Katılımcıların etiketsiz eğitim hakkındaki ayrıntılı yanıtları Tablo 3.1'de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Devlet Korumasında Yetişmiş Erişkinlerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtlar ve Dağılım

Geçmişi düşündüğünüzde eğitim hayatınızda etiklendiğinizi düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	36	68
Hayır	17	32
Etiketleme ne şekilde yapılmıştır, ipuçları/göstergeler nelerdir?		
Sözel (yurtlular/yuva çocuğu besleme, kimsesiz denmesi, çok soru sorulması)	17	32
Duygusal (acıma, küçük görme, ortama girdiğimizde susulması, iletişim kurmama)	10	19
Öğretmenle ilgili (öğretmenlerin ilgilenmemesi, öğretmenlerin kötü davranışları, küme çalışmalarında her gruba bir yurtlunun verileceğinin öğretmen tarafından söylenmesi)	6	11
Okulla ilgili (eğitim konusunda desteklenmeme, okula kayıt almak istenmemesi)	5	9
Ayrımcılıkla ilgili (ayrı sraya sokulmak, para toplandığında bizden alınmaması, yurtlu olanlar el kaldırsın denmesi, kültürel faaliyetlere yurtlular gelmesin denmesi)	5	9
Kurum ile ilgili (kurum servisi ile okula gitmek, saçların kısa kesilmesi)	1	2
Veliler ile ilgili (velilerin yurt çocuğu ile arkadaşlık etme demeleri)	1	2
Diğer (önyargılar, dışlanma, korkma, işlemediği bir suçun üzerine atılması, dayak yeme)	8	16
Okul hayatında karşılaştığınız ve hala aklınızdan silinmeyen etiketleme davranışları var mı?		
Hayır	19	53
Evet (Sınıf arkadaşımın beni itmesi, Yapılan yardımların herkesin göreceği şekilde yapılması, Bazı sorulara (KİŞİSEL) toplu cevap vermek zorunda kalma, İsim takmalar, Küçük görme, Yeni gelen öğretmenin benim kılık kıyafetimi görüp “ne bu halin, senin anan baban yok mu” diye sorması, benim ağlamam ve arkadaşların “o yurtlu” diye cevap vermeleri)	17	12
Etiketleme kimler tarafından yapılmıştır?		
Herkes	26	49
Arkadaşlar	14	27
Okul personeli ve öğretmenler	13	24
Okul hayatında etiketlemenin ne sıklıkta olduğunu düşünüyorsunuz?		
Çok sık	19	36
Zaman zaman	27	51
Hiçbir zaman	7	13
Okul hayatınız boyunca size herhangi bir isim takıldı mı? Hala aklınızdan silinmeyen sözel etiketlemeler (ifadeler/sıfatlar/kavramlar) var mı?		
	N	%

Yurtlu	25	47
Kimsesiz	10	19
Diğer (bakımsız, yetim fare, iskeletor, beslemeler prensesi, cüce, dört göz)	7	14
İsim takılmadı	11	20
Etiketleme ile eğitiminizin hangi aşamasında yoğun olarak karşılaştınız?		
Okul öncesi dönem	5	14
İlkokul	14	39
Ortaokul	6	17
Lise	7	19
Üniversite	1	3
Her dönemde	3	8
Okul hayatınızda etiketlenme ile nasıl başa çıktınız?		
Kimseyi dikkate almayarak/konuşmayarak	15	27
Korkutarak/kavga ederek	7	13
Başta çıkamadım	4	7
Açık sözlü olarak/kendinden emin olarak	3	6
Belli kişilerle iyi arkadaşlıklar kurarak	3	6
Alışarak	3	6
Sosyalleşerek	3	6
Uzaklaşmaya çalışarak	3	6
Kendimi anlatmayarak	3	6
Daha sert olarak	3	6
Yalan söyleyerek	3	6
Durumu gizlemeyerek	2	3
Spor veya başka alanlarda kendimi ispat ederek	1	2
Etiketlenme okul başarınızı nasıl etkilemişti?		
Olumsuz	16	44
Pek etkilemedi	13	36
Daha başarılı olmamı sağladı	6	17
Okuldan ayrılmama neden oldu	1	3
Etiketleme yapan bireylerin bunun farkında olduklarını düşünüyor musunuz?		
Hayır	15	28
Evet	10	19

Kismen	6	11
Cevapsız	22	42
Sizce etiketleme ne şekilde engellenebilir?		
Eğitim ve bilgilendirme	14	26
Yuvaların kapatılması	8	15
Çocuğun iyi yönlerinin ön plana çıkarılması	6	11
Önyargıların yıkılması	6	11
Aile temelli hizmetlerin artırılması	5	9
Yurtta kalmayan arkadaşları ile iletişimin kuvvetlenmesi	4	8
Başarı hikâyelerinin medyada ve diğer iletişim kanallarında duyurulması	4	8
Yurttan çıkan çocukların yurtlara öğretmen olması	3	6
Etiketleme yaygın bir hastalık/farklı olan herkes etiketleniyor sadece biz değil	2	4
Bu türden araştırmaların sonuçları ile strateji belirlenerek	1	2
Etiketlemenin engellenmesinde en önemli görevler kimlere düşmektedir?		
Öğretmenler ve okul yöneticilerine	20	38
Herkese (SOSYAL HİZMET UZMANI, psikolog, devlet, STÖ, basın, yurtta yetişenler, arkadaşlar, politikacılar)	16	30
Aileler	13	25
Cevapsız	4	7
Etiketleme sizin geleceğinizi şekillendirmede etken miydi?		
Evet	24	45
Hayır	19	36
Pek değil	10	19
Etiketlenen bireyin bu sorunun çözümüne nasıl bir katkısı olabilir?		
Güçlü olma ve kendini geliştirme	11	21
Kendisi ile barışık ve pozitif olma	8	15
Kendinin farkında olma	8	15
Başarılı olma	8	15
Sorunun üzerine gitme ve doğrudan iletişim kurma	7	13
Kafaya takmama	4	8
Diğerlerinden farklı olmadığını gösterme	4	8
Her ortamda gerçekleri ifade etme	3	5

Etiketlemenin önüne geçmek için ilgili kurumlar nasıl bir önlem alabilir?	N	%
Eğitim ve bilgilendirme	21	40
Başarı hikâyelerinin yaygınlaştırılması	9	17
Kamu spotları/medya	8	15
Tarafların birbirini gerçekten tanıyabileceği fırsatlar yaratılarak	6	11
Personellerin sayısı arttırılmalı	5	9
Araştırmalar yapılarak	4	8
Hangi cinsiyetin daha çok etiketlemeye maruz kaldığını düşünüyorsunuz?	N	%
Kız	23	43
Erkek	11	21
Her ikisi de	19	36
Etiketleme sizin arkadaşlık ilişkilerinizi ne şekilde etkilemişti?	N	%
Olumsuz etkiledi (Beni arkadaşlarıma karşı hırçınlaştırmıştı, Durumu gizlemek zorunda olduğum için samimi arkadaşlıklar kuramadım, Arkadaş çevrem sınırlı olmasına neden oldu)	20	56
Etkilemedi (ancak "Seçici olmama neden oldu", "Mesafeli olmama neden oldu" vb)	16	44
Etiketleme sizin öğretmenlerle ilişkilerinizi ne şekilde etkilemişti?	N	%
Olumsuz etkiledi (" İkinci planda kalmamıza neden oldu" "Sorunlarımı açıkça paylaşamamama ve ihtiyaçlarımın karşılanmamasına neden oldu, Öğretmenleri ayırmama neden oldu, "Dersleri iyi dinlemememe neden oldu", "Öğretmene karşı utangaç olmama neden oldu", "Öğretmenin daha rahat şiddet davranışı göstermesine neden oldu" vb)	19	53
Etkilemedi ("Öğretmenin bana daha çok yardımcı olmasını sağladı", "Yaramazlıklarımın mazur görülmesini sağladı")	17	47
Sizce etiketleme ihtiyacı nereden ve nasıl doğar?	N	%
Bilgi eksikliğinden	19	36
Empati eksikliğinden	14	26
Sevgisizlikten	6	11
Kendine güvenmediği için	4	8
Kendisi de maruz kaldığı için	3	6
Diğer	7	13
Eğer yetkili kişi siz olsaydınız, etiketsiz eğitimi nasıl gerçekleştirebilirdiniz?	N	%
Eğitim ve bilgilendirme ile	19	36
Empatinin gelişmesini ve tarafların etkileşimini sağlayarak	10	19

Öğretmenleri uyararak	6	11
Medyanın kullanılması/farkındalık çalışmaları ve kamu spotları ile	5	9
Diğer (Sınıf farkının ve insanlar arası sınıflandırmanın ortadan kalkması ile, Projeler yaparak, Bunun herkesin başına gelebileceğini anlatarak, Uzmanların bu konuda daha çok çalışmasını sağlayarak, Uzmanların bu konuda daha çok çalışmasını sağlayarak, Toplum bilinçlendirmeye çalışarak, Herkese eşit fırsat vererek, Bu konunun müfredata zorunlu ders olarak konulması ile, Bu konuyu bu kadar büyütmezdim)	13	25
Devlet korumasında olduğunuzu kimden öğrendiler?		
Benden	18	34
Okul personeli ve öğretmenlerden	16	31
Kurum yetkililerinden	5	9
Bir yerlerden, Aileden, Arkadaşlardan, Dosyalardan, Diğer Yurt Arkadaşlarımdan	14	26
Ne gibi tepkilerle karşılaştınız?		
Olumsuz Tepkiler (Acıma, Dışlama, Alay etme, Hakaret/tehdit, Şüpheli yaklaşımlar/tereddütler, Uzaklaşma, Çok soru sorulması)	26	49
Tepki almadım, Şaşırma	13	25
Olumlu tepkiler, Takdir edilme	8	15
Başlarda çekinme sonra iyi iletişim	6	11
Okulla ilgili endişelendiğinde/üzgün olduğunda arayıp ulaşabileceğiniz birileri var mıydı?		
Hayır	34	64
Evet, (Yurt müdürü ve öğretmenler, Yurttan arkadaşlar, Aile, Gönüllüler, Kurumdaki Kardeşler)	17	32
Cevapsız	2	4
Okulla ilgili olarak, sizin için her zaman en iyiyi istediğini bildiğiniz kişi(ler) var mıydı?		
Evet, (Yurt Personeli, Yurt Arkadaşları, Okul Personeli, Aile ve Kardeşler, Koruyucu Baba)	26	49
Hayır	24	45
Cevapsız	3	6
Okulla ilgili olarak, sizin için acil bir durum olduğunda iletişime geçilmesi gereken kişi(ler) var mıydı?		
Evet, (Yurt Personeli, Okul Personeli, Aile ve Kardeşler, Aile Hekimi)	28	53
Hayır	25	47

Okulla ilgili olarak, her zaman sizin yanınızda olacağını bildiğiniz kişi(ler) var mıydı?	N	%
Evet, (Yurt Personeli, Yurt Arkadaşları, Sınıf Arkadaşları, Aile ve Kardeşler, Okul Personeli)	28	53
Hayır	25	47
Okulla ilgili olarak, iyi bir şey olduğunda bunu en çok paylaşmak isteyeceğiniz kişi(ler) var mıydı?	N	%
Evet, (Yurt Personeli, Yurt Arkadaşları, Okul Personeli, Aile ve Kardeşler, Koruyucu Baba)	30	56
Hayır	23	44
Okuldaki arkadaşlarınızla ilgili bir sorunuz olsa kiminle paylaşırdınız?	N	%
Yurttaki öğretmeni/yurt müdürü/yurttaki arkadaşlar	21	40
Hiç kimseyle	10	19
Diğer (aile, sınıf arkadaşları, SOSYAL HİZMET UZMANI, kardeş)	16	30
Okuldaki öğretmen	1	2
Cevapsız	5	9
Öğretmenle ilgili bir sorunuz olsa kiminle paylaşırdınız?	N	%
Yurttaki öğretmeni/yurt müdürü/yurttaki arkadaşlar	14	26
Hiç kimseyle	11	21
Okuldaki öğretmen, okul idaresi	6	11
Diğer (aile, SOSYAL HİZMET UZMANI, sınıf arkadaşları, kardeş)	16	31
Cevapsız	6	11
Kurum Bakımında, Koruyucu Ailenizde ya da Evlat Edinildiğiniz Ailede bir sorunuz olsa öğretmeninizle paylaşır mıydınız?	N	%
Evet, (Çözüm üretmesi için, Başıma bir şey gelmesini önlemek için, Başka kimse olmadığı için, Şahit gösterebilecek bir kişi olsun diye, Neden ödev yapmadığımı bilsin diye, Öğretmene güvendiğim için, Öğretmeni annem yerine koyduğum için)	16	30
Hayır, (Anlamayacakları ve faydası olmayacağını bildiğim için, Konu aile arasında kalmalıdır, Samimi olmadıklarını bildiğim ve güvenmediğim için, Kendim çözmeye çalıştığım için, Kimseye kolay kolay derdimi söylemediğim için, Kendimi acındırmayı sevmediğim için, Paylaşma ihtiyacı duymazdım, Kendime yakın görmediğim için, Kendime yakın görmediğim için)	37	70
Okul hayatınız boyunca ruh sağlığı hizmeti aldınız mı?	N	%
Hayır, (İhtiyaç duymadım, Bizim zamanımızda öyle bir hizmet yoktu, Çalışmaktan fırsat bulamadım, Kitap okuyarak atlattım, Kendimi hazır hissetmedim, Erişilebilir olup olmadığını bilmiyordum)	47	87
Evet, (ihtiyacın var dediler, Ciddi sorunlarım vardı)	3	6
Cevapsız	3	6

Okul hayatınız boyunca disiplin cezası aldınız mı?	N	%
Hayır, (Başarılı ve iyi bir öğrenciydim, Kurallara uyulması gerektiğini biliyordum)	38	72
Evet, (Kavga, Siyasi, Öğretmen bana vurunca ben de ona vurdum)	12	23
Cevapsız	3	5
Okul terkiniz oldu mu, oldu ise neden?	N	%
Hayır	39	73
Evet, (kavga, dışlanma, dalga geçme gibi diğer öğrencilerle ve eğitimcilerle yaşanan sorunlar, devamsızlık ve ders başarısı, işe girme, okulda yurtlular istenmediği için okuldan atılma, siyasi nedenler, baba ölümü, maddi imkanların yetersiz olması)	14	27
Okul değişikliğiniz oldu mu? Oldu ise kaç kez?	N	%
Evet	24	45
Hayır	10	19
1-3 kez	14	30
4-6 kez	6	11
7-8 kez	4	7
Cevapsız	19	36
İşinizi açıklayınız	N	%
Memur	24	45
İşçi	11	21
İşsiz	5	9
Öğrenci	5	9
Uzman	2	4
Emekli	2	4
Cevapsız	4	8

3.2 Evlat Edinen ve Koruyucu Ailelerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti

Evlat edinen ve koruyucu ailelere öncelikle çocukların en beğendikleri özellikleri, yetenek ve becerileri ile ilgili görüş ve önerileri, ardından da onları kaygılandıran özellikleri sorulmuştur. Böylece çocukların hem zorluk yaşadıkları hem de başarı gösterdikleri alanlara vurgu yapılmaya çalışılmış ve ayrıntılar Tablo 3.2'de gösterilmiştir. Etiketleme ile ilgili sorulara, **uygulamaya katılan koruyucu aile ve evlat edinen ailelerin %50'si çocuklarının okul hayatında etiketlenmeye maruz kaldığını, %35'i maruz kalmadığını, %5'i ise kısmen etiketlendiğini bildirmişlerdir.**

Etiketlenme göstergeleri olarak “bazı veli, idareci ve öğretmenlerin çocuklara potansiyel suçlu gibi davranmaları”, “okul personelinin gözlerinin sürekli çocuğun üstünde olması, her türlü davranışının yuva çocuğu olmasına bağlanması, kendisine sınıfta söz hakkı verilmemesi, çocuğun dinlemeden eleştirilmesi ve doğum günü kutlamalarına çağrılmaması” gibi etkenleri sıralamışlardır.

Ailelerin %55'i eğitim sisteminde sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir. Çocuklarda da dikkat sorunları, öğrenme güçlükleri ve uyum sorunları olduğu için sorunların katlandığı belirtilmiştir.

Ailelere, çocuğun durumuna ilişkin **öğretmenlerin tepkisi sorulduğunda “acıma”, “üzülme” ve “önyargılı davranma”** yanıtı verilmiştir. Ayrıca aileler, öğretmenlerin bir kısmının çocuklara karşı daha ilgili ve yardımcı olduklarını belirtirken bir kısmının ise hatalar karşısında daha sert tepkiler verdiklerini ifade etmişlerdir.

Aileler **etiketlemenin nedenine ilişkin “eğitimsizlik, bilgisizlik, bilinçsizlik, önyargı, toplum konuya yabancı olması ve eğitim sistemindeki sorunları”** belirtmişlerdir.

Evlat edinilen beş çocuğun ve koruyucu ailesi olan on beş çocuğun ailelerinin anket sorularına verdikleri ayrıntılı yanıtlar Tablo 3.2 'de sunulmuştur.

Evlat Edinilen Çocuk/Koruyucu Aile ile Yaşayan Çocuk ve Eğitim Hakkında Ailelerin Son Değerlendirmeleri

- Devletin evlat edinme sürecinden sonra ailelere daha çok destek vermesi ve rehberlik hizmeti sağlaması gerekir
- Bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı, eğitimler verilmeli
- Çocuklara acımak yerine onlarla empati kurulmalı
- Etiketleme yerine övgü ve açıklamaya yer verilmeli
- Çocuklara etüt merkezleri oluşturulmalı
- Sık sık aileler tarafından okul ve öğretmen ziyareti yapılmalı

Tablo 3.2 Evlat Edinen ve Koruyucu Ailelerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtlar ve Dağılımı

Çocuğunuzun en beğendiğiniz özellikleri nelerdir?	N	%
Zeki, yetenekli/ çalışkan, becerikli ve uyumlu	7	35
Cana yakın ve samimi/ güler yüzlü, mutlu ve sevgi dolu	4	20
Özgüvenli, yardımsever, anlayışlı ve adil	4	20
Azimli, cesur ve mücadele eden	3	15
Sosyal, dış görünüşüne önem veren, temiz ve aktif	2	10
Çocuğunuzun sizi kaygılandıran özellikleri nelerdir?	N	%
Saldırgan davranışlar, kurallara karşı gelme ve davranım bozukluğu (yalan söyleme ve çalma davranışı)	8	40
Dikkat sorunları	4	20
Sosyal sorunlar	4	20
Sosyal içe dönüklük ve anksiyete, kendine ve insanlara yönelik güven sorunları	2	10
Travmalar	2	10
Çocuğunuzun ders durumu, davranışları, yetenek ve becerileri ile ilgili görüş ve önerileriniz nelerdir?	N	%
Öğrenme, dikkat ve derslerle ilgili sorunlar, yönlendirmeye açık olmama ve umursamazlık	10	50
Yuvasından geldikten sonra sosyal becerilerinin artması ile olumsuz davranışlarında azalma	3	15
Özel becerilerinin olması, etkinliklere katılım	3	15
Okul başarısı iyi	3	15
Çok fazla TV izleme	1	5
Çocuğunuzun eğitim hayatında etiketlendiğini düşünüyor musunuz?	N	%
Evet	10	50
Hayır	7	35
Kısmen	3	15
Çocuğunuzun eğitim hayatında etiketlendiğini düşündüren faktörler nelerdir?	N	%
Öğretmen ve idarecilerin olumsuz tutum ve davranışları (olumsuz durumların ve ders başarısızlığının yuvadan gelmesine bağlanması, bir olayda mutlaka suçlu bulunması, dinlemeden eleştirilmesi, söz hakkı verilmemesi, öğretmenin ayrımcılık yapması vb.)	8	40
Arkadaş edinmede sorunlar yaşaması ve ayrımcılığa maruz kalması	3	15
Derste ilgili kavramlar geçerken çocuğun gözüne bakılması	1	5
Resmi kayıtlarda SHÇEK geçmesi	1	5

Çocuğunuzun öğretmenine koruyucu aile/evlat edinen aile olduğunuza dair bilgi verdiniz mi?	N	%
Evet	17	85
Hayır	3	15
Cevabınız evet ise ne zaman?	N	%
Okullar açıldığında	13	76
Koruyucu aile olduğumuz andan itibaren	2	12
Bize geldiğinde okul değişikliği yaptığımız zaman	2	12
Cevabınız hayır ise nedenleri nelerdir?	N	%
Çocuğa farklı gözle bakmaları	1	33
Çocuğun söylenmesini istememesi	2	67
Eğitim sisteminde sorun yaşadınız mı?	N	%
Evet	11	55
Hayır	9	45
Cevabınız evet ise ne gibi sorunlar yaşadınız?	N	%
Öğretmenlerin ve idarecilerin olumsuz tutum ve davranışları (diğer çocuklara göre daha suçlu bulunma, her yanlışın yurt çocuğu, koruyucu aile çocuğu olmasına bağlanması, daha acımasız davranılması vb.)	3	27
Dersler, öğrenme ve dikkat ile ilgili sorunlar	3	27
Uyum sorunları	3	27
Okuldan kaçma ve okul terki	2	18
Öğretmenlerin "Koruyucu Aile ile Yaşayan Çocuk" ifadesine tepkileri nelerdir?	N	%
Olumlu yaklaşım ve takdir etme	8	40
Koruyucu ailenin ne olduğunu bilmeme, ne yapacağını bilememe	7	35
Fazla soru sorma, merak ve uyarılarda bulunma	2	10
Acıma ve üzülme	2	10
Her sorunu bu duruma bağlama ve çocuğu sorunlu görme	1	5
"Evlat Edinilen Çocuk" ifadesine öğretmenin tepkisi	N	%
Daha ilgili ve şefkatli davranma	9	45
Çocuğun aileye kötü şeyler yapabileceğine dair uyarma	9	45
Cesarete şaşırılması	2	10
Sizce öğretmenlerin duyguları nelerdir?	N	%
Şefkat, acıma, üzülme	9	45

Tedirginlik, ön yargı ve çocuğun aileyi kullandığını düşünme	3	15
Olumlu duygular	3	15
Çocukların duygularını önemsememe ve görmezden gelme	2	10
Çocukları problemlili ve potansiyel suçlu olarak görme	2	10
Diğer öğretmenlerle hemen paylaşma isteği	1	5
Sizce öğretmenlerin davranışları farklı mı?		
Evet	10	50
Hayır	8	40
Kısmen	2	10
Nasıl farklı?		
Daha koruyucu, ilgili, yardımcı ve toleranslı davranma	5	42
Hatalı davranışların daha çok göze batması ve daha sert tepkiler verilmesi	3	25
Daha acımasız ve anlayışsız davranma	3	25
Her davranışın, kurumdan gelmesine bağlanması ve potansiyel suçlu gibi görülmesi	1	8
Sizce öğretmenlerin beklentileri farklı mı?		
Evet	13	65
Hayır	7	35
Nasıl farklı?		
Daha örnek, sorunsuz ve sakin bir öğrenci olmasını bekleme	4	31
Daha düşük beklentilerinin olması	4	31
Daha itaatkâr olmalarını bekliyorlar	3	23
Daha problemlili olabilecekleri beklentisi	2	15
Evlat edinilen çocukların biyolojik anne babalarıyla ilgili soru geldi mi maddesine 2 aile evet, 2 aile ise hayır yanıtını verirken 1 aile de soruyu cevapsız bıraktı. Evet yanıtı verenler "Bunun babası belli mi?," "Annesi kim?" "Ailesi nerede?" "Annesimı? Dikkat et bu da öyle olmasın." gibi sorularla karşılaştıklarını belirttiler.		
Evlat edinen aileler, öğretmenlerin kendileriyle ilgili olumlu düşünceleri olduğunu düşünüyorlar (yardımcı olma, cesur olduklarını düşünme, saygı duyma gibi).		
Etiketleme nedenleri ve kaynakları		
Bilgi ve eğitim eksikliği, sistemi ve çocukları tanımama, sorumsuzluk	7	35
Önyargı, öğrenilmiş tutumlar, bu çocukların bir şeyler yapabileceğini düşünmeme, farklı görme	6	30
Korku, iletişim eksikliği, sahipsiz görme ve empati yoksunluğu	5	25
Çocuğun olumsuz davranışlarının olması	2	10

Etiketleme sıklığı	N	%
Çok sık	12	60
Çok sık değil	6	30
Problem olduğu zamanlar	2	10
Sözel etiketleme ifadeleri		
N	N	%
Yurt çocuğu, yuva çocuğu, kurumdan gelen çocuk, devlet çocuğu	11	55
Kimsesiz, annesi-babası yok	6	30
Diğer (Evlatlık, üvey, o tür çocuk, aptal, salak, geri zekalı gibi hakaret içeren değersizleştiren sözcükler)	3	15
Etiketleme davranış olarak nasıl ortaya konmaktadır?		
N	N	%
İlgilenmeme, önemsememe, aşağılama, yok sayma, ihmal etme	8	40
Ayrımcılık yapma ve dışlama	4	20
Merhametle bakma ve fazla ilgi gösterme, acıma, yanağını / başını okşamak	3	15
Sözlü taciz ve şiddet	2	10
Çocuğun yeteneğini söndürme ve duygularını incitme	2	10
Kendi çocuğunu görüştürmemek	1	5
Etiketlemenin hangi aşamada en sık olduğu		
N	N	%
Kreş, anasınıfı	2	10
İlköğretim	4	20
Orta Öğretim	8	40
Hepsinde (her yaşta, yaşla birlikte artıyor)	6	30
Cinsiyet		
N	N	%
Kız	3	15
Erkek	7	35
Her ikisi de	10	50
Etiketlemeyi en çok kimler yapıyor		
N	N	%
Eğitimciler	8	40
Veliler	4	20
Komşular ve çevredeki bilinçsiz, önyargılı ve kültür seviyesi düşük insanlar	3	15
Arkadaşları	3	15
Kurum çalışanları	2	10

Etiketlenen bireyin tepkileri	N	%
Hırçınlık, öfke ve saldırganlık	8	40
Kaçınma davranışı (içe kapanma ve uzaklaşma)	7	35
Nefret besleme ve kin tutma	2	10
Durumu reddetme	1	5
Kimliğini gizlemeye çalışma	1	5
Kendini ispat etmeye çalışma	1	5
Etiketlenmenin okul başarısına etkileri	N	%
Olumsuz etkiler	16	80
Okul başarısı ile ilgisi yok	4	20
Etiketleme yapanların farkındalık düzeyleri/ bilerek mi yapıyorlar?	N	%
Hayır	9	45
Evet	5	25
Kısmen	6	30
Etiketlemenin hangi şekilde engellenebileceğine ilişkin düşünceler	N	%
Bilgilendirme ve eğitim	13	65
Çocukların sahipsiz olmadıklarının gösterilmesi ve dik durulması	2	10
Önyargı ve mitlerin yok olması	2	10
Medyanın kullanılması	2	10
Tepki göstererek	1	5
Etiketlemenin engellenmesinde kimlere görev düşmektedir	N	%
Eğitimciler ve okul yöneticileri	9	45
Koruyucu aile ve evlat edinen ebeveynlere	4	20
Yuva ve yurt görevlileri	3	15
Herkes (Bakanlıklar, görsel ve yazılı basın, akademisyenler, hukukçular, STÖ'ler, komşular)	4	20
Etiketleme bireyin geleceğini şekillendirmede etkili midir, nasıl?	N	%
Evet, (Özgüven sorunu yaşar, acımasız olur, akademik başarısı düşer, sosyal becerileri olumsuz etkilenir, çok öfkeli olur, problemleri kişi haline gelebilir, kabullenir, çocuğun üretkenliği azalır, başarısızlık yaşar)	16	80
Hayır	4	20

Etiketlenen bireyin sorunu çözmeye katkıları	N	%
Kendini ve ne hissettiğini daha iyi ve zamanında anlatarak	5	25
Etiketlenme karşısında bilinçli olarak	4	20
Tepkilerini uygun yollarla göstererek ve mücadele ederek	3	15
Katkısı olmaz	2	10
Kendi durumu ile barışık olması	2	10
Beklentilerin tersini yaparak ve toplumda iyi yerlere gelerek	2	10
Başarılı olarak	2	10
Kurumsal önlemler		
N	N	%
Eğitim ve bilgilendirme	12	60
Ulusal kampanyalar	3	15
Medya	3	15
Uzman desteği sağlanması	2	10
Etiketlenme arkadaşlık ilişkilerini nasıl etkiler?		
N	N	%
Olumsuz etkiler (çekingenlik ve yabancılaşma, gruplaşma ve dışlanmış hissetme, kaygılı sosyal ilişkiler geliştirme, arkadaşlarına hırçın davranma)	16	80
Etkilemez	4	20
Etiketlenme öğrenci ve öğretmen ilişkisini nasıl etkiler?		
N	N	%
Olumsuz etkiler (Öğretmenden çekinme ve iletişimini kesme, Öğretmenden çekinme ve iletişimini kesme, Eğitimi verimli şekilde alamaz, Öğretmene güveni azalır)	17	85
Etkilemez	3	15
Etiketsiz eğitim nasıl gerçekleştirilir?		
N	N	%
Eğitim ve bilgilendirme	14	60
Velilerin doğru yönlendirilmesi	2	10
Sevgi	2	10
Soyadı farklılığının ortadan kaldırılması	1	5
Halkın sevdiği ünlüler bu konuda bilgi vermeli	1	5

3.3 Alanda Çalışan Deneyimli Profesyonellerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti

Uygulamaya katılan alan çalışanların %95'i devlet korumasındaki çocukların öğretmenler, arkadaşlar, okul ve kurum tarafından etiketlendiğine ilişkin gözlemlerini bildirmişlerdir. Çocuğun özel durumunun öğretmenler arasında konuşulması, kendilerine yuva/yurt çocuğu olarak seslenilmesi, sınıftaki sorunlardan sorumlu tutulmaları, ayrımcılık, önyargılı yaklaşım, arkadaş edinmede zorluk ve çocuğun kurum aracı ile okula bırakılması, gibi etkenleri eğitim hayatındaki etiketlemenin belli başlı göstergeleri olarak sıralamışlardır.

Sözel etiketleme ifadeleri “yurt çocuğu”, “kimsesiz”, “yurtlular”, “yuva çocuğu” ve “yetimler” olarak, davranışsal etiketleme ifadeleri ise “dışlama”, “yok sayma”, “iletişim kurmama”, “görmezden gelme”, “küçümseme”, “sorumluluk vermeme”, ya da “acıma” şeklinde sıralanmıştır.

Alanda çalışan deneyimli profesyonellerin etiketlemenin nedenlerine ilişkin yanıtlarında “önyargılar”, “kolaycılık ve sorumluluk almama”, “ötekileştirme”, “dışlama”, “duyarsızlık”, “acıma” ve koruma sistemine ilişkin yetersiz bilgi etiketlemenin kaynakları olarak sıralanmıştır.

Alanda çalışan deneyimli profesyonellerin büyük çoğunluğu (%65) etiketlemenin en çok öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından yapıldığı, ancak bunun farkında olmadan bilinçsizce gerçekleştirdiğini belirtmişlerdir (%60). Çalışanlar aynı zamanda etiketlemenin eğitim sisteminde engellenmesinde en önemli görevin öğretmenlere düştüğünü vurgulamışlardır.

Alanda çalışan deneyimli profesyonellerin etiketsiz eğitim anket formu sorularına verdikleri yanıtlar Tablo 3.3'te ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Devlet Korumasında Çocuk ve Eğitim Hakkında Alanda Çalışanların Son Değerlendirmeleri

- İhmal ve istismar mağduru çocuklara nasıl eğitim verileceğinin alanda çalışanlara öğretilmesi
- Eğitim sisteminde bu çocuklara yer açılması
- Bu çocukların kurumsal yapı içinde kendileri ile ilgili tüm süreçlere demokratik katılımlarının sağlanması
- Eğitim sisteminin özgürlükçü ve demokratik bir şekilde yeniden yapılandırılması
- Alanın siyasal etkilerden uzak tutulması
- Bilimsel ve özerk bir eğitim olması
- Bakım ve koruma hizmetinin devlet eliyle verilmesi
- Hizmetlerin sivil denetime açık olması
- Ötekileştirmenin olmaması
- Birey olarak davranılması
- Acınmaması
- Çocuk evleri, sevgi evleri gibi daha küçük gruplarda yetiştirilmesi
- Daha gayretli, bilgili ve özverili kişiler tarafından hayata hazırlanmaları
- Okul rehberlik servislerinin daha donanımlı olması ve diğer öğretmen ve idarecilerle daha sık iletişim halinde bulunmalarıdır.

Tablo 3.3 Alanda Çalışan Deneyimli Profesyonellerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtlar ve Dağılım

Devlet korumasındaki çocuklar eğitim hayatında etiketleniyor mu?	N	%
Evet	19	95
Hayır	1	5
Etiketleme göstergeleri/ ipuçları		
Önyargılı yaklaşımlar ve ayrımcılık (adlarının yuva ve yurt çocuğu olması, diğer çocuklarla benzer sorunlar gösterdiklerinde tahammül olmaması, başarılarının diğer çocuklara göre farklı değerlendirilmesi, acıma duygusu, ailelerle ilgili suçlamaların yapılması.)	11	55
Kurum tarafından etiketlenme göstergeleri/ipuçları (kuruma en yakın okullara gitmeleri, okula kurum aracı ile bırakılmaları)	4	20
Öğretmenler tarafından etiketlenme göstergeleri/ipuçları (çocuğun özel durumunun öğretmenler arasında konuşulması, sınıftaki sorunlardan sorumlu tutulmaları)	3	15
Okul tarafından etiketlenme göstergeleri/ipuçları (okullara kayıt sırasında yaşanan sorunlar)	2	10
Çocuklardan beklentiler		
Gelecek planlarının olması, iş sahibi olduktan sonra aile hayatının oluşması, eğitim sürecini tamamlayarak kendilerine yeterli hale gelmesi, sosyal ve psikolojik açıdan sağlıklı olmaları, diğer çocuklarla daha çok iletişim kurmaları ve sosyalleşmeleri, özgür karar verebilmeleri, mutlu bir hayat sürmeleri, iyi bir birey olmaları		
Etiketlemenin nedenleri ve kaynakları		
Ön yargılar ve kalıp yargılar, ötekileştirme ve dışlama	9	45
Koruma sisteminin iyi bilinmemesi	7	35
Diğer(Kolaycılık ve sorumluluk almama, kategorize etme ihtiyacı, acıma ve aşırı şefkat, öğrenilmiş yaşantılar, grupların birbirlerini yeterince tanımamaları)	4	20
Etiketleme sıklığı		
Çok yoğun	10	50
Ara sıra	8	40
Çok az	2	10
Sözel etiketleme ifadeleri		
Yurt/yuva çocuğu, kurum çocuğu, SHÇEK çocuğu, yurtlu	14	70
Kimsesiz/yetim/ailesi yok/gariban	5	25
Suçla karışan/suç mağduru	1	5

Etiketlemenin davranış boyutu	N	%
Dışlama, iletişim kurmama, ilgilenmeme	7	35
Acıma ve aşırı koruyucu davranma, yanağını/başını okşama	4	20
Şüphelenme/suçlama	4	20
Aşağılama, ciddiye almama/alay etme	3	15
Sorumluluk vermeme	2	10
Etiketlemenin hangi aşamada en sık olduğu		
İlköğretim	9	45
Lise	8	40
Her aşamada	3	15
Etiketlemenin hangi yaşta en sık olduğu		
6-11	6	30
12-18	14	70
Cinsiyet		
Kız	5	25
Erkek	2	10
Her ikisi de	13	65
Etiketlemeyi en çok kimler yapıyor?		
Okul yöneticileri ve öğretmenler	8	40
Öğrenciler	5	25
Kurumdaki yardımcı personel	3	15
Veliler	2	10
Komşular	2	10
Etiketlenen bireyin tepkileri		
Dışa yönelim sorunları (öfke, isyan etme, hırçınlık ve saldırganlık, tartışma)	7	35
İçe yönelim sorunları (üzüntü ve içe kapanma, psikolojik sorunlar)	6	30
Okulla ilgili sorunlar (ders başarısında düşme, okula karşı isteksizlik/okuldan kaçma)	4	20
Diğer (duyarsızlık ve sorumluluk almama, durumu kötüye kullanma, etiketlenmeye uygun tutum ve davranış sergileme, özgüven sorunlar)	3	15
Etiketlenmenin okul başarısına etkileri		
Olumsuz etkiler (başarısı düşer,	17	85
Okul başarısını etkilemez	3	15

Etiketleme yapanların farkındalık düzeyleri/ bilerek mi yapıyorlar	N	%
Hayır	13	65
Evet	7	35
Etiketlemenin ne şekilde engellenebileceğine ilişkin düşünceler		
Eğitim ve bilgilendirme	11	55
Koruma sisteminin iyileştirilmesi ve tanıtılması	4	20
Empati ve duyarlılığın artırılması ve etiketlenenlerin desteklenip güçlenmesi	2	10
Basının yanlış lanse etmesinin önüne geçilmesi	2	10
İlgili bakanlıklarla iş birliği kurulması	1	5
Etiketlemenin engellenmesinde kimlere görev düşmektedir?		
Öğretmenler ve okul yöneticilerine	7	35
Kurum çalışanlarına	5	25
Alanda çalışan meslek elemanlarına	4	20
Diğer (velilere, politikacılara, Kızılay, TRT, diyanet ve özel basın yayın kuruluşlar gibi kurumsal kaynakları kullanma olanağı olanlara, anne-babalara, öğrencilere)	4	20
Etiketleme bireyin geleceğini şekillendirmede etkili midir?		
Evet, (davranışlarını etkiler, seçeceği mesleği etkiler, öğrenim göreceği okulu etkiler, seçeceği arkadaşları etkiler)	15	75
Bireysel farklılıklara göre değişir	3	15
Hayır	2	10
Etiketlenen bireyin sorunun çözümüne katkıları		
Durumun farkında olma ve kendini iyi ifade etme/iyi iletişim kurma	12	60
Hiçbir katkısı olamaz	2	10
Güçlenme	3	15
Umursamamak	2	10
Davranışlarında daha dikkatli olarak, sempati kazanarak	1	5
Kurumsal önlemler		
Eğitim ve bilgilendirme	12	60
Bakanlıklar, alanın uzmanları ve kurumlar arası iş birliği	5	25
Kamu spotu	3	15
Etiketlenme ve arkadaşlık ilişkileri		
Arkadaşlık kurma güçleşir ve arkadaş sayıları az olur	8	40
Zarar veren ya da kendisi gibi olanlarla arkadaşlık kurma	5	25

Güven ilişkisinin zedelenmesi	4	20
Uyumsuzluk	3	15
Etiketleme ve öğrenci-öğretmen ilişkisi	N	%
Çocuğun eğitim sürecinden daha az faydalanmasına neden olur	7	35
Çocuğun öğretmene saygı duymamasına ve iletişimden kaçmasına neden olur	6	30
Öğretmenin çocuğu yetersiz görmesine ve çocuktan uzaklaşmasına neden olur	3	15
Çocuğun okulda kendini gerçekleştirmesini engeller	2	10
Güven ilişkisinin zedelenmesine neden olur	2	10
Etiketsiz eğitime dair öneriler	N	%
Eğitim ve bilgilendirme	13	65
Kurum ve okul yöneticilerinin iş birliğinin artırılması	3	15
Diğer (Fırsat eşitliğinin sağlanması, Uzman görüşüne başvurulması, Etiketleme pratiklerinin neler olduğunun araştırılması, Okullarda rehberlik servislerinin güçlendirilmesi)	4	20

3.4 Öğretmenlerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtların Genel Özeti

Örnekleminiz içinde toplam otuz öğretmenden beşinin (%17) kurum bakımında (N:1), koruyucu ailede (N:1) ve evlat edinilen ailede (N:3) bakılan öğrencileri olmuştur. Bu öğrencilerden üçü kız çocuğu, ikisi erkek çocuğudur. Üç öğrenci sekizinci sınıfta, bir öğrenci yedinci sınıfta diğeri ise altıncı sınıftadır. Çocuklardan ikisi kaynaştırma öğrencisidir, diğeri ise özgül öğrenme bozukluğu tanısı ile eğitim desteği almaktadır. Öğretmenlerin dördü çocuğun durumunu önceden bildiğini, bu bilginin kendilerine okullar açıldığında ya da çocukla ilgili bir konu gündeme geldiğinde verildiğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%52), etiketlemenin çocukların arkadaşları tarafından gerçekleştirildiğini ve dışlama, dalga geçme, ötekileştirme şeklinde oldukça sık olarak yapıldığını bildirmişlerdir. Etiketlemenin, çocuğun okul başarısını olumsuz yönde etkilediği ve okuldan soğularına neden olduğu ifade edilmiştir. Öğretmenlerden gelen bir başka yanıt, etiketlemenin bilerek yapıldığı yönündedir.

“Evlat Edinilen Çocuk” ifadesi aklınıza ne getirir sorusuna öğretmenlerin çoğu sırasıyla, “Bakımı başka aile tarafından yapılan çocuk”, “Ailesini kaybetmiş, aileden ayrı ve koruma altına alınan çocuk”, “Sevgi ve ilgiden yoksun, bakıma muhtaç çocuk” “Üzüntü, şefkat ve merhamet” “Sevinç, çocuk için sıcak bir yuva” “Çocuğun problemlili olabileceği, dışlanmışlık” “Başta istenilse de gerçek çocuk olarak kabul edilmeyen çocuk” yanıtlarını vermiştir.

“Koruyucu Aile ile Yaşayan Çocuk” ifadesi aklınıza ne getirir sorusuna öğretmenlerin çoğu sırasıyla, “Sevgi, şefkat ve merhamet”, “Bakımı başka aile tarafından yapılan çocuk”, “Aile yanında mutlu olup olmadığı ve ailenin çocuğa faydalı olup olmadığı”, “Ailesini kaybetmiş, aileden ayrı ve koruma altına alınmış çocuk”, “Hayata 1-0 yenik başlamış oldukları”, “Devletten para alarak çocukların bakımını üstlenen aile”, “Güven ortamında çocuk”, “Çocuğun ihtiyaçlarının karşılandığı” “Daha problemlili çocuklar oldukları” yanıtlarını vermiştir.

“Devlet Korumasındaki Çocuk” ifadesi aklınıza ne getirir sorusuna öğretmenlerin çoğu sırasıyla “Ailesini kaybetmiş, aileden ayrı ve koruma altına alınan çocuk”, “Savunmasız, sevgi ve ilgiye ihtiyaç duyan ve korunması gereken çocuk”, “Anne-babası tarafından terk edilmiş ve yuva sıcaklığından uzak çocuklar” “Acıma ve üzüntü” “Sevgi, şefkat ve merhamet” “Güvenilir ortam” “Çocuk istismarı” “Koruyucu ailede daha mutlu olabileceği” “Devletin şefkati” yanıtlarını vermiştir.

Bu çocuklara olan davranışlarınız sınıftaki diğer öğrencilerden farklı mı olurdu sorusuna öğretmenlerin %56’sı “Evet” (“Daha şefkatli, anlayışlı, ilgili, dikkatli ve sabırlı davranma”, “İhtiyaçlarını karşılamaya ve sorunlarını gidermeye çalışma”, “Daha fazla zaman ayırma”, “Özgüvenini artırıcı davranışlarda bulunma”, “Olumsuz davranışlarını gidermek için çaba sarf etme” gibi) geri kalanı ise “Hayır” yanıtını vermiştir. Bu çocuklardan beklentileriniz sınıfınızdaki diğer çocuklardan beklentinizle farklılık gösterir miydi sorusuna öğretmenlerin çoğu “Hayır” yanıtını verirken, %28’i Evet “Derslerinde çok başarılı olmasını beklememek”, “Beklentileri azaltmak”, “Düzen beklememek”, “Arkadaşları ile uyumlu olmasının yeterli görülmesi” gibi demiştir.

Evlat edinen ailelerle ilgili düşünceler sorulduğunda ise, “Güzel bir iş yaptıklarını düşünme ve bu durumdan memnun olma” “Saygı duyma ve takdir etme” “Bilinçli ve sorumluluk sahibi olduk-

larını düşünme” “Cesur olduklarını düşünme” “Çocukların yine de takip edilmesi gerektiğini düşünme” cevapları verilmiştir.

Sınıf dışında, ailenizde, akraba ya da komşularınızda “Evlat Edinilen Çocuk”la ilgili bir yaşantınız/deneyiminiz oldu mu sorusuna ise Evet-olumlu (Çocukların beslenme ve sevgi ihtiyaçlarının ön planda olduğunu gördüm, Ailenin çok mutlu olduğunu gördüm), Evet-olumsuz (Evlat edinen ailelerin çocukları ile sık sık sorun yaşadığını duydum, Ailenin çocuğu köle gibi kullandığını duydum) ve %48’i hayır yanıtları verilmiştir.

Evlat Edinilen/Kurum Bakımında Yaşayan Çocuk/ Koruyucu Aile ile Yaşayan Çocuk ve Eğitim Hakkında Son Değerlendirmeler

- Çocuğun nerede yaşadığı değil mutlu ve kendini güvende hissedeceği bir yerde yaşaması önemlidir.
- Türkiye’deki yapılanlar fazla bürokratik olduğu için verimli değil ama hiç yoktan iyidir.
- Öğretmenlerin kendilerini geliştirme konusunda ciddi eksiklikleri var.
- Travmaları olan çocuklarla ilgili bilgi ve becerilerimizin geliştirilmesine ihtiyaç var
- Çok gönüllü olduğu halde yeterince aktif halde çalıştırılmıyor
- Konu hakkında toplumun daha fazla bilgilendirilmesi ve ailelere destek olunması gerektiği yönündedir.

Tablo 3.4 Öğretmenlerin Etiketsiz Eğitim Anket Sorularına Verdikleri Yanıtlar ve Dağılım (N:30)

Etiketlemenin nedenleri ve kaynakları	N	%
Bilgi ve eğitim eksikliği	9	36
Önyargı ve duyarsızlık	5	20
Çocukların olumsuz davranışlarının olması ve bu davranışların daha çok dikkat çekmesi	5	20
Diğer Nedenler (Çocukların savunmasız ve sahipsiz olması, Aşağılama isteği, Empati yoksunluğu, İnsanların bu çocuklar için uygun ifadeleri bulamamaları, Acıma, Çocuklardan farklı davranışlar beklenmesi, Çocukların tehdit olarak algılanması)	11	24
Etiketleme sıklığı	N	%
Çok sık	13	43
Ara sıra	7	24
Olumsuz davranışlar oldukça	6	20
Hemen hemen hiç	4	13
Sözel etiketleme ifadeleri	N	%
Yurt çocuğu	8	26
İmalî sözler ve bakışlar	9	29
Annesi-babası yok, terk edilmiş	5	17
Evlatlık/üvey/besleme	3	10
Hakaret içeren sözcükler (salak, aptal, geri zekalı, dengesiz vb.)	2	8
Diğer (Öksüz-yetim, garip, kötü çocuk, şişko, dört göz)	3	10
Etiketlemenin davranış boyutu	N	%
Dışlama, ayrımcılık	14	46
Acıma, merhametle bakmak, yanağını/başını okşamak, aşırı sahip çıkma	9	30
Diğer (çocuğu sürekli göz hapsine alma/baskı kurma, alay etme, küçümseme, şefkat ve sevgiden mahrum bırakma)	7	24
Etiketlemenin hangi aşamada en sık olduğu	N	%
Okul öncesi	5	17
İlköğretim	10	32
Ortaöğretim	6	20
Üniversite	1	5
Her aşamada	8	26
Cinsiyet	N	%
Erkek	12	40
Kız	5	18
Her ikisi de	13	42

Etiketlemeyi en çok kimler yapıyor?	N	%
Arkadaşları	16	52
Öğretmenler	3	10
Yakın çevre	2	7
Veliler	3	10
Toplumun tümü	6	21
Etiketlenen bireyin tepkileri	N	%
İçe kapanma/ağlama/üzüntü	12	40
Öfke/hırçınlık/saldırganlık	11	37
Düzene karşı davranma/kuralları çiğneme/isyan etme/kabalaşma	4	14
Olumsuz davranışları ile gündemde kalmaya çalışma	2	6
Duyarsızlaşma	1	3
Etiketlenmenin okul başarısına etkileri	N	%
Başarılı düşürür	14	47
Okula devamlılığı olumsuz yönde etkilenir	10	34
Okul etkinliklerine katılmayı önler	4	13
Okul başarısını etkilemez	2	6
Etiketleme yapanların farkındalık düzeyleri/ bilerek mi yapıyorlar?	N	%
Evet	20	65
Hayır	10	35
Etiketlemenin ne şekilde engellenebileceğine ilişkin düşünceler	N	%
Erişkinlerin eğitimi ve bilgilendirmesi	15	50
Çocukların da bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi	5	17
Sosyal etkinliklerin artırılması	5	17
Diğer (çocuğun grup içerisindeki rolünün artırılması, bu çocukları etiketleyen gruplardan uzak tutarak, yatılı yetiştirme yurdu gibi izole edilmiş etiketlemeyi bire bir çağrıştıran yerlerde çocuklar bulunmamalı)	5	16
Etiketlemenin engellenmesinde kimlere görev düşmektedir?	N	%
Öğretmenlere	14	46
Ailelere	6	20
Devlete	6	20
Kurumlarda çalışanlara	3	10
Sosyal hizmet görevlilerine	1	4

Etiketleme bireyin geleceğini şekillendirmede etkili midir?	N	%
Evet	25	75
Hayır	5	25
Etiketlenen bireyin bu sorununu çözümüne nasıl bir katkısı olabilir?	N	%
Duygularını ve rahatsız olduğu davranışları ifade ederek	12	40
Katkısı olamaz	8	26
Diğer (Akademik başarı göstererek, Sosyal becerilerini sergileyerek, Karşılık vermeyerek, Olumlu davranışlar göstererek)	10	34
Kurumsal önlemler	N	%
Eğitim ve bilgilendirme	20	64
Medya ve STK'ların aktif olması	5	9
Bir müddet çocuğun durumu saklanıp gözlem yapılarak	5	9
Önleyici tedbirler alınarak	5	9
Çocuklarla daha yakın ilişkiler kurarak	5	9
Etiketlenme arkadaşlık ilişkilerini ne şekilde etkiler?	N	%
Olumsuz etkiler	25	75
Etkilemez	5	25
Etiketlenme öğrenci-öğretmen ilişkisini ne şekilde etkiler?	N	%
Olumsuz etkiler (Kendini ifade edememe, öğretmenden uzaklaşma, öğretmene güven duymama, çekingen davranma ve tavır alma)	15	50
Öğretmen olumsuz etiketleme yapmaz/öğretmen elinden geleni yapar	10	33
Etkilemez	5	17
Etiketsiz eğitime dair öneriler	N	%
Öğretmenin yapabilecekleri (her öğrenciye eşit yaklaşma, bu çocukları olumlu davranışlarıyla ön plana çıkarma, iyi rol model olma, çocuğu daha fazla dinleme vb.)	27	90
Olumsuz davranışları düzeltmeye çalışma	2	7
Dini değerler ön planda tutularak	1	3

4. Sonuçlar ve Öneriler

Çalışmamızda, devlet korumasındaki çocuk ve gençlerin eğitim sistemi içinde tutulması, eğitim ve öğretim alanında etiketlenmeyle ilgili yaşadıkları güçlüklerin değerlendirilmesi, sorunların belirlenip çözüm bulunması ve toplumsal katılımların artırılarak tüm paydaşların katkısıyla çocuk ve gençlerin etiketlenmesiyle mücadele edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca çocuk ve gençlerin eğitim sistemi içinde gereksinimleri olan hak ve hizmetlere ulaşabilmelerinin sağlanması için geliştirilecek olan programlara ve bu alanda çalışan öğretmenlere kaynak oluşturmaktır.

Bu kapsamda devlet korumasında yetişen bireyler, bu alanda görev yapan profesyoneller, MEB bünyesinde çalışan öğretmenler ile koruyucu aile ve evlat edinen ailelerden oluşan bir gruba sorunun tespiti ve çözüm önerilerine yönelik olarak hazırlanan anketler uygulanmıştır. Çoklu bilgi kaynaklarından elde edilen verilerin temel bulguları aşağıda yer almaktadır.

1 Uygulamaya katılan dört bilgi kaynağı da devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin okul hayatında etiketlenmeye maruz kaldıklarını bildirmiş ve etiketlenmenin herkes tarafından (öğretmenler, okul personeli, çocuğun arkadaşları, veliler ve kurum personeli vb) bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, her iki cinsiyette ve okul öncesinden başlayarak, ilk ve orta öğrenim düzeyinde yaygın olarak yapıldığını vurgulamıştır.

2 Katılımcılar etiketlenmenin, sözlü olabileceği gibi (“yurt/yuva çocuğu”, “kimsesiz”, “yetim”, “korunmaya muhtaç”, “bakıma muhtaç”, “sevgiye muhtaç”, “evlatlık” gibi); davranışla da gerçekleştiğini belirtmektedirler (“çocukların yanından uzaklaşma”, “ilgilenmeme”, “önemsememe”, “ciddiye almama”, “yok sayma”, “görmezden gelme”, “dışlama”, “küçümseme”, “sorumluluk vermeme”, “ötekileştirme” gibi). Ayrıca, acıma gibi duygusal boyutuna da vurgu yapılmaktadır.

Sözel etiketlemede, konuştuğumuz dile dikkat edilmesi, değişim ve dönüşüme gidilmesi, hak temelli yaklaşımın benimsenmesinin önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, çocuk, korunmaya muhtaç değildir. Korunma çocukların hakkıdır. Bakıma muhtaç, “sevgiye muhtaç” değildir. Bakım, yaşamak ve gelişmek onun hakkıdır. Sevilme, korunmak kollanmak onun hakkıdır. Hak temelli bir yaklaşım benimsenmelidir. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme temel alınmalıdır. Ayrıca “kimsesiz çocuk” ifadesi çok kullanılmaktadır. Acıma duygusu ve güçsüzlük atfedilen bu dil ile çocuklar etiketlenmekte, sosyal açıdan dışlanmakta, sözel açıdan istismar edilmekte ve ötekileştirilmektedir. Oysa her çocuğun bir anne ve babası vardır, her çocuk bir anne ve babadan doğar ve akrabaları vardır. Ancak çeşitli nedenlerle çocuklarına sahip çıkamayan anne babalar, dedeler, neneler ve akrabalar vardır. Bu çocukları da devlet korur, diğer bir deyişle çocuklar devlet koruması altındadır. Kimsesiz değildir. Evlatlık ifadesi de toplumda sık kullanılmaktadır. Oysa çocuklar bu ifadeden hiç hoşlanmamaktadır. Sekiz yaşındaki bir oğlumuz, komşu teyzenin “sen evlatlık mısın” sorusuna “ hayır teyzeciğim ben evlatlık değil, bu ailenin biricik evladıyım” yanıtını vererek dilde dönüşüme güzel bir örnek oluşturmuştur. Bazı kavramların, deyimlerin, atasözlerinin toplumu ön yargıya taşıdığı ve sosyal dışlanmaya neden olduğu bilinciyle terminolojinin hep birlikte tekrar gözden geçirilmesi sağlanmalıdır. Yerine neler kullanabiliriz ki bu etiketlenmeyi (stigmatı) önleyebilelim ve dilde dönüşümü sağlayabilelim. Çocuklar; devlet korumasında olduğunu, koruyucu aileler ve evlat edinen aileler; koruyucu aile ya da evlat edinen aileler olduğunu gizlemeden, saklamadan söyleyebilseler ve hakları olan eğitim ve sağlık hizmetleri dahil her türlü hizmetlerden yararlanabilseler (Erol, Şimşek, Güçlü, 2008). Toplumla aralarında varolan sosyal duvarları yıkabilseler. Öncelikle bizler, eğitim ve öğretim ortamında dilde değişim ve dönüşümü aramızda başlatabilir ve bunu öğrenciler ve öğretmenler arasında yaygınlaştıralabiliriz.

Bu konu “**Devlet Korumasında Yetişen Çocuk ve Gençlerin Medya da Temsil Analizi**” çalışmasında da ele alınmış ve “**Doğru Sözlük**” oluşturulmuştur (Bozkurt ve ark 2014).

3 Çalışmada, gençlerin etiketlenme ile nasıl başa çıktıklarına ilişkin sorulara bir kısmı “yalan söyleyerek”, “korkutarak”, “umursamayarak”, “kavga ederek”, “kaçarak”, “durumu ve kimliğini gizleyerek” şeklindeki olumsuz başa çıkma yollarıyla yanıt vermişlerdir. Bir kısmı ise “her alanda başarılı olarak”, “sosyalleşerek”, “iyi arkadaşlıklar kurarak” şeklinde olumlu başa çıkma yolları sergilemişlerdir.

4 Araştırmaya katılan devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin %27’si okulu terk ettiğini belirtmiştir. Okul terkinin nedenleri olarak; “okuldaki öğrencilerle anlaşamama sonucu kavga etme ve yöneticiler tarafından suçlu bulunma”, “disiplin cezası alma”, “diğer çocukların dışlaması/şiddet uygulaması”, sadece “yurtlu” olduğu için okuldan atılma, “devamsızlık”, “öksüz, yetim, annesiz” şeklinde sözel olarak etiketlenmeleri sıralamışlardır.

5 Çalışmamızda, devlet korumasında yetişen erişkinlerin %45’i okulunun değiştirildiğini belirtmiştir. Bu erişkinlerin %30’u 1-3 kez, %11’i 4-6 kez, %7’si ise 7-8 kez okul değiştirmiştir. Yapılan araştırmalar çocuk ve gençlere sorulmadan, onları geçiş ve değişim sürecine hazırlamadan gerçekleşen bu değişikliklerin çocuk ve genci olumsuz yönde etkilediğini ortaya koymuştur (Saçan ve ark 2014). Gençlerin kendi yaşamlarıyla ilgili kararlara katılmaması, kontrolün kendi dışında olması özgüven ve saygılarının zedelenmesine yol açmaktadır. Öte yandan bu durum onların yetişkinlere ve topluma olan güvenlerini de sarsmaktadır. Kaderci düşünceye yatkın olan bu çocuk ve gençler yaşam olaylarında dış kontrole inanmakta ve kendilerini çaresiz hissetmektedirler. Çaresizlik, kontrolün kendi dışında olduğunu hissetme ise tükenmişlik, depresyon ve diğer ruh sağlığı sorunlarına kapı açmaktadır (Erol, 2014).

Yukarıda söz edilen ve okulu terk eden on dört erişkinin yarıya yakını en az üç kez okulunun değiştirildiğini, yaşamlarında sürekliliğin olmadığını belirtmiştir ve bunların ikisi işsiz olduklarını bildirmiştir. İşsiz olduğunu belirten erişkinler toplam katılımcıların %3.77’sini, okul terki olanların da %14.28’ini oluşturmaktadır. İşsiz olduğunu belirten erişkinler, hem okul terki olan hem de en az üç kez okul değişikliği yapmış olanların %33.3’ünü oluşturmaktadır. Bu sonuçlar, devlet korumasında kalan çocuk ve gençlerin sık okul değişikliğinin okul terklerine, okul terklerinin ise işsizliğe ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olacağını göstermiştir. Çocuk ve gençlerin eğitim alma hakları göz önünde bulundurularak okulda tutulması, sosyal dışlama değil sosyal içermeye ve her türlü eğitim hizmetine erişebilmesine ağırlık verilmesi gereğini ortaya koymuştur. Öğretmenin koruyucu ruh sağlığı açısından çocuğun yaşamındaki büyük önemi dikkate alınmalıdır.

6 Çalışmamızda ayrıca, öğretmenlerin devlet korumasındaki çocuktan beklentilerinin düşük olduğu saptanmıştır. Araştırmalar, düşük beklentinin düşük akademik başarı, okula yönelik olumsuz tutum ve okul terki ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur (Westwood 1984; Brown & Lee 2005; Brown & Pinel 2003). Bu bulgu öğretmenlerin devlet korumasındaki çocuk ve gençlerle ilgili beklentilerini yükseltmeleri gereğini ortaya koymuştur.

Ülkemizde yapılan bir çalışmada 6-18 yaşları arasındaki çocuk ve gençlerin davranış ve duygusal sorunları ile ailesi yanında yetişen çocuk ve gençlerin sorunları karşılaştırılmıştır (Erol, Şimşek, 2008). Araştırmada; öğretmenlerden elde edilen analizlerde, çocuğun yaşı, cinsiyeti, kurum bakımına alınma nedeni, kurum bakımına alınma yaşı, kurum değişikliği sayısı, yeterli durumu, ailenin hayatta olma durumu, aileyle/akrabalarla düzenli ilişki, okul-kurum arasındaki etkileşim, çocuğun okul etkinliklerine katılımı ve arkadaşları/aileler tarafından etiketlenme ve toplam problem arasında anlamlı ilişki saptanmıştır ($p<0.05$). Bu değişkenlerin toplam problemdeki değişimin %73’ünü açıkladığı belirlenmiştir. Bu modele göre, küçük yaşta olma, kurum bakımına küçük yaşta alınma, istismar ve ihmal nedeniyle kurum bakımına alınma ve etiketlenmenin tek başına sorun davranışları etkileyen ve ortalama 3-38 puan arasında arttıran risk faktörleri olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Modelde koruyucu-

cu faktörler olarak, çocuk-aile/akraba/yakınları arasında düzenli iletişimin olması (istismar dışında), okul-kurum işbirliğinin sağlanması, çocuğun okul etkinliklerine katılması, bakım verenin destekleyici yaklaşımı ve çocuğun sosyal yeterlik düzeyinin yüksekliğinin sorun davranış puanını ortalama 4.1 – 20.8 arasında azaltan faktörler olduğu saptanmıştır ($p<0.05$).

7 Okul hayatınız boyunca ruh sağlığı hizmeti aldınız mı? Sorusuna katılımcıların % 87'si hayır derken sadece % 6'sı evet yanıtını vermiştir. Ülkemizde yapılan ve gençlerden elde edilen bir başka çalışmanın analizleri sonucunda yaş, bakım verenin özelliği, ergenin kaderci düşünce anlayışı, problem çözme becerisi, akademik başarısı, sosyal ilişkileri, sigara ve alkol kullanma durumu ile toplam problem arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki saptanmıştır ve bunun sorun davranışlarının yaklaşık %33'ünü açıkladığı saptanmıştır. Bakım verenlerin destekleyici yaklaşımı ve gencin problem çözme becerisinin sorun davranışları 4-6 puan arasında düşürdüğü, dolayısıyla koruyucu faktörler olduğu, kaderci düşünme şeklinin ve madde kullanımının sorun davranış puanını 13-15 puan arttırdığı ve önemli risk faktörleri olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Erol, Şimşek, Münir K. 2010). Bu sonuçlardan yola çıkarak; çocuk ve gençlerin ruh sağlığı hizmetinden yeterince yararlandırılmadıkları görülmektedir. Toplum örnekleminde de çocuk ve gençlerin hakları olan ruh sağlığı hizmetlerinden yararlandırılmadığı çalışmalarla ortaya konmuştur (Erol, Şimşek 2000).

8 Çalışmamızda, etiketlemenin nedenleri dört bilgi kaynağı ve mevcut yazın ile birlikte değerlendirildiğinde, aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir:

a. Çocukla İlgili Zorlayıcı Etmenler

Çocukla ilgili zorlayıcı etmenlerin başında; ailesinden, kardeş ve akrabalarından diğer bir deyişle tüm bağlandığı kişilerden ayrılmak gelir. Ayrılık çocuk için en büyük travmadır. Yalnızlıkla baş edebilmek, yeni insanlarla bağlanma ilişkisi geliştirmek, yeni okul, öğretmen ve arkadaşlarla baş etmeye çalışırken kendi ruhsal, sosyal ve bilişsel sorunlarıyla yüzleşmek, uyum sorunu yaşarken, desteksiz ve savunmasız olmak çocuk ve gencin yaşadığı güçlüklerdir. Çocukta herhangi bir engel varsa sorunlar katlanmaktadır.

Bu gibi travmalarla başa çıkmaya çalışan çocuk bir de etiketlenmeyle karşılaşursa tepkileri farklı olabilir. Kimi çocuk öfke, isyan, hırçınlık, saldırganlık, tartışma, kurallara karşı gelme gibi dışa yönelim sorunları ile kimi çocuk ise içe kapanma/ağlama/üzüntü, kaygı, korku, depresyon, psikosomatik yakınmalar, gibi içe yönelim sorunlarıyla tepki verir. Ayrıca sosyal sorunlar, okulla ilgili sorunlar (ders başarısında düşme, okula karşı isteksizlik/okuldan kaçma), sorumluluk almama, durumu kötüye kullanma, etiketlenmeye uygun tutum ve davranış sergileme ve özgüven sorunları etiketlemeye tepki olarak gösterilmektedir.

b. Biyolojik Aile ile İlgili Etmenler

Aile ile ilgili etmenler; yoksulluk, eğitimsizlik, işsizlik, madde kullanımı, çocuğa karşı ihmal (sağlık ve eğitim hakkından çocuğu yararlandırmamak), istismar, şiddet (fiziksel, psikolojik/duygusal, cinsel) uygulama gibi çocuğun kötüye kullanılması, ailede ruhsal bozukluklar, sosyal inançlar, ailenin çocuğa sahip çıkamaması vb. olarak sıralanabilir.

c. Okul ve Öğretmen ile İlgili Etmenler

Okul ve öğretmen ile ilgili etmenler; koruma altındaki çocuklarla ve sistemle ilgili yeterli bilgi sahibi olmama, toplumsal önyargılar (korunmaya muhtaç, kimsesiz, problemlili çocuk olarak algılama, sınıf içindeki sorunlardan bu çocukları sorumlu tutma, bireyselliği ve başarıyı göz ardı etme vb.), empati yapmada güçlük, acıma, duyarlı olamama, tahammülsüzlük, sorumluluk almaktan kaçınma, farklı olanı kabul edememe, sosyal dışlama, yok sayma, görmeme, duymama, fark etmeme, ötekileştirme, küçümseme, önem verememe, farkında olmadan yapılan sözel, duygusal istismar ve çocuk haklarıyla ilgili bilgi eksikliği, olarak sıralanabilir. Öğrencinin ödevleri yapmaması, okula devamsızlığı ve okul ve kurum personeli arasında işbirliği olmaması gibi et-

menlerde öğretmeni çocuğu benimsemesi açısından zorlamaktadır.

d. Okul Arkadaşlarıyla ilgili Etmenler
Okul ve arkadaşlarla ilgili etmenler sosyal dışlama, isim takma, yok sayma, sorunlardan onları sorumlu tutma, ötekileştirme, küçümseme, acıma, empati yapamama, sen bizden değilsin, buraya ait değilsin gibi örtülü ya da doğrudan verilen dostça olmayan mesajlar olarak izlenmektedir. Bu olumsuz mesajlar, zaten kırılğan olan çocuğu/genci okuldan koparabilmektedir.

e. ASPB'ye Bağlı Kurum ve Kuruluşlarda Çalışan Personel ve Uzmanlarla ilgili Etmenler
Bakım verenlerin özellikleri, eğitim ve bilgi düzeyi, sürekliliğin sağlanamaması, iş yükünün fazlalığı, çocukların duygusal, davranışsal ve sosyal sorunlarına odaklanmadaki güçlükler, önyargılar (yuvalı çocuk bağlanmaz, yuva çocuğu geç konuşur vb.) ve tükenmişlikleri çocuklar açısından risk etmenleridir. Duyarlı ve duygusal açıdan ulaşılabilen, okul ve öğretmenle işbirliği içinde olan personel çocuk açısından koruyucu etmendir. Çalışmamızda,

9 Okullardaki etiketlenmenin engellenmesinde/önlenmesinde en önemli görevler kimlere düşmektedir? Sorusuna herkese görev düştüğü, özellikle eğitimciler ve okul yöneticilerine; yuva ve yurt görevlilerine, alanda çalışan uzmanlara, koruyucu aile ve evlat edinen ailelere, devlete, sivil toplum örgütlerine ve gençlerin kendilerine düştüğü belirtilmiştir.

10 Sizce etiketleme ne şekilde engellenebilir/önlenebilir? Sorusuna katılımcıların çoğunluğu eğitim ve bilgilendirme, koruma sisteminin güçlendirilmesi, çocukların sahipsiz olmadıklarının gösterilmesi, başarı hikâyelerinin medyada ve diğer iletişim kanallarında duyurulması, yurtda kalmayan arkadaşları ile iletişimin kuvvetlenmesi, bu türden araştırmaların sonuçları ile strateji belirlenerek yanıtları verilmiştir. Ayrıca, devletin yükümlülüklerini hatırlatmak ve Sivil Toplum Örgütleri olarak yükümlülüklerin yerine getirilmesinde katkıda bulunmanın önemi vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Sivil Toplum Örgütleri; izleme, raporlama ve savunuculuk çalışmaları yaparak, etiketlenen öğrencilere destek sağlayarak, Çocuk Hakları ve etik ilkelere dayalı bir eğitim konusunda çalışmalar yaparak çocuklara yönelik etiketlenmenin eğitim ve öğretim alanında önlenebileceği vurgusu yapılmıştır.

11 Etiketleme çocuk ve gencin geleceğini şekillendirmede etken midir? Sorusuna katılımcıların çoğunluğu evet yanıtı vermiştir.

12 Etiketlenen bireyin bu sorunun çözümüne nasıl bir katkısı olabilir? Sorusuna katılımcılar güçlü olma ve kendini geliştirme gibi olumlu ifadeler kullanmıştır.

çocuk ve gençler için kurum personeli genelde güvenilir üs olarak algılanmıştır. Güvenilir üs oluşturabilen çocuklar, ilişkilerinde daha güvenli ve güçlü olurlar ve bu sayede duygularını sağlıklı olarak düzenlemesini öğrenebilirler.

Toplumsal Değer Yargıları

Toplumsal değer yargıları ile ilgili etmenler

f. Küçük yaşlarda acıma, ihmal, ilerleyen yaşlarda tehlikeli olarak algılama, sosyal duvarlar örme, önyargılar, mitler, sosyal dışlama, ötekileştirme, ayrımcılık/etnik köken gibi bilgi eksikliğinden kaynaklanan yargılardır. Bu ifade ve davranışların aynı zamanda duygusal/ psikolojik ihmal ve istismar ifadeleri olduğu da unutulmamalıdır. Araştırma sonuçları eğitimciler, okul yöneticileri, veliler, çocukların arkadaşları, kurum personeli ve çevrenin etiketleyici tutumları ile devlet korumasındaki çocuğun düşük akademik başarısı arasında yakın ilişki olduğunu ortaya koymuştur (Smith, 2011, Erol ve ark. 2010). Çocukla empati yapabilen her bireyin, her toplumun en başta gelen sorumluluğu onu korumak, kollamak, sevgi ile sarıp sarmalamak ve onun değerli olduğunu hissettirip duygusal yaralarını sarabilmektir.

13

Öğretmenlerin bir kısmı, devlet korumasındaki ve evlat edinilen çocuklarla ilgili olumlu yaklaşım sergilerken, diğerleri bu kavramları yeterince bilmediklerini, sistemi pek tanımadıklarını, olumlu örneklerle az rastladıklarını vurgulamışlar ve sistemi tanıtıcı bilgilere ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

14

Çalışmada, devlet korumasında yaşamış erişkinlerin eğitim yaşamları boyunca kime/kimlere bağlandıkları belirlenmeye çalışılmıştır, şöyle ki; “Kurum bakımında, koruyucu ailenizde ya da evlat edinildiğiniz ailede bir sorunuz olsa okulda öğretmeninizle paylaşır mıydınız?” Sorusuna katılımcıların %70’i hayır yanıtını vermiştir. Neden olarak “öğretmenle paylaşmanın faydası olmayacağı, kendilerini anlayacak bir öğretmen olmadığı, öğretmenleri kendilerine yakın görmedikleri” belirtilmiştir.

“

Okulla ilgili olarak, iyi bir şey olduğunda bunu en çok paylaşmak isteyeceğiniz kişi(ler) var mıydı?” sorusuna katılımcıların, %43’ü hayır yanıtını vermiştir. Evet, yanıtını veren çoğunluk ise bu paylaşımı sırasıyla yurt personeli, yurt arkadaşları, aile, kardeşler ve son olarak okul personeli olarak belirtmişlerdir.

“

Okulla ilgili olarak, sizin için her zaman en iyiyi istediğini bildiğiniz kişi(ler) var mıydı?” sorusuna katılımcıların %45’i hayır yanıtını vermiş, %6 sı yanıt vermemiştir. Evet, yanıtı veren katılımcılar (%49); sırasıyla yurt personeli, yurt arkadaşları, okul personeli, aile, kardeşler ve koruyucu babayı her zaman en iyiyi istediğini bildiği kişiler olarak belirtmişlerdir. İlk sıralarda olmasa da, okul personelinin/öğretmenin güvenli üs olarak algılanması önemlidir. Öğrencinin yakın çevresindekilerle güvenli ilişkiler geliştirmesi kendine olan güven duygusunu da arttıracaktır.

“

Okulla ilgili endişelendiğinizde/üzgün olduğunuzda arayıp ulaşabileceğiniz birileri var mıydı?” Sorusuna katılımcıların %64’ü hayır %32’i evet demiş ve sırasıyla yurttan arkadaşlara ve yurt personeline ulaşabileceklerini belirtmişlerdir.

“

Öğretmenle ilgili bir sorunuz olsa kiminle paylaştınız?” sorusuna katılımcıların %32’si sırasıyla yurttaki öğretmen, müdür, arkadaş, aile ve sosyal hizmet uzmanı derken, %11’i öğretmenle paylaştım demiştir. %21’i ise hiç kimse ile paylaşmam yanıtını vermiştir. Bu yanıt, öğrencilerin öncelikle öğretmenlerini kendilerine yardımcı olacak kişiler olarak algılamadıklarını göstermektedir.

Sonuçlardan da izlendiği gibi, devlet korumasında kalan çocuk ve gençlerin çoğunluğu korunmaya ihtiyaç duyduğunda öncelikle yurt personelinden, sonra yurttaki arkadaşlarından destek istemektedir. Sıralamada okul öğretmenleri öncelikli değildir. Ayrıca “Etiketleme sizin öğretmenlerle ilişkilerinizi ne şekilde etkilemiştir?” sorusuna öğrencilerin yarısından fazlası olumsuz yönde (ikinci planda kalma, sorunlarını açıkça paylaşamama, ihtiyaçlarının karşılanmaması, dersleri iyi dinleyememe, öğretmenlere karşı utangaç olma, öğretmenlerin daha rahat şiddet davranışı göstermesi vb.) etkilemiştir yanıtını vermiştir. Bu sonuçlar; öğrencilerin, öğretmenlerinden ihtiyaçları olan desteği alamadıkları, nasıl destek istemeleri gerektiğini bilmedikleri, yakınlık ve rahatlatılmayı aramadıkları, onları her zaman güvenli bir üs ve güvenli bir sığınak olarak görmedikleri ve öğretmenlerine güvenli bağlanma geliştiremedikleri ortaya konmuştur. Devlet korumasındaki çocukların çoğu zaten güvenli bir bağlanma ve güvenli bir üs geliştirememiş, anne ya da anne yerine geçen bir erişkinin her zaman yanında olacağı, onu koruyup kollayacağı konusunda zihinsel bir temsil oluşturamamıştır. Bu zihinsel temsiller, “Kendilik, Diğerleri ve Dünya” ya ilişkin temsillerdir (Bretherton, 1992). Şöyle ki; çocuk ihtiyacı olduğunda bakım verenden gereken desteği ve olumlu tepkiyi görürse bakıcısının ulaşabili-

lir, güvenilir ve destekleyici olduğuna (Başkaları Modeli), Kendisinin de sevmeye ve bakıma değer birisi olduğuna (Kendilik Modeli), Dünyanın ise öngörülebilir ve adil olduğuna (Dünya Modeli) ilişkin zihinsel temsiller geliştirir.

Tam tersi, bağlanılan yetişkin çocuğun ihtiyaçlarına duyarsız ise, uygun tepkiler vermiyorsa çocuk bağlanma nesnesini reddedici olarak, kendisini sevmeye ve desteklenmeye değer biri olarak, dünyayı ise öngörülemez ve adil olmayan bir yer olarak kodlar ve bu modelleri uygun beklentiler geliştirir (Bretherton, 1992). Bu güvensiz bağlanma, çocukların duygusal ve davranışsal gelişimlerini gençlik ve erişkinlik döneminde de etkileyerek güvenli ve sağlıklı sosyal ilişkiler kurmalarına engel teşkil edebilir. Bu nedenle, koruma altındaki çocukların desteğe, güvenli üssün yeniden kurulmasına ve duyarlı erişkinlere ihtiyacı vardır. Bowlby, duyarlılık kavramını “çocuğa saygı” olarak tanımlar. Çocuğa saygılı olmak, dünyayı çocuğun gözüyle algılayabilmektir. **Çocukla erişkinler arasındaki ilişkinin niteliği psikososyal gelişimin en önemli belirleyicisidir. Nitelikli ilişki; sıcak, sevecen ve duygusal olarak ulaşılabilir olmak, çocuğun gereksinimlerine duyarlı olmak ve gereksinimlerini gidermek ya da giderilmesini sağlamak, çocuğun mesajlarına karşı duyarlı olmak, gelişimini desteklemek, çocuğa olumlu gözle bakmak ve çocuğu kendine özgü bir birey olarak görmektir. Bu konu ve kavramların toplumun her kesiminde yaygınlaştırılması ve öğretmen eğitiminde de vurgu yapılması çocukların ve toplumun yararına olacaktır.**

Eğer yetkili kişi siz olsaydınız, etiketsiz eğitimi nasıl gerçekleştirirdiniz? Sorusuna katılımcılar; “eğitim ve bilgilendirme, empatinin gelişmesi, medyanın kullanılması/farkındalık çalışmaları yapılması, konunun müfredata zorunlu ders olarak konulması, sosyal dışlama yerine sosyal içerme ve erişim, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, kurum ve okul yöneticilerinin işbirliği, bu çocukların kurumsal yapı içinde kendileri ile ilgili tüm süreçlere demokratik katılımlarının sağlanması, başarılarının ve olumlu yanlarının ön plana çıkarılması, öğrencinin görünür kılınması, sesinin duyulması ve herkese duyurulması, ben de varım diyebilmesinin sağlanması, farkına varılması, öğrencinin sorun davranışlarıyla ilgili ruh sağlığı hizmeti alabilmesi için ailelerin/bakım verenlerin, öğretmenleri uyarması ve öğrencinin hakkı olan sağlık hizmetinden yararlanmasının sağlanması, iyi bir rol model olunması, gönüllülerin aktif hale getirilmesi, savunuculuk yaparak değişim ve dönüşümün sağlanması, gibi çok değerli önerilerde bulunmuşlardır.

Son olarak yukarıda sunulan önerilerin tümü, çocuğun yüksek yararını korumayı hedeflemektedir. Diğer yandan bu önerilerin tümü sosyal devlet sorumluluklarını hafifletmeyi değil, bilakis önerilen uygulama ve pratiklerin her aşamasını izleme, değerlendirme, gerektiği takdirde yeni/başka uygulama karar ve sorumluluğunu sosyal devlet kurum ve uygulayıcılarına vermektedir. Çocuğun yüksek yararını korumak halen sosyal refah devletinin asli sorumluluğu olarak görülmektedir. Çocuğun korunmasında uluslararası standartların esas alınması, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye bağlı kalınıp bunun yaygınlaştırılması, Devlet-Üniversiteler-Barolar-Sivil Toplum Örgütleri ile birlikte kanıta dayalı araştırmalar gerçekleştirilmesi tüm çocukların ve toplumun yararına olacaktır.

Ayrımcılık ve Dışlanmaya Maruz Kalan ve Beraberinde Gelen Ötekileştirme ve Değersizleştirme ile Başa Çıkmaya Çalışan Çocuk ve Gençlerin Gereksinmesi “Duyarlı, Saygı Dolu ve Kapsayıcı bir Yaklaşımdır”.

Umudumuz, bu kitapta yer alan bulgu ve sonuçlar ışığında devlet korumasında olan çocuk ve gençlerin eğitim sisteminde etiketlenmeden hakları olan eğitimden yararlanmalarıdır. Yine umudumuz, okulların çocuklar için güvenli üsler olarak algılanmasının sağlanması ve “bağlanma kuramının” okullardaki önemi ile ilgili kanıta dayalı çalışmalar yapılmasıdır.

*“Kitaplara tutunarak hayatlarına devam etmelerini gelin beraberce sağlayalım”
“Güçlü Bir Gelecek Etiketsiz Eğitim İle Gelecek”*

5. Öğretmen Eğitim Çalıştayı İçin Öneriler

5.1 Öğretmenlerin Kullanabileceği Stratejiler /Yaklaşımlar

- Devlet korumasındaki çocukları tanınması ve doğru tanımlayabilmesi /Öğretmenin farkındalığının artması.
- Çocuk haklarına sahip çıkması ve çocuklarla birlikte çalışması.
- Okulun ve öğretmenlerin çevredeki destek sistemlerine ulaşabilmesi (Sivil Toplum Kuruluşları, Gönüllüler, Ruh Sağlığı Uzmanları).
- Çocukların okula bağlanmaları için bütün okul personelinin birlikte hareket etmesi.
- Güven temelli bir yaklaşım benimsemesi, okulun ve öğretmenlerin güvenli üs ve güvenli sığınak olması.
- Çocuğu ayrı bir birey olarak algılayıp olumlu, güçlü yanlarını görmesi ve sosyal becerilerini desteklemesi.
- Çocukların sınıfa uyumunu sağlaması, açıkça sınıf düzenini ve kurallarını çocuklara açıklaması, onlardan beklentilerini vurgulaması. Okula ya da sınıfa yeni katılan bir öğrenci olursa, ona da okul ve sınıf kurallarını baştan açıklaması.
- Devlet korumasındaki çocuklarla işbirliğine dayanan öğrenme ve olumlu pekiştirme yöntemleri uygulanması.
- İleri sosyal beceriler kazandırılması: Amaç saptama, hedef belirleme, problem çözme ve organizasyon bütün çocuklara gerekli olduğu gibi devlet korumasındaki çocuklara da kazandırılması gereken becerilerdir. Birkaç haftada değişime işaret eden küçük ama anlamlı hedeflerle başlanmalıdır.
- Aileler ve bakım verenlerle iletişim kurulması: Çocuğun okula uyumunun sağlanması adına devlet korumasındaki çocukların aileleri/bakım verenleri ile iletişim halinde olunması, çocuğun eğitim hayatına aileler/bakım verenlerin de katılımının sağlanması ve okul-aile iş birliği güçlendirilmesi.
- İhmal ve istismara uğramış çocuklara özel dikkat gösterilmesi. Okulda psikolojik destek ve danışmanlık hizmeti sağlanması ve ruh sağlığı merkezlerine yönlendirilmesi.
- Çocuklara öfke kontrolünün öğretilmesi, çocuğun öfkesine ve düşmanlı tavırlarına özgü müdahale yaklaşımlarının geliştirilmesi. Saldırgan davranışları ve kurallara karşı gelmeleri ile başa çıkabilmeleri için desteklenmesi.
- Sözel, davranışsal ve duygusal etiketlemelerin engellenmesi, dilde değişim ve dönüşümün sağlanması.
- En az bir yetişkinle ilişki kurmasının sağlanması; çocuğun gelişimine olumlu katkı sağlayacak, çocuğa kendini değerli hissettirecek, onun sıkıntılarını dinleyecek ve danışmanlık edecek bir yetişkin devlet korumasındaki çocuğun yaşamına sokulmalıdır; bu kişi öğretmen olabilir, danışman olabilir, stajyer olabilir veya bir akraba olabilir.

Okul Terkini Azaltmada Öğretmenin Rolü

- Sosyal İçerme ve Erişimin Sağlanması.
- Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanması.
- Dilde Dönüşümün Sağlanması.
- Öğrenciyi Görünür Kılma, Başarılarını, Olumlu Özelliklerini Öne Çıkarma
- Öğrencinin Sesini Duyma ve Sesini Arkadaşlarına, Velilere ve Diğer Öğretmenlere Duyurabilmesini Sağlama.
- Ben de Varım Diyebilmesini Sağlama, Farkına Varma ve Vardırma Ayırmıcılık ve Dışlanmaya Maruz Kalan ve Beraberinde Gelen Aşağılanma ve Değersizleştirme ile Başa Çıkmayı Öğretme.
- Öğrencinin Sorun Davranışlarıyla ilgili Ruh Sağlığı Hizmeti Alabilmesi için Aileleri/ Bakımverenleri Uyarma, Öğrencinin Hakkı Olan Sağlık Hizmetinden Yararlanmasını Sağlama.
- Çocuk Hakları Konusunda Bilgi Sahibi Olmak.
- Savunuculuk Yaparak Değişim ve Dönüşümü Sağlama.

6. Yaralanılan Kaynaklar

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)

Altınoğlu Dikmeer İ, Erol N, Gençöz T (2014). Emotional and behavioral problems associated with attachment security and parenting style in adopted and non-adopted children. *Türk Psikiyatri Dergisi* 25 (4): 234-43.

Altsosyal hizmet uzmanları S, Poertner J (2002) The child health and illness profile-adolescent edition: Assessing well-being in group homes and institutions. *Child Welfare*, 81:3; 495-513.

Blome, W. W. (1997). What happens to foster kids: Educational experiences of a random sample of foster care youth and a matched group of non-foster care youth. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 14(1), 41-53. doi:10.1023/A:1024592813809

Bombèr, L. (2007) *Inside I'm Hurting; Practical Strategies for Supporting Children with Attachment Difficulties in Schools*. London: Worth Publishing.

Bombèr, L. (2011) *What about me? Inclusive strategies to support pupils with attachment difficulties make it through the school day*. London: Worth Publishing.

Bowlby J. (1988) *A secure base: parent-child attachment and healthy human development*. London: Basic Books.

Bretherton (1992) The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28,759-775.

Bozkurt R., Oskay A., Ergin D., Erol N., Bozok N., Boyraz F (2014). Etiketleme ile örülen sosyal duvarları yıkalım: Devlet korumasında yetişen çocuk ve gençlerin medya da temsil analizi. Sabancı Vakfı, Hibe programı kapsamında desteklenmiştir.

Erol N, Şimşek Z (2000) Mental Health of Turkish Children: Behavioral and Emotional Problems Reported by Parents, Teachers and Adolescents. *International Perspectives on Child and Adolescent Mental Health*, N. Singh, J P Leung, A N Singh (Ed), Elsevier Science Ltd; 223-247.

Erol, N. (2004). Yuva, Yetiştirme Yurtları Sorunun mu Yoksa Çözümün mü Parçası? Koruma Altındaki Çocuklar; Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına Sempozyum Sunuları – 23-25 Şubat 2004 (Yayına hazırlayan Runa Uslu). Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları. Ankara Üniversitesi Basımevi.133-140.

Erol N. Şimşek Z (2007) Korunma gereksinimi olan çocuklar; kurum bakımı ve koruyucu aile sistemi. Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları içinde AS Aysev, YI Taner (Eds), Janssen-cilag, İstanbul (963-985).

Erol, N. (2008). *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı*. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Erol N. (2008). *Koruma Altındaki Çocuklar ve Okullar; Önyargı, etiketleme ve özel eğitim gereksinimleri ile başa çıkabilme; travmaları önleme ve iyileşmeyi destekleme*. 2.Uluslararası Okul Ruh Sağlığı Sempozyumu, 21-22 Kasım Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Erol, Şimşek, Güçlü. (2008). Gelişimsel Dönemler ve Evlat Edinme. *Koruyucu Aile, Evlat Edinme Hizmetleri ve Ruh Sağlığı*; Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına Sempozyum Sunuları (Yayına hazırlayan Neşe Erol). Ankara Üniversitesi Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları. Ankara Üniversitesi Basımevi, 181-212.

Erol N., Şimşek Z., Münir K. (2010). Mental health of adolescents reared in institutional care in Turkey: challenges and hope in the twenty-first century. *European Child & Adolescent Psychiatry* 19:2, 113.

Erol N. (2014) Alternatif hizmet modellerine geçişte sürecinde çocuklar. Prof. Dr. Mualla Öztürk Anısına Sempozyum Sunuları. Yayına hazırlayan Birim Kılıç. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı Yayınları. Ankara Üniversitesi Basımevi, 111-128.

Garland AF., Hough RL., McCabe KM. ve ark. (2001) Prevalence Psychiatric Disorders in Yout-
hs Across Five Sectors of Care. *JAm Acad Child Adolesc Psychiatry*, 40: 409-418.

Goffman E. (1963) *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Penguin: London.
Heath AF., Colton M., Aldgate J. (1994) Failure to Escape: A Longitudinal Study of Foster Children's
Educational Attainment. *British Journals of Social Work*, 24:241-260.

Hinshaw SP. (2005) The stigmatization of mental illness in children and parents: develop-
mental issues, family concerns, and research needs. *J Child Psychol Psychiatry*, Volume 46 Number
7, 714-734. Korkut Y. (2014). *Psikologlar için Etik Öğretim El Kitabı*, Türk Psikologlar Derneği.

Kortenkamp, K., & Ehrle, J. (2002). The well-being of children involved with the child welfare
system: A national overview. Washington, DC: The Urban Institute, 1-7.

Link B. G., & Phelan J. C. (2001) Conceptualizing Stigma, *annual Review of Sociology*. Vol
27,363-385 Parker R (2014) Attachment awareness in schools – a model in partnership working or a
sell-out to normative approaches? paper to British Education Studies Association Conference, June
2014 Runyan, D. K., & Gould, C. L. (1985). Foster care for child maltreatment. II. Impact on school
performance. *Pediatrics*, 76(5), 841-847.

Rushton A, Minnis H (2002) Residential and foster family care "In: Rutter M., Taylor E (Eds.).
Child and Adolescent Pschiatry, Fourth Edition, 359-369.

Saçan S, Artar İ, Erol N, Şimşek Z (2014). Kurum Bakımından Aile Yanına Döndürülen 6-18 Yaş
Arası Çocukların Duygusal ve davranış Sorunları. *E-Journal of New World Science Academy*. NWSA.
E0019 Sawyer R. J., & Dubowitz H. (1994). School performance of children in kinship care. *Child
Abuse and Neglect*, 18(7), 587-597. doi:10.1016/0145-2134(94)90085-X

Shaffer, H.R. (2004) *Introducing Child Psychology*. London: Blackwell.

Smith C. H., (2011) Does the label "foster child" have an effect on how they are treated by
their teachers. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, B.A., California State University, Sonoma

Şimşek Z., Erol N., Öztöp D., Munir K., Özen Ö. (2007) 'Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergen-
lerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi: Ulusal Örneklemde Karşılaştırmalı Bir Araş-
tırma, *Türk Psikiyatri Dergisi*.

Şimşek Z., Erol N., Öztöp D., Munir K. (2007). Prevalence and predictors of emotional and
behavioral problems reported by teachers among institutionally reared children and adolescents
in Turkish orphanages compared with community controls; *Children and Youth Services Review*,
29:883-899.

Üstüner S., Erol N., Şimşek Z. (2005) Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve
duygusal sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (3): 130–140.

Vandivere S., Chalk R., & Moore K. A. (2003). Children in foster home: How are they faring?
Child Trends Research Brief, 23, 1-8.

Vorria P., Rutter M., Pickles A. ve ark. (1998) A comparative study of Greek children in long
term group care and in two-parent families: I. Social, Emotional, and Behavioral differences. *J Child
Psychol Psychiatry*, 36: 1633-644

Westwood, P. (1984). Attitude change in second year teacher education preservice teach-
ers following an introductory special education course. *South Pacific Journal of Teacher Education*,
12(2), 55-61. doi:10.1080/0311213840120206

2 ■ Bölüm

Etiketsiz Eğitim Projesi Çalıştay Raporu

Güçlü Bir Gelecek Etiketsiz Eğitimle Gelecek

Devlet korumasında yetişen çocukların eğitim sürecinde etiketlenmelerine karşı mücadeleyi amaçlayan Etiketsiz Eğitim Projesi 15 Eylül 2014 tarihinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Öncelikle bir literatür taraması yapılmış ve ardından bir analiz çalışması ile mevcut durum ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçlarının proje kapsamında gerçekleştirilecek olan öğretmen eğitimlerinde kullanılmak üzere hazırlanacak olan eğitim modülüne kaynaklık etmesi amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra, konuyu farklı perspektiflerden ele alarak çok yönlü bir yaklaşım içinde çalışmak için, farklı alanlarda deneyimli profesyonellerin katıldığı bir çalıştay gerçekleştirilmiştir. Çalıştayda analiz çalışmasının sonuçlarının paylaşılması, bu paylaşımın deneyimlerle zenginleştirilerek eğitim modülüne katkı sağlayacak sonuçlara ulaşılması hedeflenmiştir. Aynı zamanda konu ile ilgili kamu kurumlarının (ASPB ve MEB) ve sivil toplum kuruluşlarının konuya duyarlılıklarının ve sahiplenmenin artırılması amaçlanmıştır. 30 Ocak 2015 tarihinde Ankara Barosu Eğitim Merkezi'nde gerçekleştirilen çalıştayda, devlet korumasında kalan gençlerin eğitim sistemi içerisinde etiketlenme sonucunda karşılaştıkları ayrımcı uygulamaların önlenmesi amacıyla, mevcut durum hakkında değerlendirme yapılması ve ayrımcılıkla mücadele konusunda önerilerin oluşturulmasına çalışılmıştır. Çalıştayda paylaşılan görüş ve öneriler, devlet korumasında kalan gençlerin eğitim sistemi içerisinde karşılaştıkları ayrımcı uygulamaların önlenmesi konusunda, gerek güçlendirilmesi gereken uygulamalara gerekse savunu alanlarına ışık tutmuştur.

Çalıştay; kamu kurumları, akademik kurumlar, STK'lar ve gönüllüleri temsil edecek 42 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Kurumların temsilinin yanı sıra farklı mesleklerin temsil edilmesine özen gösterilerek katılımcı profili belirlenmiş, çalıştay daveti katılımcılara e-posta yoluyla yapılmıştır.

Çalıştay iki bölümden oluşmuş olup, ilk bölümde eğitim hakkı ve ayrımcılık yasağı ile etiketsiz eğitim konusunda proje kapsamında gerçekleştirilmiş olan analiz çalışmasının sonuçlarına ilişkin sunular yapılmış, ikinci bölümde ise etiketsiz eğitim konusu grup çalışmaları ile detaylı bir şekilde tartışılmış, grupların tespit ve önerilerinin sunulması ile devam etmiştir. Çalıştayda ortaya çıkan sonuçlar bir öneri paketi olarak raporun sonunda yer almıştır.

Çalıştay; projenin tanıtımı ile başlamış, amaç, takvim, ortaklar vb. gibi konularda katılımcılar bilgilendirilmiştir. Ardından proje ortaklarından Gündem Çocuk Derneği adına Emrah KIRIMSOY tarafından eğitim hakkı ve ayrımcılık yasağına ilişkin genel bir sunum yapılmış, konuya genel bir yaklaşımla açıklık getirilmiştir.

Eğitim

o Kendini gerçekleştirme ve yapabilir hale gelme

o Temel bir hak, diğer hakları gerçekleştiren bir hak!

Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Madde 29

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler:

- Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geleceği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
- Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ıstaretnik, ıstaretnik ulusal, ıstaretnik dini gruplardan, ıstaretnik yerli halktan olsun, tüm insanların arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;
- Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi;

Eğitim Hakkı ve Ayrımcılık Yasağı

Eğitim;
Kendini gerçekleştirme ve yapabilir hale gelme Temel bir hak, diğer hakları gerçekleştiren bir hak!

Çocuk Haklarına dair Sözleşme, Madde 29

- Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler,
 - Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi,
 - İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi,
 - Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geleceği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi,
 - Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ıstaretnik, ıstaretnik ulusal, ıstaretnik dini gruplardan, ıstaretnik yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması,
 - Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi.

Ekonomik, Kültürel ve Sosyal Haklar Komitesi'nin Eğitim Hakkının Zorunlu ve Birbiriyle İlişkili Olarak Belirlediği Temel Unsurlar

Mevcudiyet: Mevcudiyet genel olarak eğitim hakkının gerçekleşmesi için eğitim kurumları ve program sayısının yeterli düzeyde olmasına işaret eder.

- Devletin inşa ettiği okul sayısı
- Okulların düzgün bir şekilde eğitim ve öğretim verilmesine olanak verecek şartlara ve altyapı imkânlarına sahip olup olmadığı

Erişilebilirlik: Eğitim kurum ve programlarının ayrımcılık olmaksızın herkes için erişilir olması gerekmektedir. Erişilebilirliğin üç boyutu bulunmaktadır:

- Ayrımcılığın Olmaması
- Fiziksel Erişilebilirlik
- Ekonomik Erişilebilirlik

Kabul Edilebilirlik: Müfredat ve öğretim yöntemlerinin öğrenciler ve ebeveynler için kabul edilebilir olması yani çocuklarla ilgili, kültürel özelliklere saygı gösteren ve kaliteli olması gerekmektedir.

- Eğitimin veriliş şekli
- Eğitimin kapsamı ve öğretim teknikleri

Uyarlanabilirlik: Eğitim değişen toplumların ve toplulukların ihtiyaçlarına göre uyarlanabilir ve farklı sosyal ve kültürel ortamlardaki öğ-

rencilerin ihtiyaçlarına cevap verebilir nitelik taşımalıdır.

- Değişen toplumun ihtiyaçlarına ayak uydurabilen bir eğitim sisteminin mevcut olup olmadığı
- Dilsel, dinsel ve etnik azınlıklara yönelik bir eğitim müfredatı oluşturulması ve uygulanması

Ayrımcılık:

- Genel olarak bir kişi ya da gruba, diğer kişi ve gruplardan farklı ve eşitliğe aykırı muamele hali,
- “İnsan hakları ihlali ortaya çıkaracak şekilde eşitliğe aykırı muamele hali”,
- “Haklar ve onur bakımından eşit olarak doğduğu” kabul edilen insanlardan bazılarına,
- Sırf o kişiyi belirleyen bir veya daha çok özelliğinden kaynaklı olarak,
- Doğrudan, dolaylı, açıkça ya da örtülü olarak, eşitliğe aykırı bir şekilde, onun bazı haklarını kullanmasını geciktirici, engelleyici ya da ortadan kaldırmaya yönelik muamele hali,
- Bu özellik(ler) kişinin varlığından gelen ve seçemediği ırkı, anadili, etnik kökeni, cinsel yönelimi olabileceği gibi, kendi seçimi olan dini inanç, felsefi düşünce vb. kimlik öğeleri de olabilir.
- Irka Dayalı Ayrımcılık (Irkçılık)
- Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılık
- Dinsel İnanca Dayalı Ayrımcılık

Çocuğa Yönelik Ayrımcılığın Biçimleri

- Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık
- Cinsel Yönelime Dayalı Ayrımcılık
- Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık
- Ekonomik Ayrımcılık
- Çocuğun birinci derece yakınlarının meslek ve/veya işleri
- Çocuğun birinci derece yakınlarından birisinin cezaevinde bulunması
- Çocuğun gelişimsel, fiziksel farklılık(lara) ya da dezavantaja(lara) sahip olması
- Eğitim sistemi kaynaklı ayrımcılık
- Çocuğun anne ve/veya babası ile birlikte olmaması
- Çocuğun kurum bakımı altında olması
- Çocuğun suça sürüklenerek ya da suç mağduru olarak çocuk adalet sistemine dahil olması

- Çocuğun birinci derece yakınlarından birisinin engelli, hasta ve/veya bakıma muhtaç olması

Devlet Korumasında Çocuk

Olmak ve Eğitim

- “Biz 3- 4 arkadaş okuldayken bize hep “bunlar yuvalı” derlerdi. Diğer çocukları da ör- gütleterek sizin eşyalarınızı çalarlar, kötülerdir onlar, diyorlardı.”
- “Korkak davranırlardı bize... Aileler çekiniyordu daha çok aslında. Serseri ve hırsız olduğumuzu düşünüyorlardı.”
- “Bizler de okulda saçlarımızın üç numara olmasından belli oluyorduk. Hepimizin giysileri ve ayakkabılarının aynı olmasından belli oluyorduk. Tırnaklarımız bile aynı gün kesilirdi. Bizler yuvalıydık, onlar değildi. Fiziksel olarak deşifre ediliyorduk”
- “.. okuldayken, ailesinin yanında kalan çocuklara daha sıcak yaklaşırken bize daha ters ya da daha sinirli davranıyordu. Hatta bazıları ceza vermek için seçilen çocuk “şamaroğlanı” olarak yuvalı çocuk olurdu... her şey meşruydü”
- “Yetiştirme yurdu bizi dershaneye kaydettirdi. 5 kişi dershaneye gidiyorduk. Bir arkadaşımız tuvaletteki pisuarı kırdı. Hepimizi dershaneden attılar. Bana sen devam edeceksin dediler önce. Yoklamada ismim okunmadı. Senin kaydın yok dediler. Yok olmak istedim. Kabustu.”
- “Şehirde de, köyde de, yatılı okulda da kaldım... Köyde çıkamazdık korkardık.. Bizim harçlık aldığımızı biliyorlardı, harcamak için bakkala gidiyorsun, muhakkak önünü kesiyorlardı... Bu pek bilinmeyen bir durum aslında.”
- “İlkokuldan beri birlikte olduğumuz bir arkadaşım vardı hep büyüyünce cumhurbaşkanı, başbakan olacağını söylerdi... ama bu arkadaşımı mobilya bölümünü yazdırmışlar, meslek sahibi olması için. Çocuk düz liseye sonra da üniversiteye gitmek istiyordu ancak kimse dinlemedi, sonra çocuk valiye gitti ama o da dinlemedi. Çocuk orada okumak istemedi. Başarılı olmadı. Ortaokul mezunu olarak yurttan ayrıldı, yaşı da geldiği için, sonra devlette memur olarak işe başladı ve okulda hademelik yapıyordu ama yine istemedi, sonra işten ayrıldı sokaklara düştü ve şu anda sokaklarda yaşıyor çocuk ve

hiç iyi durumda değil. Böyle dört-beş arkadaşımız daha var.”

• “... sosyal ortam olarak sadece dersane ortamları vardı. İlk başta yurttta kaldığımızı söyleyemiyor çekiniyorduk. Olduğumuz gibi kabul edilmek istiyorduk.”

Ayrımcılığın Önlenmesinde Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü

- İzleme, raporlama ve savunuculuk
- Ayrımcılığa uğrayanlara destek verilmesi
- İnsan hakları eğitimi

Ayrımcılığın Önlenmesinde Devletin Yükümlülükleri

- İnsan haklarına dayalı mevzuat oluşturma ve uygulama
- Henüz taraf olunmayan uluslararası sözleşmelerin onaylanması, taraf olunan sözleşmelerin uygulanması

- Etkin ve bağımsız ombudsmanlık sistemi
- Bireysel başvuru mekanizmalarının güçlendirilmesi
- Ayrımcılık yasağı için etkin yasal altyapı kurulması
- İnsan hakları eğitimi

Ayrımcılığa Karşı Bireylerin Sorumlulukları

- Ayrımcılık yapmamak
 - Ayrımcılığı görmezden gelmemek
- Proje ortağımız Gündem Çocuk Derneği temsilcisi Emrah KIRIMSOY’un yaptığı eğitim hakkı ve ayrımcılık yasağı sunumu sonrasında katılımcılar soruları ve önerileri ile katkı verdiler.
- İnsan hakları eğitimi

EEP Analiz Ekibi Danışmanı Prof. Dr. Neşe EROL ve Asistanı Psikolog Ebru ERGİN'in Etiketsiz eğitim analiz sonuçlarına ilişkin sunumları sonrasında katılımcılar soruları ve önerileri ile katkıda bulundular. Bu Analiz Çalışması Raporu kapsamında, analiz çalışmasının detaylı bilgilerine yer verilmişti. (Sayfa 31 - 58) Ancak; çalıştayda, analiz ekibi tarafından yapılan sunum ile paylaşılan özet bilgiler bu kısımda tekrar paylaşılarak, sorun ve çözüm yolları bir kez daha vurgulanmak istenmiştir.

Etiketsiz Eğitim Analiz Çalışmasında Öne Çıkan Bulgular

Analiz çalışmasının örneklemi:

Analiz çalışmasının örneklemi:

Devlet korumasında yetişmiş erişkinler (N=53) Evlat edinen ve koruyucu aileler (N=20)

Alanda çalışan deneyimli profesyoneller (N=20) Öğretmenler (N=30)

Toplam (N=123)

- Ülkemizde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ÇHGM tarafından **14,800 çocuk ve gencin koruma altında** olduğu bildirilmektedir (2014 Kasım ayı verileri). Koruyucu aile hizmet modelinde 3,890 çocuk, evlat edindirme hizmet modelinde ise 13,372 çocuk bulunmaktadır.
- Halen, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ÇHGM bünyesinde olan 14,800 çocuk ve gencin 2,500'ü (%17) eğitim sisteminin dışındadır.
- **Personelinin yüzde 75'inin eğitimci olduğu bir kurumda 2,500 çocuk ve gencin eğitim sisteminin dışında kalması sorunun ciddiyetini, konunun önemini ve çocukların, kurum personelinin ve öğretmenlerin desteğe ne denli ihtiyacı olduğunu or-**

taya koymaktadır.

- Devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin %68'i okul hayatında etiketlenmeye maruz kaldıklarını belirtmiştir.
- Devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin %49'u etiketlenmenin kimler tarafından yapıldığı sorusuna "Herkes" olarak yanıt vermiştir.
- "Kurum bakımında, koruyucu ailenizde ya da evlat edinildiğiniz ailede bir sorununuz olsa öğretmeninizle paylaşır mıydınız?" sorusuna katılımcıların %70'inin hayır yanıtını verdiği saptanmıştır.
- Ailelerin %55'i eğitim sisteminde sorunlar yaşadıklarını ifade etmiştir.
- Çocuklarda da dikkat sorunları, öğrenme güçlükleri ve uyum sorunları olduğu için sorunların katlandığı belirtilmiştir.
- Etiketleme ile ilgili sorulara, uygulamaya katılan koruyucu aile ve evlat edinen ailelerin %50'si çocuklarının okul hayatında etiketlenmeye maruz kaldığını bildirmişlerdir.
- Uygulamaya katılan alan çalışanlarının %95'i dev-

let korumasındaki çocukların öğretmenler, arkadaşlar, okul ve kurum tarafından etiketlendiğine ilişkin gözlemlerini bildirmişlerdir.

- Devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin %38'i etiketlenmenin engellenmesinde en önemli görevin öğretmenlere ve eğitimcilere; %30'u herkese, geri kalanı ise ailelere düştüğünü belirtmişlerdir.
- Alanda çalışan deneyimli profesyonellerin büyük çoğunluğu (%65) etiketlenmenin en çok öğretmenler ve okul yöneticileri tarafından yapıldığı, ancak bunun farkında olmadan bilinçsizce gerçekleştirildiğini belirtmişlerdir (%60).
- Öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%52), etiketlenmenin çocukların arkadaşları tarafından gerçekleş-

tirildiğini bildirmişlerdir.

- Araştırmaya katılan devlet korumasında yetişmiş erişkinlerin %27'si (N=14) okulu terk ettiğini belirtmiştir.
- Araştırma, devlet korumasında kalan çocuk ve gençlerin sık okul değiştirmelerinin okul terklerine, okul terklerinin ise işsizliğe ve yaşam kalitesinin düşmesine neden olduğunu göstermiştir.
- Devlet korumasında kalan çocuk ve gençlerin çoğunluğu korunmaya ihtiyaç duyduğunda öncelikle yurt personelinden, sonra yurttaki arkadaşlarından destek istemektedir.

Etiketlemenin nedenleri, dört bilgi kaynağı ve mevcut yazın ile birlikte değerlendirildiğinde, aşağıdaki başlıklar altında toplanabilir;

- Çocukla ilgili Zorlayıcı Etmenler (ayrılık-travmalar, ruh sağlığı sorunları, bağlanma bozuklukları)
- Biyolojik Aile ile İlgili Etmenler (yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, ihmal, istismar, çocuğun kötüye kullanılması, erken evlilik vb.)
- Okul ve Öğretmen ile ilgili Etmenler (yeterli bilgi sahibi olmama, toplumsal önyargılar, sosyal dışlama, bireyselliği göz ardı etme, çocuk haklarıyla ilgili bilgi sahibi olmama)

- Okul Arkadaşlarıyla ilgili Etmenler (sosyal dışlama, yok sayma, isim takma, küçümseme, ötekileştirme, sen bizden değilsin, buraya ait değilsin gibi dostça olmayan mesajlar verme)
- ASPB'na Bağlı Kurum ve Kuruluşlarda Çalışan Personel ile ilgili Etmenler (bilgi eksikliği, sürekliliğin olmaması, iş yükünün fazlalığı, önyargılar)
- Toplumsal Değer Yargıları (acıma, ayrımcılık, ötekileştirme vb.)

Etiketsiz Eğitim Nasıl Gerçekleştirilebilir?

- Eğitim ve bilgilendirme sağlanmalı,
- Empatinin gelişmesi sağlanmalı,
- Medyanın kullanılması/farkındalık çalışmaları yapılmalı,
- Konunun müfredata zorunlu ders olarak konulması sağlanmalı,
- Sosyal dışlama yerine sosyal içerme ve erişim sağlanmalı,
- Eğitimde fırsat eşitliği sağlanmalı,
- Kurum ve okul yöneticilerinin işbirliği sağlanmalı,
- Bu çocukların kurumsal yapı içinde kendileri ile ilgili tüm süreçlere demokratik katılımları sağlanmalı,
- Başarıları ve olumlu yanları ön plana çıkarılmalı,

- Öğrencinin görünür kılınması sağlanmalı,
- Sesinin duyulması ve herkese duyurulması sağlanmalı,
- Ben de varım diyebilmesi sağlanmalı,
- Farkına varılması ve vardırılması yerine getirilmeli,
- Öğrencinin sorun davranışlarıyla ilgili ruh sağlığı hizmeti alabilmesi için aileleri/bakımverenlerin, öğretmenlerin uyarılması,
- Öğrencinin hakkı olan sağlık hizmetinden yararlanmasının sağlanması,
- İyi rol model olunması,
- Gönüllülerin aktif hale getirilmesi,
- Savunuculuk yaparak değişim ve dönüşümün sağlanması ile etiketsiz eğitim gerçekleştirilebilir.

Okul Terkini Azaltmada Öğretmenin Rolü

- Sosyal İçerme ve Erişimin Sağlanması,
- Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanması,
- Dilde Dönüşümün Sağlanması,
- Okulda "Güvenli" Bir Ekip Oluşturulması,

- Öğrencinin Görünür Kılınması, Başarılarının, Olumlu, Özelliklerinin Öne Çıkarılması, Öğrencinin Sesinin, Duyulması ve Sesinin Arkadaşlarına, Velilere ve Diğer Öğretmenlere Duyurabilmesinin Sağlanması.

Gruplar Etiketsiz Eğitimi Nasıl Ele Aldılar?

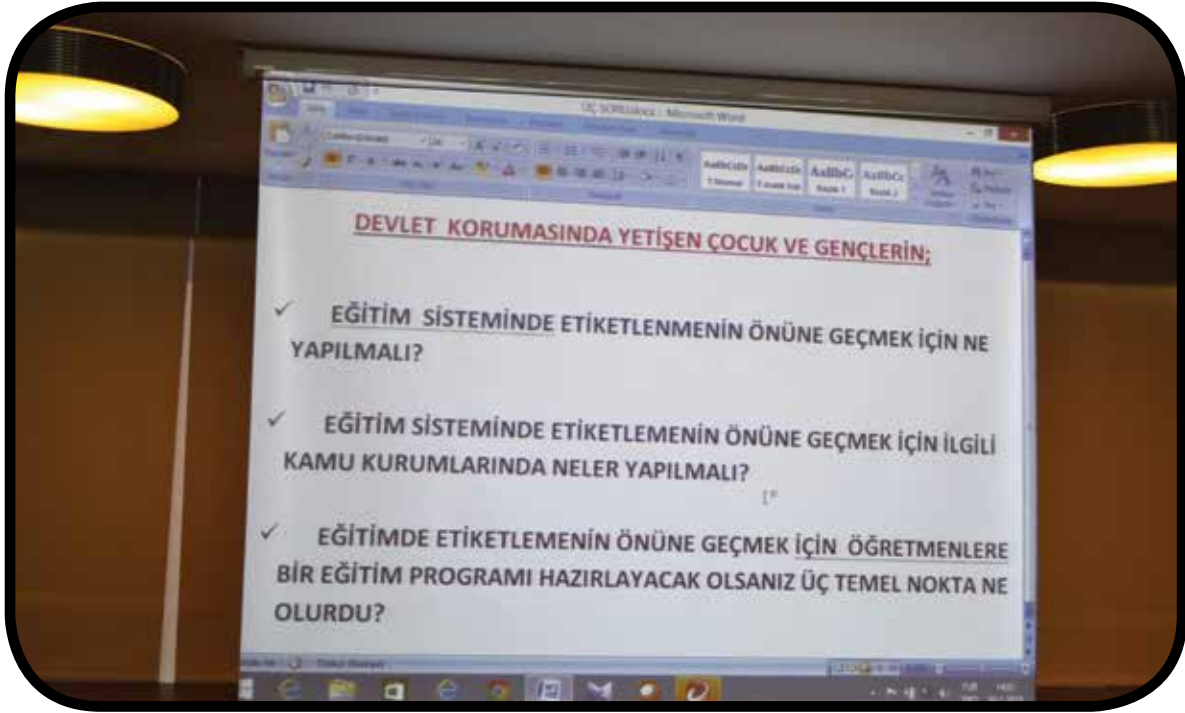
Çalışma grupları, bir taraftan kamu kurumları, akademik kurumlar ve STK'ların temsilini, diğer taraftan mesleklerin (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen, hukukçu gibi)ve proje ekibi üyelerinin temsilini dengeli bir dağılım ile sağlayacak şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır. Gruplama proje ekibi tarafından yapılmış ve grup listeleri grup masalarına konularak katılımcıların yerlerini bu listelere göre almaları istenilmiştir. Bu şekilde oluşturulan 5 gruba ekrana yansıtılan 3 soru sorularak eğitimde etiketlemenin önüne geçilmesi için öğretmenlere verilecek eğitimde kullanılabilecek görüş ve önerileri belirlemeleri istenilmiştir. Grupların sorular üzerinde çalışabilmesi için 45 dakika süre verilmiş, 15 dakikalık bir dinlenme arasından sonra grupların sunumlarına geçilmiştir. Her grup iki veya daha fazla üyesi ile hazırladıkları cevapları katılımcılara sunmuşlar, kendilerine yöneltilen soruları yanıtlamışlardır. 15'er dakikalık bu sunumlar esnasında katılımcılar arasında yoğun bir etkileşim sağlanmıştır.

Gruplara yöneltilen sorular;

*

1. Eğitim sisteminde etiketlemenin önüne geçmek için ne yapılmalı?
2. Eğitim sisteminde etiketlemenin önüne geçmek için ilgili kamu kurumlarında neler yapılmalı?
3. Eğitim sisteminde etiketlemenin önüne geçmek için öğretmenlere bir eğitim programı hazırlayacak olsanız  temel nokta ne olurdu?

Çalışma Grupları;

1. Grup Üyeleri:

Ayşe TEK
Bilgin Kınay VURAL
Esin BALCI
Işık TÜZÜN
Jülide KELEŞ
Melike ERGİN
Zühal MERT

2. Grup Üyeleri:

Dilek GÖZÜTOK
Emrah KIRIMSOY
Gökçe PERÇİNOĞLU
Hülya ÖZÜDOĞRU
Melisa İNÇELİ
Neşe GÖKALP
Türkay ASMA

3. Grup Üyeleri:

Dilek ATEŞOĞLU
Erçin KİMMET
Esra YEMEN
Gül ERDOST
Hilal BAYKARA
Hilal ÇELİK
Vedat YILDIZ

4. Grup Üyeleri:

Bülent KARAKUŞ
Esra UÇARI
Hasan ŞEN
İsmail YÜKSEL
Müge Ayan CEYHAN
Neşe EROL
Songül BOYBEYİ
Zeynep YILDIZ

5. Grup Üyeleri:

Büşra DOĞAN
Demet İMRENK
Enver YILMAZ
Hatice BÖBECİ
Özlem GÖRÜR
Rahmiye BOZKURT
Turan SEVİM

Grup Çalışması Sonucunda Ortaya Çıkan Çözüm Önerileri

1. Eğitim sisteminde etiketlenmenin önüne geçmek için ne yapılmalı?

•	Kamu spotu hazırlanmalı.
•	Kurumlar arasında eşgüdüm sağlanmalı.
•	Ayrımcılık politikası yasaının çıkarılması çalışmaları.
•	İhlallerin cezasız kalması engellenmeli.
•	Çocuk katılımı sağlanmalı.
•	Okul rehberlik servislerinin ötekileştirme konusunda farkındalık ve duyarlılık kazanmaları ve paydaşlara da bu konuda farkındalık oluşturarak girişimde bulunulmalı (öğretmen, okul çalışanları için).
•	Etiketlemenin önlenmesi için duyarlı iletişim becerileri kazandırılmalı.
•	Etiketlemenin tanımlanması, etkileri, sonuçları için bilinç oluşturulmalı.
•	Farkındalığı olmayan bireylerde farkındalık yaratılmalı.
•	Tüm öğrencilerin, etiketlenmeye maruz kalan öğrencilerle nasıl iletişim kurulacağına belirlenmesi.
•	Okulların bağımsız izlemeye açık olması sağlanmalı.
•	Etiketleme olmadan, olduğunda ve olmaması için yaşanan hikayelerin görünür olması sağlanmalı, kamuoyunu harekete geçirmeli.
•	Problemi çözmek için çözüm yolları ile beraber hatayı anlayıp, telafi amaçlı özür dileme davranışı geliştirilmeli.
•	Ekip çalışması eğitimin temelidir. Bütün kurumlar arası işbirliği sağlanmalı.
•	Hak arama anlayışı için bir mekanizma oluşturulmalı.
•	Farklılıkları, ötekileştirmeyi fark etmeleri konusunda çalışılmalı.
•	Kişisel bilgileri sınırlı tutulmalı, konuyla ilgisi olmayanlarla paylaşılmamalı.
•	Sistemin aktörleri iyi belirlenmeli. Paydaş ve rollerin sorumlulukları belirlenmeli.
•	Konuya yönelik ayrımcılık içeren müfredat gözden geçirilmeli, incelemeleri yapılmalı ve sonrasında düzenleme gerçekleştirilmeli. (100 temel eser, öğretici kitaplar).
•	Rol modeller ve iyi örnekler ön plana çıkarılmalı (kötü algı oluşturacak örneklere yönelik durdurma çalışmaları yapılmalı).
•	Eğitim fakültesi müfredatı ayrımcılık konusunda gözden geçirilmeli.
•	Özellikle ayrımcılık ile ilgili kavramlar üzerinde durulmalı ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı. (bkz. Ayrımcılık örnek dersler, ayrımcılık çok boyutlu yaklaşımlar, www.secbir.org).
•	Deneyim paylaşımı (olumlu - olumsuz)(yansıtıcı düşünme) (öğretmen - öğretmen / öğretmen – öğrenci).
•	Öğretmenlerin çevredeki destek sistemlerine ulaşması sağlanmalı (ihtiyaca yönelik).
•	Veli, öğrenci, yönetici, öğretmen boyutunda eğitim planlanmalı.
•	İlgili kamu kurum ve kuruluşları, özel kuruluşlar, STK'larla işbirliği yapılarak ortak bir eylem planı oluşturulmalı.
•	Yerel yönetimlerle işbirliği yapılmalı.
•	Etiketsiz Eğitim Farkındalık Eğitimlerinin MEB ile protokol sağlanarak tüm illerde tüm öğretmenlere ulaştırılması sağlanmalı.

2. Eğitim sisteminde etiketlemenin önüne geçmek için ilgili kamu kurumlarında neler yapılmalı?

•	Öğretmenlerin gruplarla temas olanakları artırılmalı (hizmet içi eğitimler).
•	“Çocuklar farklı ortamlarda farklı aile tipleriyle yetişebilirler” bilinci tüm materyallere yansıtılmalı.
•	Çocuktan sorumlu tüm yetişkinlere dönük farkındalık çalışmaları.
•	Okul Sosyal Hizmeti uygulamasına başlanılmalı.
•	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Millî Eğitim Bakanlığı işbirliği içerisinde çalışmalı, bakış açıları ve söylemleri bir olmalı.
•	Tüm kamu kurumlarının üst düzey yöneticilerinin farkındalıkları arttırılmalı (siyasi mantık mesela). RTÜK
•	Kamu kurumlarıyla (ASPB) STK’lar işbirliği yapmalı.
•	Kurum personelinin eğitimi güçlendirilmeli (Staj sistemi).
•	Devlet korumasında yetişen genç ve çocuklarla ilgili kavramlar öğretmen tarafından bilinmeli, doğru kullanılmalı. (Çalıştay kitinin içinde yer alan tanımlar + SDY Projesi çıktısı olan Doğru Sözlük).
•	Çocuk haklarıyla ilgili bilgi sahibi olunmalı (öğretmen ve eğitim ortamında bulunan tüm bireyler).
•	MEB’de yalnızca öğretmenler değil, idareciler, din görevlileri ve diğer çalışanlar da eğitim kapsamına alınmalı.
•	Farkındalık eğitimi ilgili kurumlarda; özellikle ASPB’de verilmeli.
•	Kurum personeli bilinçlendirilmeli.
•	Hak arama mekanizmaları tanıtılmalı.
•	İşbirliği, ortak dil ve değerler oluşturup hayata geçirilmeli.

3. Eğitim sisteminde etiketlemenin önüne geçmek için öğretmenlere bir eğitim programı hazırlayacak olsanız üç temel nokta ne olurdu?

•	Dile ilişkin farkındalık / Dilde dönüşüm / Doğru Sözlük
•	Ayrımcılığa giriş, sorumlu kamu kurumları ve ilgili STK’lara başvuru yolları (+ Rehber)
•	Örnekler (Gerçek deneyimler) / Öğretmen çocuğa inanmalı
•	Eğitimin başlangıcında iletişimde etiketleme nedir, neden kaynaklanır, çocuk üzerindeki etkisi nedir, bu çocuklarda görülen bağlanma, dikkat eksikliği, özgüven eksikliği gibi konular anlatılmalı.
•	Etiketleme kavramı, nedenleri, sonuçları, nasıl baş edileceği, nasıl önleneceği konusunda soru-cevap, yaşanan hikayeler ve örneklendirme ile tartışılmalı.
•	“Etiketsiz bir dünya yaratıyoruz” başlıklı istasyon yöntemi uygulanmalı.
•	Programın başından beri tartışılanlar ve istasyonla elde edilen sonuçlar özetlenerek geri bildirim sağlanmalı.
•	Koruma altındaki çocuğun olanakları ve durumunu aktarılacak modül oluşturmalı.
•	Çocuk hakları ve farklılıklarını bilmesi ve saygıyla ilgili (uluslararası sözleşmeler de dahil) sosyal içerme becerilerini içermeli.
•	Destek sistemlerini bilmeli.
•	Öğretmen kurumdaki çocukla ilgili sorumlu kişi ile (etkin-etkili-sürekli) iletişim kurmalı.
•	Etiketleme neden olur?
•	Etkili iletişim nasıl kurulur?
•	Etiketlemenin sosyolojik, hukuksal, psikolojik boyutu açıklanmalı.
•	Devlet koruması altında olan çocuklara ilişkin mevzuat ve politikalar ve uygulamalara ilişkin bilgilendirme.
•	Alana ilişkin kavramlara (koruyucu aile, evlat edinme...) ve çocuğun profiline yönelik bilgi.

Çalıştay Sonucunda Öne Çıkan Çözüm Önerileri

1.	Eğitim	Gerek analiz sonuçları gerekse çalıştay sonuçlarına bakıldığında eğitimde etiketlemenin önüne geçmenin en önemli yolu eğitimden geçmektedir. Sadece örgün eğitim kapsamında görev yapan öğretmenlerin değil yöneticiler ve çocuklarla iletişim halinde olan tüm çalışanların kapsama alınması hedeflenmelidir.
2.	Kurumlar Arası İşbirliği	Eğitimin sadece MEB bünyesinde uygulanması yeterli olmayıp, devlet korumasında yetişen çocuklar ve gençlere doğrudan hizmet sunan ASPB ve dolaylı hizmet sunan diğer kamu kurumları arasında işbirliği gerekmektedir. Bu işbirliği akademik kurumlar ve STK'ları da kapsamına alacak şekilde genişletilmelidir.
3.	Yasal Düzenlemeler	Ayrımcı tutumlar sonucu ortaya çıkan etiketleme davranışları karşısında mağduriyetlerin önlenmesi ve yaptırımlar uygulanmasını sağlayacak yasal dayanakların oluşturulması ve uygulanması, konunun akademik kurumların eğitim müfredatlarında yer almasının sağlanması önem taşımaktadır.
4.	Lobi ve Savunuculuk Faaliyetleri	Etiketsiz eğitim projesinin TBMM, kamu kurumları ve ilgili STK'larla paylaşarak farkındalığın artırılması ve sahiplenilmesinin sağlanması düşünülmektedir.

Etiketsiz Eğitim Çalıştayı Katılımcı Listesi

Sıra No	Adı Soyadı	Kurum/Unvan
1	Melike ERGÜN	İstanbul Bilgi Üniversitesi SEÇBİR/Proje Koordinatörü
2	Rahmiye BOZKURT	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği / EE Proje Koordinatör Yardımcısı
3	Büşra DOĞAN	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği / Gönüllü
4	Melisa İNÇELİ	Ankara Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü/ Öğrenci
5	Abdullah OSKAY	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği / Yönetim Kurulu Üyesi
6	Mustafa ÜÇGÜL	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği / Gönüllü
7	Emrah KIRIMSOY	Gündem Çocuk Derneği
8	Hülya ÖZÜDOĞRU	Aile ve Sosyal Politiklar Bakanlığı
9	Esra YAMAN	Aile ve Sosyal Politiklar Bakanlığı
10	Hatice BÜBECİ	Denizli Koruyucu Aile Derneği
11	Bilgin Kiray VURAL	Denizli Koruyucu Aile Derneği
12	Songül BOYBEYİ	Öğretmen Akademisi Vakfı
13	Dilek ATEŞOĞLU	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği /KOREV
14	Esra UCARI	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği / Gönüllü
15	Turan SEVİM	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği / Gönüllü
16	Gökçe PERÇİNOĞLU	Sabancı Vakfı
17	Hilal BAYKARA	Sabancı Vakfı

Etiketsiz Eğitim Çalıştayı Katılımcı Listesi

Sıra No	Adı Soyadı	Kurum/Unvan
18	Neşe GÖKALP	İstanbul Koruyucu Aile Derneği
19	Ergin BALCI	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı-Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü-ETDHDB
20	Enver YILMAZ	Millî Eğitim Bakanlığı-Şube Müdürü
21	İsmail YÜKSEL	SAHAD Derneği
22	Özlem GÖRÜR	Öğretmen Akademisi Vakfı
23	Erçin KİMMET	Öğretmen Akademisi Vakfı
24	Gül ERDOST	Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu -UNFPA
25	Zuhal MERT	Millî Eğitim Bakanlığı / Temel Eğitim Genel Müdürlüğü- Eğitim Uzmanı
26	Müge Ayan CEYLAN	Bilgi Üniversitesi
27	Demet İMRENK	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı/Psikolog
28	E.Buse TUNCA	Ankara Barosu Çocuk Hakları Merkezi
29	Ayşe TEK	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği/Yönetim Kurulu Üyesi
30	Jülide Keleş YARIŞAN	Denizli Barosu
31	Hasan ŞEN	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı- Aile ve Toplum Hizmetleri
32	Hilal ÇELİK	Ankara Barosu
33	Bülent KARAKUŞ	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği
34	F.Dilek GÖZÜTOK	Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi -Öğretim Üyesi
35	Vedat YILDIZ	Ankara Koruyucu Aile Derneği/ Yönetim Kurulu Üyesi
36	Işık TÜZÜN	Sabancı Üniversitesi Eğitim Reformu Girişimi - ERG
37	Neşe EROL	AÜ Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı/Etiketsiz E Proje Danışmanı
38	Ebru ERGİN	Türk Psikologlar Derneği/EE Proje Asistanı
39	Hasan AŞAN	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği
40	Ahmet ÖZERHAN	Malatya Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanlar Derneği -YADER
41	Türkay ASMA	Avukat
42	Zeynep YILDIZ	Hayat Sende Gençlik Akademisi Derneği/EE Proje Koordinatörü

Fotoğraf Albümü

*Güçlü Bir
Gelecek,
Etiketsiz Eğitim
ile Gelecek*

Hayat Sende
Gençlik Akademisi
Derneği

SABANCI VAKFI
HİBE PROGRAMLARI
KAPSAMINDA DESTEKLENMEKTEDİR